

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі
Балалардың құқықтарын қорғау комитеті

«БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАЛУ ДЕҢГЕЙІН АНЫҚТАУ»

Әлеуметтік мониторингінің
қорытындылары бойынша
ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛ

Астана қ., 2023

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі
Балалардың құқықтарын қорғау комитеті

«БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАЛУ ДЕҢГЕЙІН АНЫҚТАУ»

Әлеуметтік мониторингінің қорытындылары бойынша
ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛ

Астана қ., 2023

Әдістемелік құрал «Қазақстандағы балалардың құқықтық қорғалу деңгейі»,
балалардың құқықтарын қорғау мәселелерімен айналысатын ата-аналарға,
мемлекеттік органдар мен білім беру ұйымдарының мамандарына арналған, –
Астана қ., 2023 жыл.

Авторлары: Барабанова Е. И., Буторина О. П., Мацкевич И. К., Мартемьянова
Ю. В., Набиева А.М., Осинцева М. В., Шабденова А.Б.

Әдістемелік құрал Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің сабақтас зерттеуі ретінде балалардың құқықтық қорғалуының жай-күйін жүйелейді, өзгерістер мен үрдістерді қадағалайды, жақсартудың ықтимал трендтерін айқындайды.

Зерттеу нәтижелері құқықтық қорғауды өлшеу құралдарын сипаттау, балалар мен ересектерден алынған бағалау нәтижелерін талқылау, оларды салыстыру түрінде ұсынылған. Мониторинг жүргізу қоғамдық даму және Қазақстанның барлық институттарының қатысуы контекстінде әрбір бала мен отбасы үшін сапалы өзгерістердің жолдары мен бағыттарын айқындайды.

Әдістемелік құрал балалардың құқықтық қорғалуын қамтамасыз ететін мамандарға: білім беру жүйелері мен мекемелерінің басшыларына және педагогтеріне, әлеуметтік-психологиялық-педагогикалық қызметтерге, әлеуметтік мекемелерге, құқық қорғау және құқық қорғау органдарына, қоғамдық ұйымдарға, ата-аналар бірлестіктеріне ұсынылады.

Зерттеу нәтижелері әрбір балаға, ата-анаға, отбасыларға, Қазақстанның барлық азаматтарына қызықты болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің тапсырысы бойынша «Форсайт орталық» қоғамдық қорымен дайындалған.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	4
ӘЛЕУМЕТТІК ЗЕРТТЕУ ІРІКТЕМЕСІНІҢ СИПАТТАМАСЫ.....	12
БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАЛУЫН ТАЛДАУ.....	18
1 Балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылығын талдау (құқықтары, міндеттері туралы хабардар болу, білімді практикада қолдану)	18
2 Балалардың ақпараттық қауіпсіздігін талдау	53
3 Кәмелетке толмағандардың әлеуметтенуі мен кәсіптік бағдарлануын талдау.....	57
4 Балалар мен жасөспірімдердің тәрбиесін талдау	65
5 Мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері жұмысының тиімділігін талдау	67
6 Үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысуды талдау	71
7 Ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысуын талдау	76
БАЛАЛАР МЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ ҰҒЫМДАРЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАЛУДЫ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ	82
ДИНАМИКА МОНИТОРИНГІ	94
ҰСЫНЫСТАР:	98

КІРІСПЕ

Әрбір баланы құқықтық қорғалуы балалар әл-ауқатының басымдылығы мен айқындаушы факторы болып табылады. Құқықтық қорғау заңнамалық деңгейде қолжетімділік жағдайларын жасауды, қорғау рәсімдері мен стратегияларының қолданылуын, қағидаттардың іске асырылуын, балалар мен ата-аналардан кері оң байланысты қамтиды.

Қазақстан үшін тәуелсіздіктің алғашқы қадамдарынан балалардың айқындаушы және басымдық жағдайы: бірінші ратификацияланған халықаралық құжат Бала құқықтары туралы конвенция, Бала құқықтары туралы заң қабылдау, балалардың құқықтарын қорғаудың халықаралық құралдарының тұтас пакетін ратификациялау, әрбір баланың қорғалуын қамтамасыз ету үшін мемлекеттік құжаттарды әзірлеу болып табылады.

2022 жылы Қазақстанда бірқатар бағалау параметрлері, оның ішінде «Бала», «Отбасы және қоғам», «Мемлекеттік саясат», «Елдің әл-ауқаты» сияқты бағыттар бойынша қамтитын Баланың әл-ауқатының индексі бекітілді. Аталған элеуметтік зерттеу «Бала» және «Отбасы және қоғам» сияқты бағыттары бойынша бірқатар параметрлерді анықтауға мүмкіндік береді.

Халықаралық зерттеу тәжірибесі балалардың әл-ауқат контекстінде құқықтық қорғалуын зерттеудің бірнеше тәсілдерін әзірлейді:

- Балалардың, ата-аналардың және балалармен жұмыс істейтін мамандардың мақсатты аудиториясымен КАРВ форматындағы зерттеулер (білім, қарым-қатынас, тәжірибе және мінез-құлық). Зерттеудің мысалы ретінде 2015 жылғы БҰҰ ЮНИСЕФ Балалар Қорының КАРВ атауға болады.

- Ұқсас аудиториямен АРВ форматындағы зерттеулер (қарым-қатынас, тәжірибе және мінез-құлық). Зерттеудің мысалы ретінде 2018 жылғы БҰҰ ЮНИСЕФ Балалар Қорының АРВ атауға болады.

- Объективті және субъективті әл-ауқатты зерттеу (құқықтық қорғауды қамтитын жиынтық фактор ретінде).

- ЮНИСЕФ моделі және 2013 жылға дейінгі 5 параметр бойынша объективті әл-ауқатты зерттеу стандарттары (материалдық әл-ауқат, денсаулық және қауіпсіздік, білім беру мүмкіндіктері, отбасында және құрдастарымен қарым-қатынас, мінез-құлық қауіп факторлары).

- 2020 жылдан бастап зерттеулер екі фактор бойынша жүргізіледі: алдыңғы 5 фактор бойынша объективті әл-ауқат және 4 фактор бойынша субъективті әл-ауқат (өмірге қанағаттану, ата-аналармен және құрдастарымен қарым-қатынас, мектептегі оқу процесіне деген көзқарас, өз денсаулығын бағалау).

- Трендтің позитивтіге ауысуы (негативті көрсеткіштердің орнына позитивті көрсеткіштерді анықтау).

- ЮНИСЕФ Innocenty зерттеу орталығының әдіснамалық модельдеуі: субъективті және объективті көрсеткіштерімен қарым-қатынас пен тәжірибе білімін зерттеуді біріктіру.

- Шешім қабылдау процестеріне қатысуды және өз құқықтарын білуді зерттей отырып, Children's World жобасын зерттеу. Z-бағалауға негізделген бағалаудың тепе-теңдік әдістемесі.

- Объективті факторларды бағалауы бар Save the Children әдістемесі.

- 6 параметрді бағалауы бар ЭЫДҰ әдістемесі.

- Бала құқықтары туралы конвенцияға сәйкес балалардың құқықтарын қорғауға бағытталған іс-шаралардың нәтижелілігін бағалауы бар World Vision&ChildPact пилоттық әдістемесі.

Осылайша, нәтижелерді салыстырудың қазіргі тенденцияларына сүйене отырып, құқықтық қорғауды бағалаудың субъективті жағын, сұрақ қою моделін, салыстырмалы деңгейді бөліп көрсету үшін z-бағалау әдістемесін ескере отырып, әлеуметтік мониторинг жүргізу моделінің және құқықтық қорғаудың 7 деңгейін талдаудың пилоттық нұсқасы әзірленді.

МОНИТОРИНГ МАҚСАТЫ: Қазақстан Республикасындағы балалардың өмірінің әртүрлі салаларында құқықтық қорғаудың қазіргі жағдайын бағалау және салыстырмалы мониторингі.

МОНИТОРИНГ МІНДЕТТЕРІ:

1. Әлеуметтік зерттеуді жүргізу арқылы z өлшенген көрсеткіштерінің көмегімен бағалаудың субъективті деңгейінде 7 деңгейді анықтау арқылы балалардың құқықтық қорғалу деңгейін айқындау:

- балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылық деңгейі (құқықтары, міндеттері туралы хабардар болу, білімді практикада қолдану);
- балалардың ақпараттық қауіпсіздік деңгейі;
- кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау деңгейлері;
- балалар мен жасөспірімдердің тәрбие деңгейі;
- мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері жұмысының тиімділік деңгейі;
- үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысу деңгейі;
- ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысу деңгейі.

2. Мониторинг және сауалнама құрылымына балалар мен ата-аналардың осы нормаларды іске асыру субъектілерінің: ата-аналардың, педагогтердің, тәрбиешілердің және баланы тәрбиелеуге қатысатын басқа да тұлғалардың, мемлекеттік қызмет өкілдерінің Бала құқықтары туралы конвенцияны орындауын бағалау параметрлерін енгізу;

3. Мониторинг шеңберінде үш жылдың динамикасындағы құқықтық қорғалу туралы деректерді салыстыру;
4. Мониторинг негізінде мемлекеттік органдар, білім беру мекемелері үшін ұсынымдар әзірлеу.

МОНИТОРИНГТІ ЖОСПАРЛАУ

Зерттеу мониторингі модельді негіздеуге, зерттеудің дәлелді құрылымын және тиісті әдістерді әзірлеуге, аналитикалық шолуы бар мониторинг жүргізу процедураларды жүзеге асыруға бағытталған бірқатар әрекеттерді қамтыды.

1. Қазіргі халықаралық зерттеулерді салыстыру.
2. Құқықтық қорғалу деңгейлерінің мәнін, олардың сәйкестігі мен өзара байланысын анықтау.
3. Өңірлер, жас, жыныс бойынша зерттеу іріктемесін біркелкі есептеу.
4. Іріктемеде балалар мен олардың ата-аналарының немесе олардың орнындағы ересектердің (ӨЖҚ балалар, интернаттық мекемелердегі балалар, ЕБҚ және МШ балалар, заңмен жанжалдасқан және байланыста болған балалар, көші-қон балалары және т. б.) осал санаттарының біркелкі ұсынылуы.
5. Құқықтық қорғалудың 7 деңгейінің ғылыми негізделген анықтамаларын әзірлеу.
6. Балалар мен ата-аналардың осы нормаларды іске асыру субъектілерінің: ата-аналардың, педагогтердің, тәрбиешілердің және баланы тәрбиелеуге және мемлекеттік қызметтер көрсетуге қатысатын басқа да адамдардың Бала құқықтары туралы конвенцияны орындауын бағалау параметрлерін қосуы.
7. Демографиялық деректерді, әлеуметтік деректерді, белгілердің деңгейлері мен тепе-теңдігінің мазмұндық мәнін есепке алу негізінде сауалнама әзірлеу.
8. 50 адам іріктемесінде мониторингтік құралды апробациялау (25 ата-ана және 25 бала).
9. Мониторинг құралын рецензиялау.
10. Зерттеу әдістемесіне сәйкес онлайн мониторинг жүргізу.
11. Деректерді талдау және статистикалық көрсеткіштерді есептеу.
12. Зерттеу нәтижелерінің сипаттамасы, салыстырмалы мониторингі және талдауы.
13. Балалардың құқықтық қорғалуын қамтамасыз ететін субъектілер үшін ұсынымдар әзірлеу.

Дәлелді құралдарды әзірлеу құқықтық қорғаудың өлшенетін компоненттерінің параметрлерін және онымен байланысты көрсеткіштерді сипаттайтын бірқатар жұмыс анықтамаларын енгізуді талап етті.

ЖҰМЫС АНЫҚТАМАЛАРЫ

1. Құқықтық сауаттылық (ҚС) - балалар мен ата-аналардың құқықтары, міндеттері туралы білімдер, білімдерін практикада қолдану;

2. Балалардың ақпараттық қауіпсіздігі (АҚ) - АҚ туралы және оны қамтамасыз етудің мінез-құлық стратегиялары туралы хабардар болу, АҚ-ті ата-аналармен және оны қамтамасыз ететін ұйымдармен қамтамасыз ету.

3. Әлеуметтену және кәсіптік бағдарлау (ӘКБ) – отбасымен, құрдастарымен, мектеппен, қоғаммен қарым-қатынастағы жағдайлар мен өз мінез-құлқын өзін-өзі бағалау, өмір жолы мен мамандықты таңдау процесінде шарттар мен өзіндік белсенділікті өзін-өзі бағалау.

4. Тәрбиелік (Т) - білімнің, қарым-қатынастың және мінез-құлықтың үйлесімділігі, жасына сәйкес өзекті деңгейдегі құндылық сәйкестігі, ата-аналардың тәрбиеге қанағаттануы.

5. Мектептер мен колледждердің әлеуметтік-психологиялық қызметтері қызметінің тиімділігі (ӘПКТ) – білім, қарым-қатынас және балалар мен ата-аналарды субъективті бағалаудағы әлеуметтік-психологиялық қызметтер жұмысының практикасы (қолжетімділік, тиімділік, қорғау).

6. Үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына (БҚ) қатысуы - балалардың әлеуметтік және қоғамдық өмірге қолжетімділігі, қолданылуы, қажеттіліктеріне сәйкестігі.

7. Ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне (АҚ) қатысуы - білім, қарым-қатынас және ата-аналардың субъективті өзіндік бағалауға қатысу практикасы, білім беру мекемелерінің жауапкершілігі мен мүмкіндіктер ұсыну практикасы.

ҚҰРАЛДАР ЖИНАҒЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Сауалнама сұрақтары деңгейлер жүйесіне сәйкес әзірленді (1-кесте). 2020 жылы қолданылатын бағалау және мониторинг құралы негізге алынды.

2023 жылғы құралнама құрылымы 1-кестеде көрсетілген.

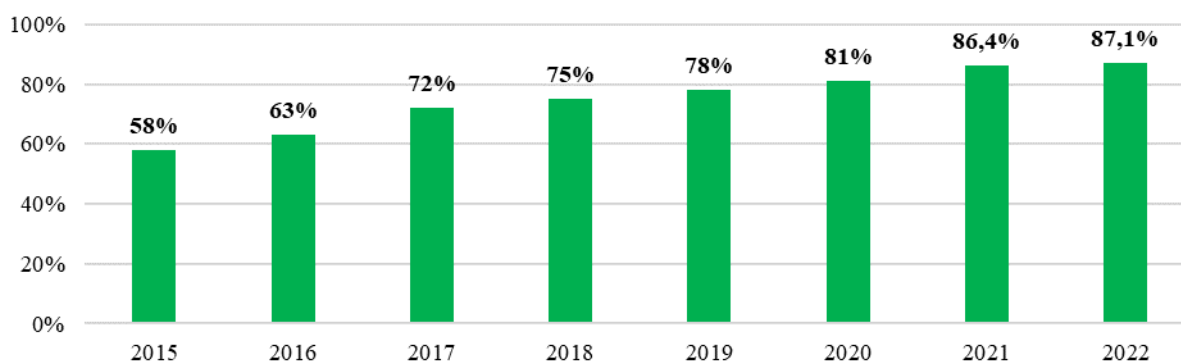
1-кесте. Сұрақтар құрылымындағы құқықтық қорғалу деңгейіне сәйкес әлеуметтік зерттеу параметрлері.

Балалардың пікірі (балалар іріктемесін сұрау)		
№	Параметр	Сұрақтар нөмірлері
1	әлеуметтік-демографиялық сипаттамалар	1-8
2	балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылық деңгейі (құқықтары, міндеттері туралы хабардар болу, білімді практикада қолдану)	9-19
3	балалардың ақпараттық қауіпсіздік деңгейі	20-22
4	кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау деңгейі	23-28
5	балалар мен жасөспірімдердің тәрбие деңгейі	29-31
6	мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері жұмысының тиімділік деңгейі	32-33
7	үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысу деңгейі	34-37
8	ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысу деңгейі	38-40

Ата-аналардың пікірі (ата-аналар іріктемесін сұрау)		
1	жалпы ақпарат	1-8
2	балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылық деңгейі (құқықтары, міндеттері туралы хабардар болу, білімді практикада қолдану)	9-23
3	балалардың ақпараттық қауіпсіздік деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	24-25
4	кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	26-30
5	балалар мен жасөспірімдердің тәрбие деңгейі (баланың бағдарлау факторы, тәрбиеге қол жетімділік факторы, іске асыру факторы)	31-33
6	мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері жұмысының тиімділік деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	34-37

7	үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысу деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	38-40
8	ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысу деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	41-45

Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің тапсырысы бойынша әзірленген 2022 жылғы «Балалардың құқықтық қорғалуы» әлеуметтік зерттеуі 2015 жылдан бастап жалпыланған көрсеткіштерге сүйенді (1-сурет). Зерттеу 2015 жылдан бастап құқықтық қорғаудың тұрақты өсу тенденциясы бар екенін көрсетеді. Өсім, әсіресе, 2015-2017 жылдар кезеңінде байқалады. Соңғы үш жылдағы үрдіс көрсеткіштердегі өзгерістердің 3% өсу деңгейінде бақыланады.

1-сурет. 2015-2022 жж балалардың құқықтық қорғалу динамикасы.

Кешенді көрсеткішті есептеу әдістемесі неғұрлым құрылымдық бағалау мен мониторингті қалыптастыру үшін ішкі параметрлерді әзірлеуді қажет етеді.

2021-2022 жылдардағы кешенді көрсеткішті есептеу үш жиынтық көрсеткіштің орташа арифметикалық негізінде жүргізілді:

- құқықтардың сақталуына қанағаттану;
- құқықтарды білу;
- міндеттерді білу.

2023 жылғы зерттеудің міндеттері, құқықтық қорғауды түсінуді мазмұнды жаңарту қажеттілігі және Қазақстанда балалардың құқықтарын қорғауды дамытудың жаңа кезеңі жоғарыда сипатталған құқықтық қорғаудың деңгейлерін (параметрлерін) бөлуді көздеді. Құқықтардың сақталуына қанағаттану көрсеткіші неғұрлым егжей-тегжейлі және объективті болды. Міндеттерді білу көрсеткіші ата-аналардың, әлеуметтік және психологиялық қызметтердің жауапкершілік көрсеткішіне; құқықтарды іске асыру үшін ұсынылатын мүмкіндіктерге (балалар үшін құқықтарды іске асырудың қолжетімділігі), балалардың өз құқықтарын пайдаланудағы белсенділігінің

бірқатар көрсеткіштеріне (балаларда құқықтарды іске асырудың қажеттілігі) айналды.

Салыстыру және мониторинг базалық құқықтар туралы ақпараттандыру көрсеткіштері бойынша жүргізілді.

Әрі қарайғы зерттеулер зерттеу мен мониторингтегі сабақтастықтың көрінісін және мазмұнды жаңартуды қажет етеді.

ӘЛЕУМЕТТІК ЗЕРТТЕУ ІРІКТЕМЕСІНІҢ СИПАТТАМАСЫ

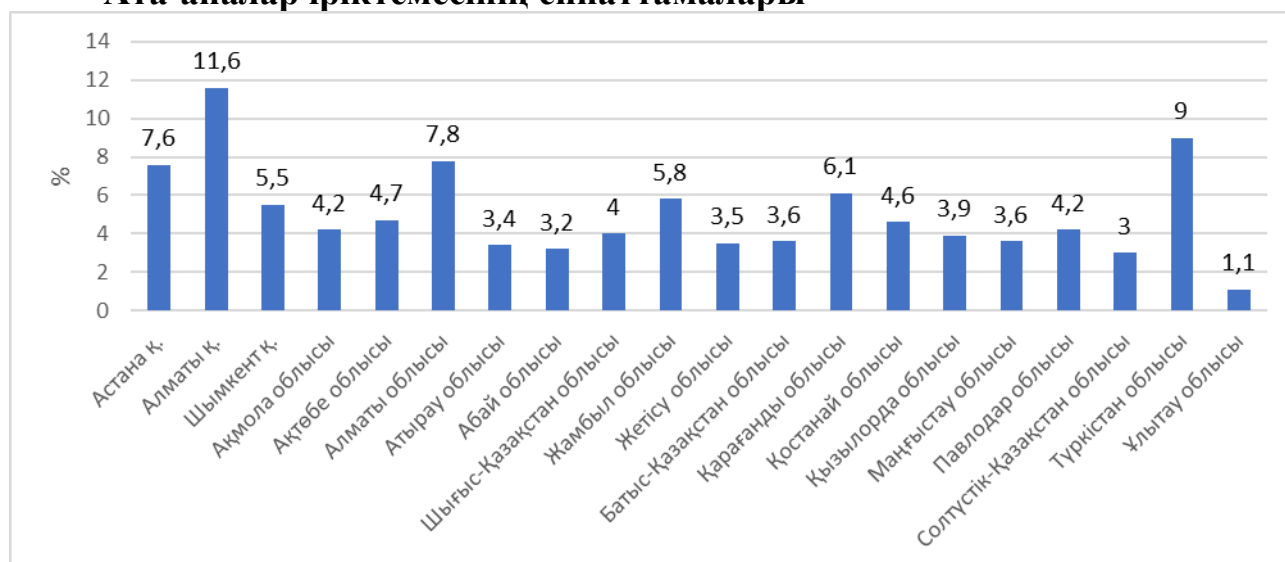

ӘЛЕУМЕТТІК ЗЕРТТЕУ ІРІКТЕМЕСІНІҢ СИПАТТАМАСЫ

Зерттеу іріктемесі 9000 бала мен 2000 ата-ананың сауалнамасын қамтыды. Сауалнамаға қатысқан ата-аналар міндетті түрде сауалнамаға қатысқан балалардың ата-аналары болып табылды. Өңірлік бөліністегі іріктеменің есебі Б қосымшасында берілген. Бұл ата-аналардың зерттеу жүргізуге контекстік келісілген ақпараттандырылған келісімін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Зерттеудің негізгі нәтижелері В және Г қосымшасында келтірілген.

Зерттеуге Қазақстанның екі ірі Алматы мен Шымкент қалаларынан, Республиканың барлық облыстарынан респонденттер қатысты.

Ата-аналар іріктемесінің сипаттамалары

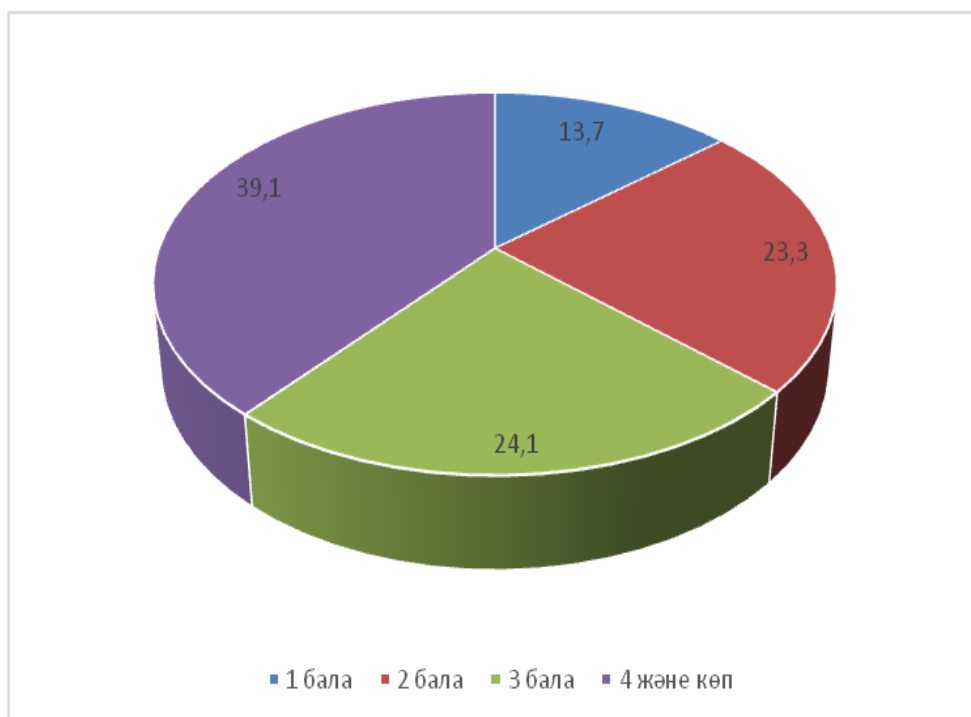
2-сурет. Тұрғылықты жер бөлінісіндегі ата-аналар іріктемесінің сипаттамасы

Респонденттер-ата-аналардың өңірлік таралуы негізінен біртекті және іріктемеде 3,2-6,1% құрайды, бірақ іріктемеде үлкен пайызды құрайтын неғұрлым белсенді өңірлер де бар: Алматы қ. (11,6%), Түркістан облысы (9%), Алматы облысы (7,8%), Астана қ. (7,6%). Белсенді емес өңір де ұсынылған - ол Ұлытау облысы (1,1%).

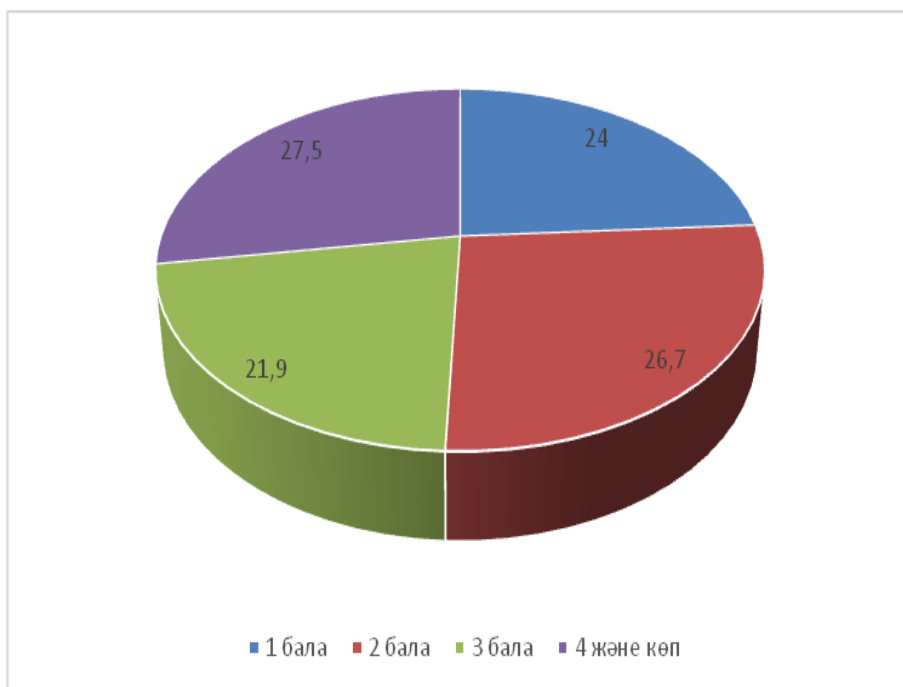
Респонденттердің 63,4%-ы — қала тұрғындары, 36,6%-ы - ауыл тұрғындары. Гендерлік арақатынас әйелдердің 95,7%-ы және ерлердің 4,3% құрады. Сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі еңбекке жарамды жаста — 49,7% 28–39 жаста, 38,7%-ы 40–49 жаста және респонденттердің 11,7%-ы 50 жаста және одан ересек.

Сауалнамаға қатысқандардың негізгі үлесі жұмыс істейтін ата-аналарға тиесілі (63,8%), 24% үй шаруасындағы әйелдер. Сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі жоғары (38,8%), орташа (31,2%) немесе орташа-арнайы (21,6%) білімді. Респонденттердің жартысына жуығы толық отбасылы (48,9%), жауап бергендердің 36,1% көп балалы отбасы. Ата-аналардың 13,4% балаларды толық емес отбасында тәрбиелеп отыр.

Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың көпшілігінде отбасында 4 немесе одан да көп бала бар (39,1%), 3 балаға (24,1%) немесе 2 балаға (13,7%) ие. Сауалнамаға қатысқан барлық ата-аналардың кәмелетке толмаған балалары бар. Кәмелетке толмағандардың көпшілігі төрт баласы бар отбасыларда (27,5%). Сауалнамаға қатысушылардың көпшілігі (83,4%) өткен жылы өз пәтерінде (үйінде) тұрады, сауалнамаға қатысқан ата-аналардың 14,4%-ы жалдамалы тұрғын үйде тұрады.

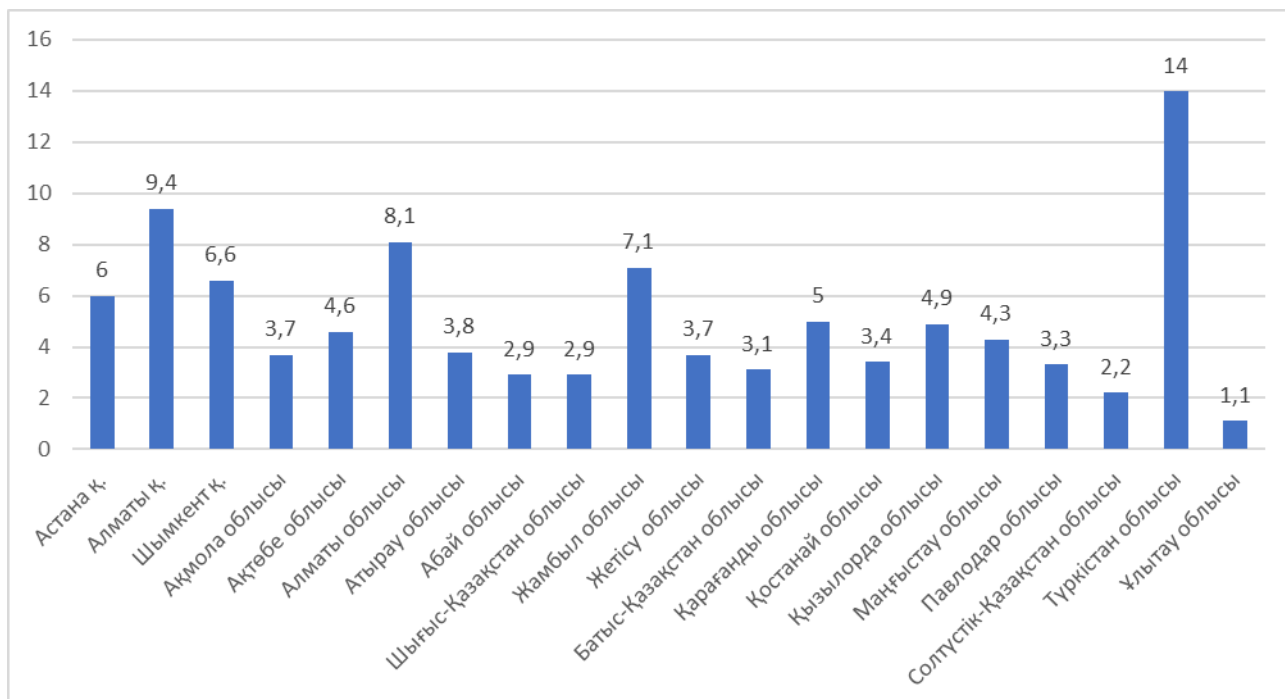
3-сурет. Ата-аналармен бірге тұратын балалардың саны (ата-аналар сауалнама-сы).

4 сурет. Отбасындағы кәмелетке толған балалардың саны (ата-аналар сауалнамасы).

Балалар іріктемесінің сипаттамасы

Балалардың сауалнамасы Қазақстанның барлық өңірлік субъектілерінде жүргізілді.

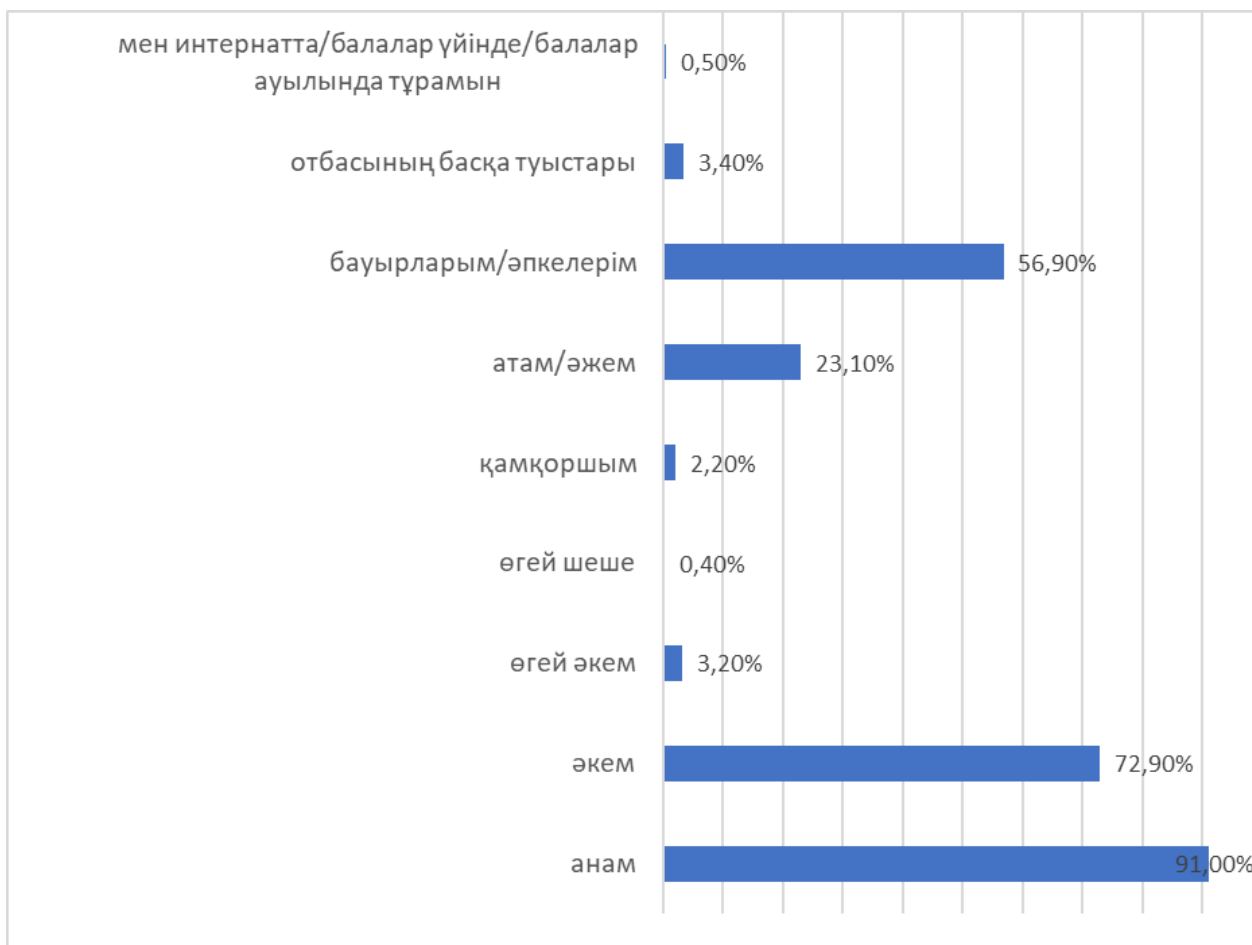
5 сурет. Тұрғылықты жер бөлінісіндегі балалар іріктемесінің сипаттамасы

Респондент-балалардың өңірлік таралуы негізінен біртекті және іріктемеде 2,2%-6,6% құрайды, бірақ іріктемеде үлкен пайызды құрайтын неғұрлым белсенді өңірлер де бар: Түркістан облысы (14%), Алматы қ. (9,4%), Алматы облысы (8,1%), Жамбыл облысы (7,1%). Белсенді емес өңір де ұсынылған - ол Ұлытау облысы (1,1%).

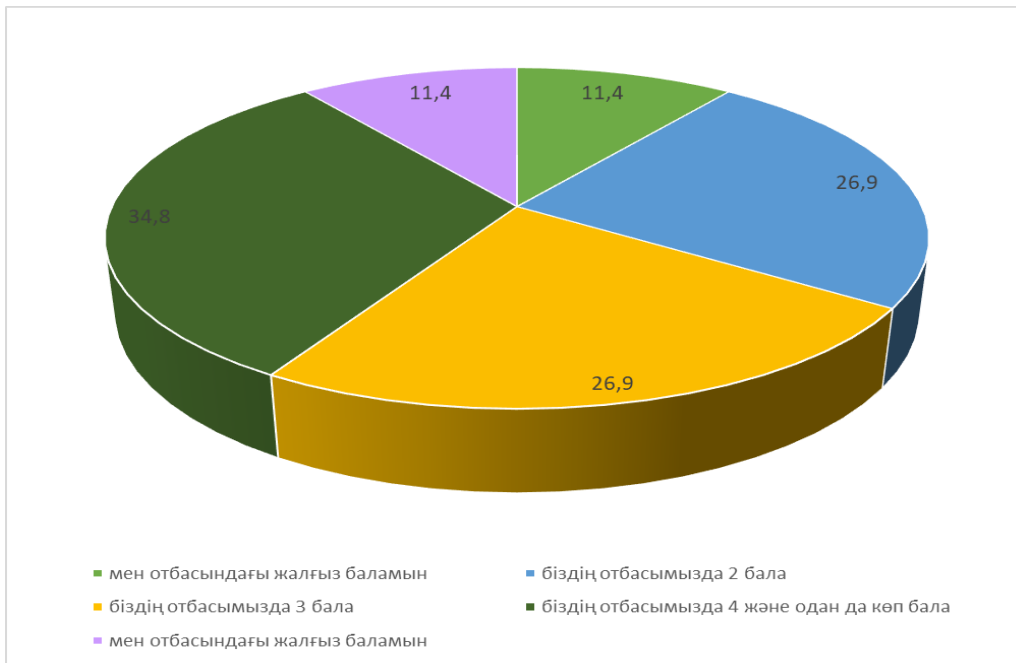
Зерттеуге 10-11 жас (21,9%), 12-13 жас (31,7%), 14-15 жас (32,6%) және 16-17 жас (13,8%) аралығындағы балалар қатысты. Іріктеменің жыныстық құрамы айтарлықтай бірдей - ұлдар 40,5% және қыздар 59,5%. Респонденттердің көпшілігі 8-9 сыныптарда оқиды (37%), 36,7% - 5-7 сынып оқушылары. Жоғары сынып оқушылары (10-11 сынып) жалпы іріктеменің 82%, бастауыш мектеп жасындағы балалар (3-4 сынып) 4,8% құрады. Колледж оқушылары 3,3% болды.

Қала тұрғындары 57,2%, ал ауыл тұрғындары 42,8% іріктемемен ұсынылған.

Балалардың 91%-ы анасымен, 72,9%-ы әкесімен, 56,9%-ы бауыр-қарындастарымен бірге тұрады. Зерттеуге қатысқан балалардың үштен бірі көп балалы отбасылардан шыққанын көрсетті (34,8%). Негізінен балалар өз пәтерінде, үйінде тұрады (90,9%).

6 сурет. Баланың басқалармен бірге тұруы (балалар сауалнамасы)

7 сурет. Отбасындағы кәмелетке толмаған балалардың саны (балалар сауалнамасы)

БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАЛУЫН ТАЛДА

БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАЛУЫН ТАЛДАУ

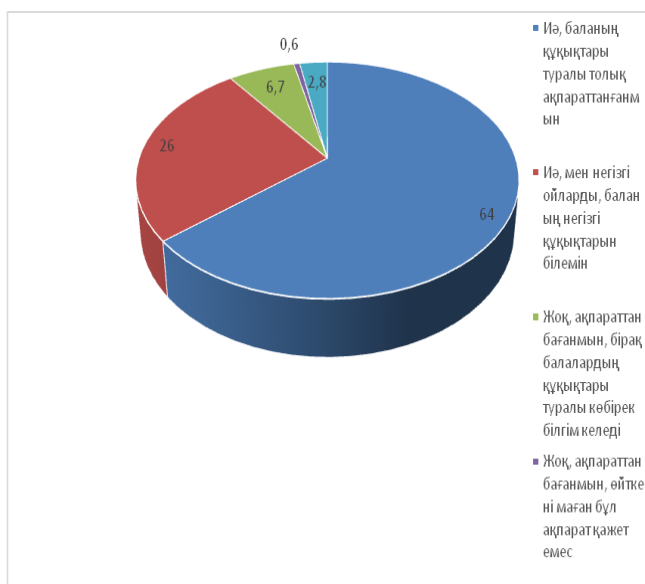
1. Балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылығын талдау (құқықтары, міндеттері туралы хабардар болу, білімді практикада қолдану)

Балалар мен ата-аналардың құқықтары мен міндеттері туралы құқықтық сауаттылық пен хабардарлық олардың өмірінде маңызды рөл атқарады, заңдардың сақталуына, жалпы өзін-өзі тануға, атап айтқанда құқықтық өзін-өзі тануға ықпал етеді.

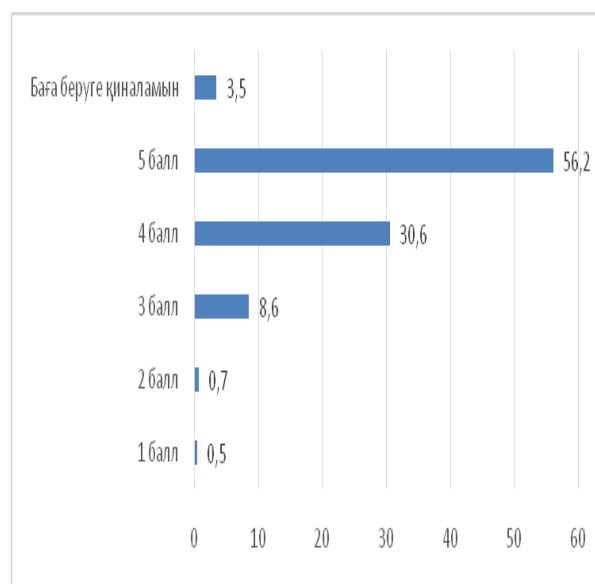
Құқықтық сауаттылық балалар мен ата-аналарға заңдар мен нормаларды сақтауға көмектеседі, бұл қоғамның қалыпты жұмыс істеуіне ықпал етеді және ықтимал заңды салдардың алдын алады. Өз құқықтары мен міндеттерін білу балаларға да, ата-аналарға да өздерінің заңды мүдделерін тиімді қорғауға мүмкіндік береді. Бұл, әсіресе, білім беру, медициналық көмек және өмірдің басқа салаларына қатысты жағдайларда өте маңызды. Сонымен қатар, қауіпсіздікке қатысты құқықтық аспектілерді білу балалар мен ата-аналарға қауіптер мен қауіпті жағдайлардан аулақ болуға көмектеседі.

Құқықтар туралы хабардар болу

Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың 64%-ы өздерін балалардың құқықтары туралы толық хабардар деп санайды; 26%-ы негізгі қағидалар мен негізгі ережелерді білетіндіктерін атап өтті. Ата-аналардың 6,7%-ы бұл мәселе бойынша ақпараттандыру мен көбірек білуге деген ұмтылыстың жеткіліксіздігін білдірді. Ата-аналардың 56,2%-ы жоғары деңгейде, орташа деңгейден жоғары деңгейде - 30,6%-ы өздерінің ақпараттануын атап өтті.

8 сурет. Баланың құқықтары туралы хабардар болу дәрежесі (ата-аналар сауалнамасы)

9 сурет. Ата-ананың балалардың құқықтарына қатысты құқықтық сауаттылықтың өзіндік деңгейін бағалауы

Өңірлік ерекшеліктерді талдау ата-аналардың бала құқықтары туралы хабардар болуының өзіндік ерекшеліктері бар екенін көрсетеді. Қызылорда, Атырау, Павлодар облыстарының ата-аналары өз білімдеріне жоғары сенімділік танытуда. Бұл өңірлердегі ата-аналардың 70%-дан астамы өздерін бала құқықтары туралы толық хабардар деп санайды. Астана қ., Ақмола, ШҚО, СҚО ата-аналарының жартысы ғана өздерін балалардың құқықтары туралы толық ақпараттандырылған деп санайды.

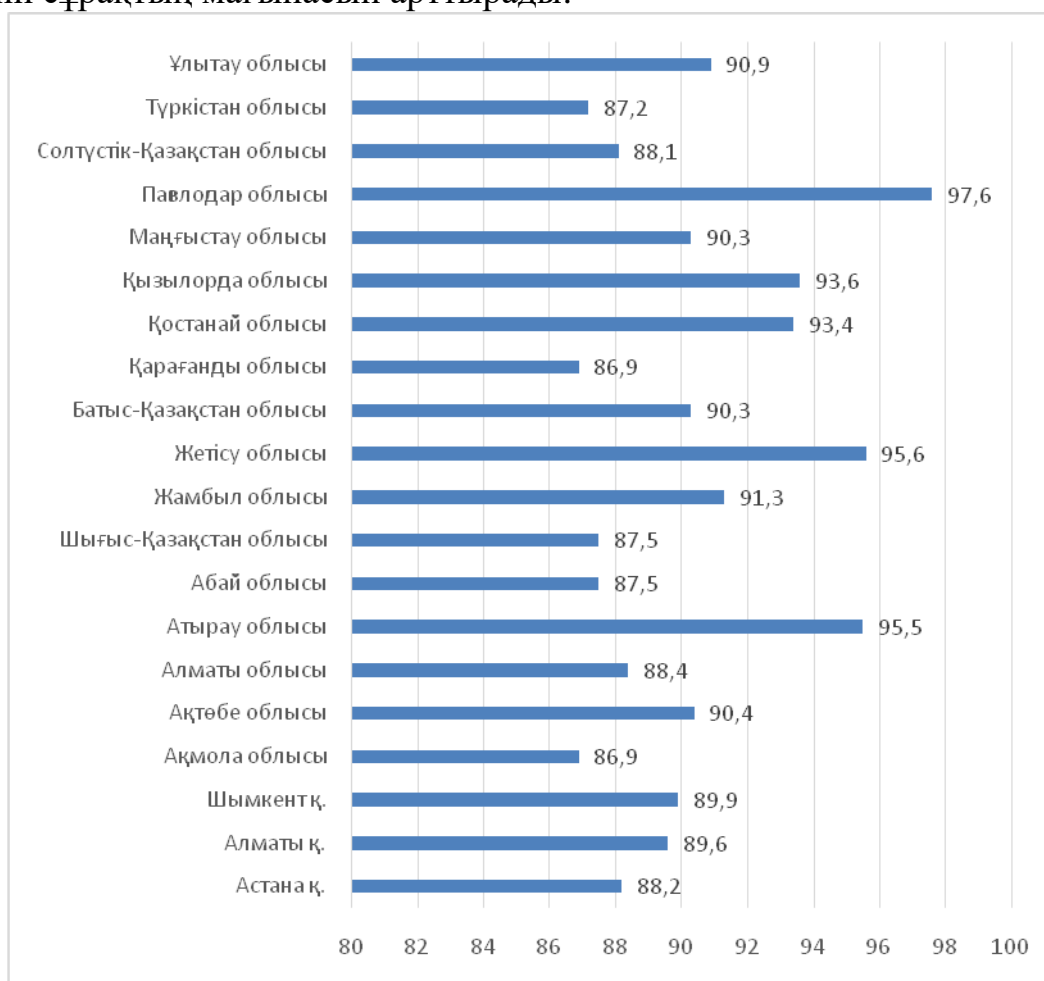
2-кесте. Облыстар бөлінісінде баланың құқықтары туралы ата-аналардың хабардар болуы, (%).

	Иә, баланың құқықтары туралы толық көлемде ақпараттандырылғанмын	Иә, мен негізгі қағидалары, баланың негізгі құқықтарын білемін	Жоқ, хабардар емеспін, бірақ балалардың құқықтары туралы көбірек білім келеді	Жоқ, хабардар емеспін, өйткені маған бұл ақпарат қажет емес	Жауап беруге қиналамын
Астана қ.	48,7	39,5	7,9	0,0	3,9
Алматы қ.	65,9	23,7	7,8	0,4	2,2
Шымкент қ.	69,7	20,2	6,4	0,0	3,7
Ақмола облысы	46,4	40,5	10,7	2,4	0,0
Ақтөбе облысы	64,9	25,5	6,4	0,0	3,2
Алматы облысы	68,4	20,0	6,5	0,6	4,5
Атырау облысы	73,1	22,4	4,5	0,0	0,0
Абай облысы	60,9	26,6	10,9	0,0	1,6
Шығыс-Қазақстан облысы	52,5	35,0	3,8	2,5	6,3
Жамбыл облысы	62,6	28,7	7,0	0,0	1,7

Жетісу облысы	71,0	24,6	2,9	0,0	1,4
Батыс-Қазақстан облысы	68,1	22,2	4,2	1,4	4,2
Қарағанды облысы	61,5	25,4	6,6	0,0	6,6
Қостанай облысы	69,2	24,2	4,4	1,1	1,1
Қызылорда облысы	73,1	20,5	5,1	0,0	1,3
Маңғыстау облысы	65,3	25,0	9,7	0,0	0,0
Павлодар облысы	78,3	19,3	0,0	0,0	2,4
Солтүстік-Қазақстан облысы	55,9	32,2	6,8	0,0%	5,1
Түркістан облысы	64,4	22,8	10,6	1,7%	0,6%
Ұлытау облысы	68,2	22,7	0,0	0,0	9,1

Ата-аналардың жиынтық оң хабардарлығын талдау (толық сенімділік пен болжамдарға деген сенімділік) біртекті көріністі көрсетеді. **Бала құқықтары туралы оң хабардарлықтың орташа мәнін барлық ата-аналардың 90,5%-ы атап өтті.**

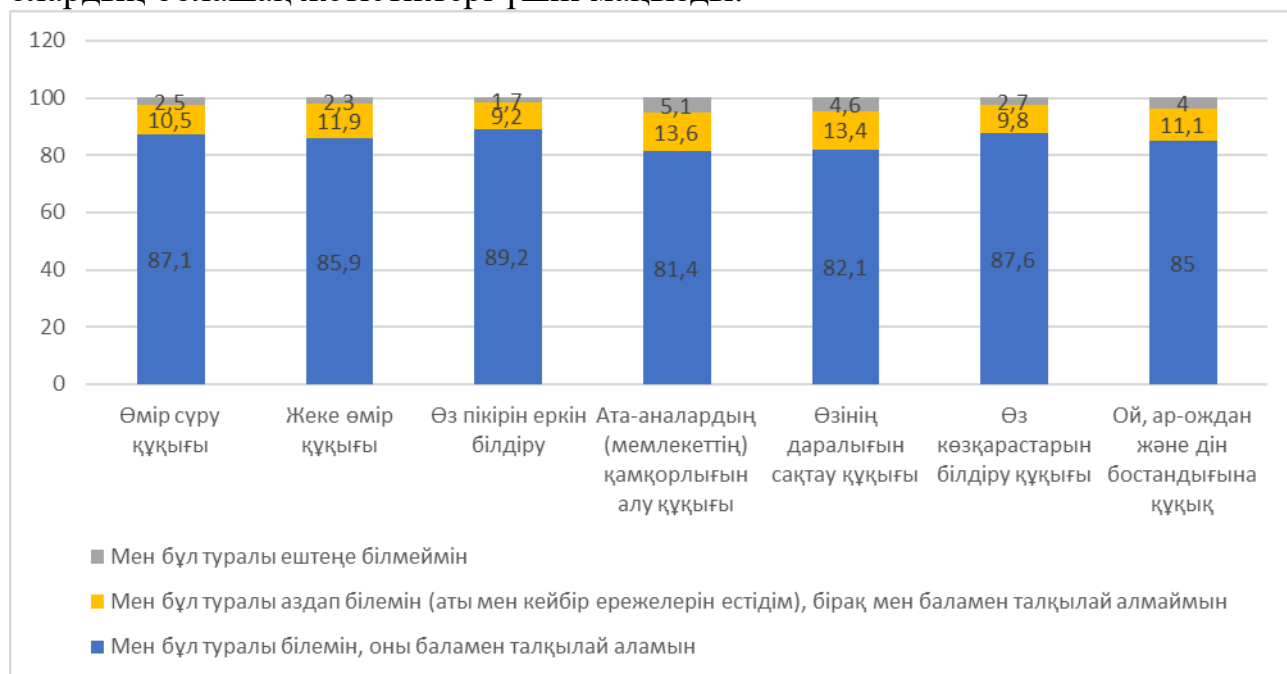
Кейбір әлеуметтік зерттеулер өлшенетін хабардарлықты арттыру факторы ретінде әлеуметтік қажеттілік құбылысын атап өтеді. Бұл жағдайда хабардарлықтың өзін-өзі бағалауы ата-аналардың осы мәселеде көбірек хабардар болуға деген ұмтылысымен байланысты болуы мүмкін, бұл осы ата-ана үшін сұрақтың мағынасын арттырады.

10 сурет. Облыстар бөлінісінде баланың құқықтары туралы ата-аналардың жалпы оң хабардарлығы

Балалардың нақты құқықтарын білу, соның ішінде өмір сүру құқығы, жеке өмір сүру құқығы, өз пікірін еркін білдіру, ата-аналардың (немесе мемлекеттің) қамқорлығына алу құқығы, жеке басын сақтау құқығы, өз пікірлерін білдіру құқығы және ой, ар-ождан және дін бостандығы құқығы ата-аналар үшін маңызды өйткені ол отбасы ішіндегі қарым-қатынасты нығайтып қана қоймайды, сонымен қатар балалардың дамуы мен қорғауына ықпал етеді. Бұл құқықтар Бала құқықтары туралы конвенцияда және Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы заңда бекітілген.

Ата-аналардың сауалнамасы көрсеткендей, ата-аналардың 80-90%-ы баланың негізгі құқықтары туралы хабардар, біледі және оларды талқылай алады. Сонымен, ата-аналардың 89,2%-ы баланың өз пікірі мен көзқарасын еркін білдіру құқығы (87,6%) туралы біледі. Ата-аналардың 87,1%-ы балаларымен өмір сүру құқығын талқылай алады. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың 85,9%-ы баланың жеке өміріне және ой, ар-ождан және дін бостандығына құқығын (85%) біледі. Респонденттердің 82,1%-ы өз даралығын сақтау құқығында, ал 81,4% ата-аналардың (мемлекеттің) қамқорлығын алу құқығында ақпараттандырылғанын атап өтті. Бұл құқықтарды білу ата-аналарға балаларының жеке құқықтары туралы көбірек білуге және құрметтеуге көмектеседі. Балаларының құқықтарын білетін ата-аналар өз мүдделерін тиімдірек қорғай алады, мысалы, мектепте немесе басқа балалармен қақтығыстар болған жағдайда, ата-аналарға балаларының қауіпсіздігін қамтамасыз етуге көмектеседі. Балалардың құқықтарын түсіну ата-аналарға балаларының дамуы мен тәуелсіздігіне ықпал етуге мүмкіндік береді, бұл олардың болашақ жетістіктері үшін маңызды.

11 сурет. Ата-аналардың балалардың құқықтары туралы хабардар болуы

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналар неғұрлым үлкен болса (50 жастан асқан), балалардың құқықтары туралы көбірек хабардар және

оларды балалармен талқылау мүмкіндігі (69,7%) бар. Жұмыс істейтін ата-аналар (68,8%) басқа әлеуметтік топтарға қарағанда баланың құқықтары туралы көбірек хабардар (зейнеткерлер (52,9%), үй шаруасындағы әйелдер (55,4%), уақытша жұмыссыздар (54,1%), жәрдемақыға өмір сүретіндер (57,7%)).

Білім деңгейін ескере отырып, екі және одан да көп жоғары білімі бар ата-аналарда (74,4%) ең жоғары ақпараттылық байқалды.

Баланың нақты құқықтарын білудегі өңірлік ерекшелік келесі үрдістерде көрінді. Қарағанды, Қостанай Павлодар және Ұлытау облыстарының ата-аналары баланың өмір сүру құқығына көп көңіл бөледі (ата-аналарының 90%-дан астамы оны бөледі). Павлодар, Атырау облыстарының және Жетісу облысының ата-аналары жеке өмір сүру құқығын көбірек бөледі (90%-дан астам). Бала бостандығына өз пікірін білдіру құқығы Астана, Абай, СҚО, Қарағанды, Ұлытау облыстарының ата-аналары үшін өзекті. Ұлытау облысы ата-аналарының 90%-дан астамы балалардың ата-аналары мен мемлекетінің қамқорлығына құқықлы екенін атап өтті, бірақ Маңғыстау облысы ата-аналарының тек 66,7%-ы ғана мұны біледі. Баланың өз даралығын сақтау құқығын Павлодар, Атырау және Ұлытау облыстарының ата-аналарының 90%-дан астамы атап өтті, бірақ Маңғыстау облысының ата-аналарының 69,4%-ы бұл туралы хабардар. Астана қ., Абай, Ұлытау облыстарында, Қарағанды, Қостанай, Павлодар, СҚО облыстарында ата-аналардың 90%-дан астамы өз көзқарастарын білдіру бостандығына құқықты қолдайды. Абай және Ұлытау, Атырау, Қарағанды, Павлодар облыстарының ата-аналарының 90%-ы ой, ар-ождан және дін бостандығын қолдайды.

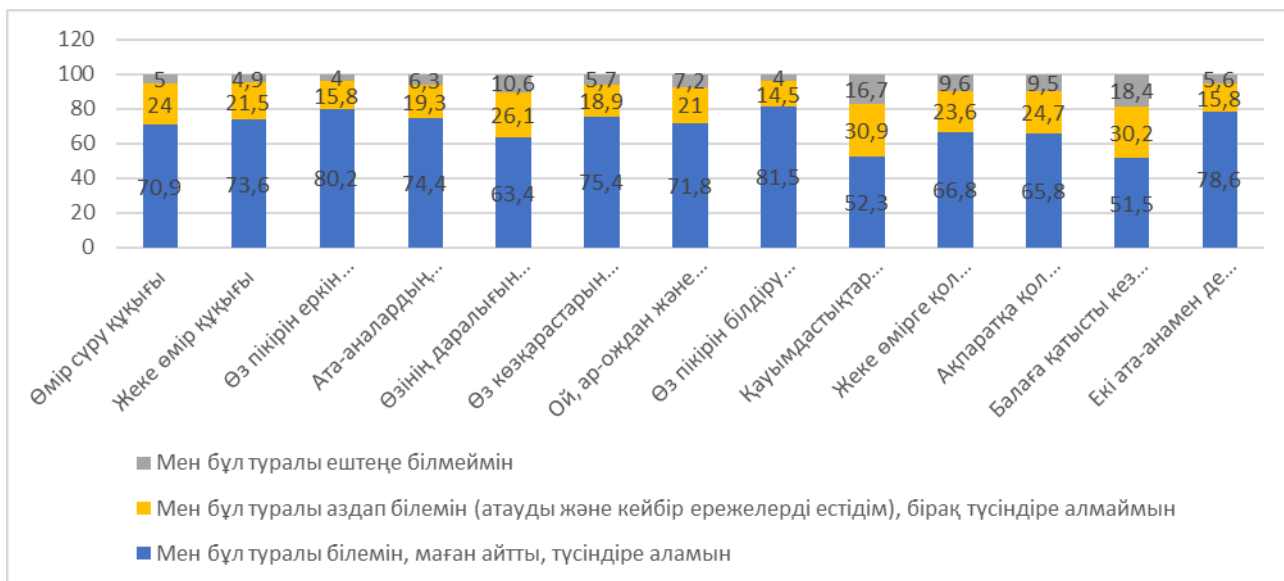
Өңірлік ерекшелік ата-аналардың құндылықтарын да, олардың балаларға қатысты құндылық көзқарастарын да көрсете алады.

3 кесте. Ата-аналар білетін балалардың құқықтары және олармен құқықтарды облыстар бөлінісінде негізгі ережелерді талқылай алуы (%).

	Өмір сүру құқығы	Жеке өмір сүру құқығы	Өз пікірін еркін білдіру	Ата-аналардың (мемлекеттің) қамқорлығына алу құқығы	Өзінің даралығын сақтау құқығы	Өз пікірлерін білдіру құқығы	Ой, ар-ождан және дін бостандығына құқық
Астана қ.	87,5	84,2	92,1	82,9	84,2	91,4	88,8
Алматы қ.	83,6	80,2	86,2	77,2	81,0	83,6	81,5
Шымкент қ.	84,4	81,7	86,2	79,8	77,1	86,2	85,3
Ақмола облысы	88,1	82,1	83,3	73,8	81,0	83,3	89,3
Ақтөбе облысы	79,8	86,2	89,4	80,9	75,5	85,1	80,9
Алматы облысы	83,9	87,1	87,1	81,3	78,1	85,8	77,4
Атырау облысы	88,1	91,0	89,6	82,1	92,5	89,6	91,0
Абай облысы	95,3	95,3	96,9	87,5	85,9	96,9	90,6
Шығыс-Қазақстан облысы	88,8	80,0	88,8	82,5	80,0	87,5	82,5
Жамбыл облысы	87,0	87,8	89,6	87,0	83,5	87,8	87,8

Жетісу облысы	89,9	92,8	88,4	78,3	89,9	88,4	87,0
Батыс-Қазақстан облысы	87,5	86,1	94,4	76,4	83,3	86,1	86,1
Қарағанды облысы	91,8	88,5	95,9	89,3	86,9	93,4	92,6
Қостанай облысы	91,2	89,0	89,0	86,8	84,6	90,1	87,9
Қызылорда облысы	88,5	87,2	88,5	82,1	88,5	84,6	88,5
Маңғыстау облысы	79,2	81,9	83,3	66,7	69,4	76,4	70,8
Павлодар облысы	95,2	95,2	94,0	89,2	94,0	95,2	92,8
Солтүстік-Қазақстан облысы	89,8	88,1	94,9	84,7	78,0	91,5	83,1
Түркістан облысы	85,0	82,8	85,0	78,3	75,6	86,1	80,0
Ұлытау облысы	95,5	90,9	95,5	95,5	90,9	95,5	90,9

Балалардың өз құқықтары туралы хабардар болуын талдау балалардың көпшілігінің өз пікірін білдіру құқығын жақсы білетіндігін (81,5%) және оны еркін түрде (80,2%) анықтауға мүмкіндік берді. Балалардың 78,6%-ы олардың ата-аналарының екеуімен де байланыста бола алатындықтары туралы білетіндері туралы және оларды хабардар еткендігі туралы айтты. Әрі қарай пікір бостандығына байланысты құқықтар белгіленген – өз пікірлерін білдіру құқығы (75,4%) және ой, ар-ождан және дін бостандығына құқық (71,8%). Сауалнамаға қатысқандардың жартысынан сәл астамы қауымдастықтар мен бейбіт жиналыстар бостандығы құқығына (52,3%) және балаға қатысты кез келген сот процесінде тыңдау құқығына (51,5%) назар аударады. **Жалпы балалардың өз құқықтарын білу деңгейі 88,5% пайызды құрады.**

12 сурет. Балалардың өз құқықтары туралы хабардар болуы

Балалардың өз құқықтары туралы хабардар болуының өңірлік айрықшалығы мынадай ерекшеліктерді көрсетеді.

4 кесте. Балалардың өздері білетін балалар құқықтары, (%).

	Өмір сүру құқығы	Жеке өмір сүру құқығы	Өз пікірін еркін білдіру	Ата-аналардың (мемлекеттің) қамқорлығына алу құқығы	Өзінің даралығын сақтау құқығы	Өз пікірлерін білдіру құқығы	Ой, ар-ождан және дін бостандығына құқық	Өз пікірлерін білдіру құқығы	Қауымдастықтар мен бейбіт жиналыстар өткізу бостандығы	Жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығы	Ақпаратқа қол жеткізу құқығы	Балаға қатысты кез келген сот талқылауы барысында тыңдау құқығы	Екі ата-анамен де байланыста болу құқығы және өз ата-аналарын білу құқығы
Астана қ.	64,2	70,7	76,3	70,0	57,6	73,9	66,4	78,0	40,9	58,4	60,6	41,2	73,9
Алматы қ.	68,6	72,5	77,8	72,4	59,9	71,7	71,5	80,3	48,2	63,1	65,1	45,9	78,8
Шымкент қ.	66,9	70,3	78,9	69,9	62,5	71,8	64,2	75,8	49,3	66,6	62,7	51,5	74,5
Ақмола облысы	67,5	69,6	74,8	68,4	63,5	71,4	63,5	74,2	48,3	62,6	55,0	49,8	72,3
Ақтөбе облысы	67,5	71,3	77,0	73,2	62,2	74,2	76,1	82,8	52,4	58,6	62,4	46,7	81,3
Алматы облысы	69,3	71,0	77,5	72,0	60,1	72,0	69,5	80,6	55,2	64,1	63,7	52,9	79,1
Атырау облысы	81,9	79,6	86,3	80,5	73,8	81,9	74,6	86,6	65,3	74,3	76,1	64,4	83,4
Абай облысы	71,8	77,9	85,5	77,1	64,9	77,1	78,6	86,6	47,7	64,9	68,3	45,0	83,6
Шығыс-Қазақстан облысы	79,5	80,3	85,7	83,8	67,6	79,5	79,5	88,8	52,5	71,4	74,5	54,4	86,1
Жамбыл облысы	73,0	75,3	80,8	76,6	65,9	76,3	75,0	81,6	57,5	69,8	66,6	55,8	77,5
Жетісу облысы	81,1	83,5	88,9	88,0	69,7	82,3	85,6	90,1	57,4	76,6	74,8	57,4	90,7
Батыс-Қазақстан облысы	74,5	77,3	81,2	72,7	64,9	81,2	67,4	84,4	58,5	70,2	70,6	55,7	76,6
Қарағанды облысы	74,6	73,5	82,0	77,5	65,7	76,6	72,2	83,7	53,5	72,2	69,3	55,2	77,5
Қостанай облысы	77,0	80,7	83,9	79,7	61,0	73,1	79,3	87,5	50,8	70,5	71,1	47,9	83,0
Қызылорда облысы	67,8	72,4	79,2	70,3	62,3	75,1	72,8	80,6	48,9	63,9	65,8	50,0	78,1
Маңғыстау облысы	56,8	63,2	77,4	62,7	47,8	70,4	67,1	75,3	42,2	62,0	53,2	43,2	71,0
Павлодар облысы	79,2	78,2	82,9	80,2	66,9	83,3	78,5	85,7	52,2	68,6	72,7	53,6	85,0
Солтүстік-Қазақстан облысы	67,5	72,7	83,5	75,8	65,5	75,8	67,5	79,9	51,5	67,5	62,9	47,4	77,8
Түркістан облысы	72,0	73,2	79,6	75,7	67,0	77,1	70,2	80,3	56,6	68,9	66,3	55,4	77,1
Ұлытау облысы	71,4	74,5	84,7	71,4	67,3	73,5	68,4	84,7	60,2	77,6	68,4	59,2	80,6

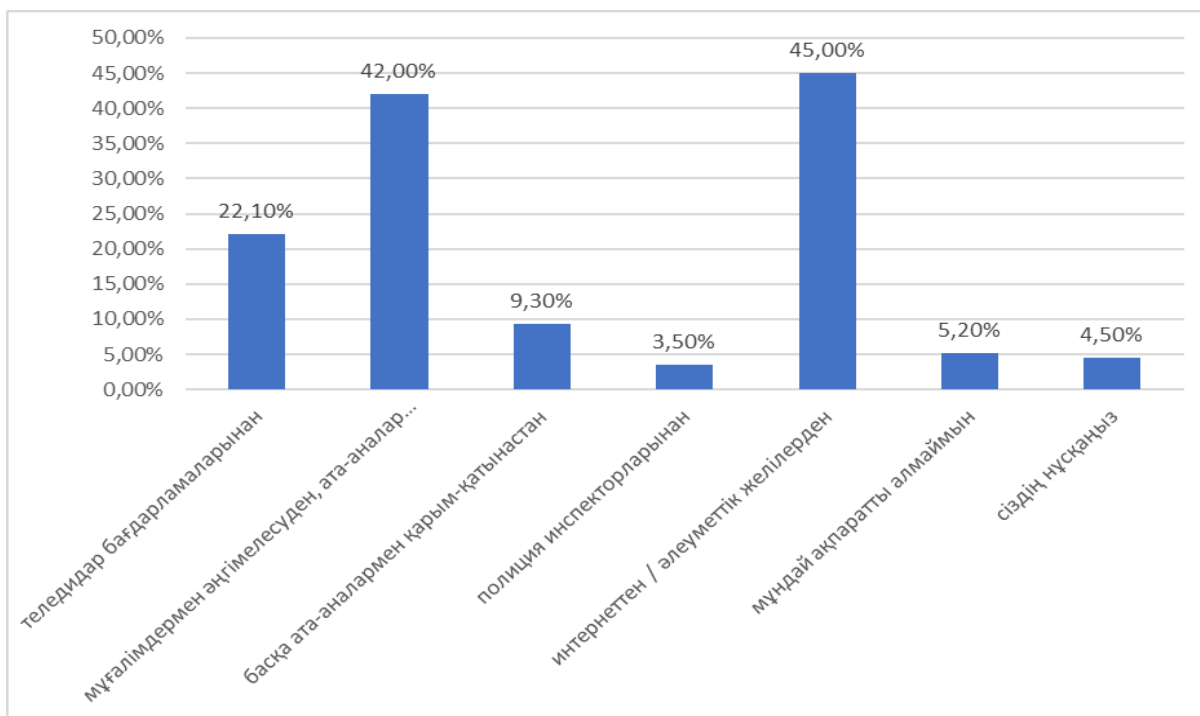
Бірқатар өңірлердегі балалар үшін балаға онша танымал емес құқықтар болып, өзінің даралығын сақтау құқығы (Астана балаларының тек 57,6%-ы,

Алматы балаларының 59,9%-ы, Маңғыстау облысы балаларының 47,8%-ы ғана атап өтті), қауымдастықтар мен бейбіт жиналыстар өткізу бостандығы (Астана балаларының тек 40,9%-ы, Ақмола облысы балаларының 48,3%-ы, Қызылорда облысы балаларының 48,9%-ы, Маңғыстау облысы балаларының 42,2%-ы, Алматы балаларының 48,2%-ы ғана атап өтті), сот талқылауы барысында тыңдау құқығы (Астана балаларының 41,2%, Ақмола облысы балаларының 49,8%, Ақтөбе облысының 46,7%, Абай облысының 45%, Қостанай облысының 47%, Маңғыстау облысының 43,2%, СҚО-ның 47,7%, Алматы балаларының 45,9%) табылады.

Отбасының, мектептің және қоғамның бейбіт жиналыстар өткізуге және қауымдастықтарды құруға деген көзқарасы қоғамның митингілерге қатысуға құлықсыздығымен байланысты теріс пікірге ие болуы мүмкін, бірқатар өңірлердің балалары бұл құқықты өзекті және белгілі деп белгілемейді.

Бірқатар өңірлердегі балалардың жартысының сотта тыңдалу құқығы туралы ақпараттандырылмау фактісі кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған соттар қызметінің ерекшелігі туралы айтуы мүмкін, олар басқа өңірлерге қарағанда балалардың пікірін сирек тыңдайды немесе баланың пікірі сотта маңызды екені туралы жеткілікті хабардар етпейді және ескермейді.

Баланың құқықтары туралы ақпаратты алу үшін ата-аналар әртүрлі дереккөздерге жүгінеді және нақты қажеттіліктер мен мүдделерге сәйкес келетін өзекті ресурстарды табады. Сонымен, сауалнама балалардың құқықтары туралы ақпараттың негізгі көздері әлеуметтік желілер, интернет (45%) болып табылатындығын көрсетті. Интернетте балалардың құқықтары туралы ақпаратты табуға және осы тақырыпты талқылауға арналған көптеген веб-сайттар, форумдар мен блогтар бар. Оқу орындары оқу бағдарламасына балалардың құқықтары туралы ақпаратты қосады және осы ақпаратты таратуға қолдау көрсете алады. Мұғалімдермен әңгімелесулерді, ата-аналар жиналыстарын ата-аналардың 42%-ы ақпараттандыру көзі ретінде атап өтті. Көптеген БАҚ балалардың құқықтары мәселелерін үнемі жариялайды, сонымен қатар осы құқықтар туралы хабардар болу үшін жария кампаниялар өткізеді. Теледидар хабарларын ата-аналардың 22,1%-ы ақпарат көзі ретінде атады.

13 сурет. Ата-аналардың бала құқықтары туралы ақпарат алу көздері

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналар неғұрлым жас болса (28-39 жас), әлеуметтік желілер балалардың құқықтары туралы соғұрлым көп ақпарат көзі болып табылады (49,2%). Ата-аналардың аға буыны үшін (50 жасан асқан) ақпарат теледидар бағдарламалары арқылы жүзеге асырылады (32,5%). Барлық ата-аналар үшін, жасына қарамастан, баланың құқықтары туралы негізгі ақпарат ата-аналар жиналысында және мұғалімдермен әңгімелесу арқылы жүзеге асырылады.

Интернет желісінен негізінен жұмыс істейтін ата-аналар (46,7%), жәрдемақыға өмір сүретін ата-аналар (41,2%) және уақытша жұмыссыздар (44,4%) ақпарат алады. Мұғалімдермен әңгімелесу және ата-аналар жиналыстары үй шаруасындағы әйелдер үшін ақпарат көзі болып табылады (41,9%). Ал зейнеткерлердің 58,8%-ы теледидар бағдарламалары дереккөз болып табылатынын атап өтті.

Аяқталмаған орта немесе орта білімі бар ата-аналар үшін негізінен мұғалімдер мен ата-аналар жиналыстары ақпарат көзі болып табылады. Орта арнаулы және жоғары білімі бар ата-аналар үшін әлеуметтік желілер дереккөздер болып табылады.

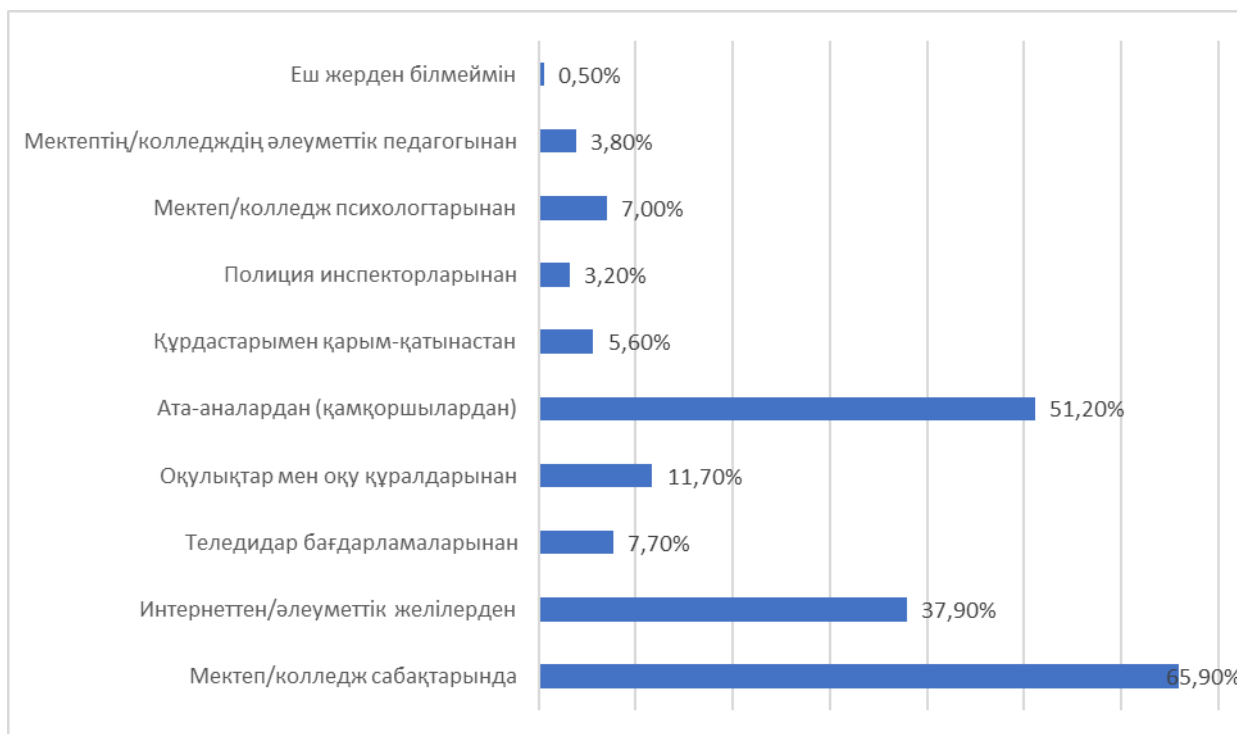
Ақпарат алу көздері бойынша өңірлік ерекшелік әлеуметтік желілер мен интернет Астана, Ақмола, Абай, ШҚО, Қарағанды, Павлодар облыстары мен Ұлытау облыстарындағы жұмыс арнасы болып табылатынын көрсетеді (ата-аналардың 50%-дан астамы дәл осы көздерден ақпарат алады). Теледидар ШҚО, Павлодар және Ұлытау облыстарының ата-аналары үшін әлі де маңызды ақпарат арнасы болып табылады (ата-аналардың 30%-дан астамы бұл дереккөзді атады). Ата-аналар жиналысы мен мұғалімдермен әңгімелесуді

ақпаратты алу көзі ретінде Алматы, Қостанай, Павлодар, Түркістан және Ұлытау облыстарының ата-аналары бөлді (50%-дан астам). Басқа ата-аналармен қарым-қатынас Астана, Шымкент, Ақмола, Павлодар, Маңғыстау облыстарында, Ұлытау облысында бала құқықтары туралы білімдермен байытады (ата-аналардың 12-18%-ы атап өтті). Балалардың құқықтары туралы ақпарат көзі ретінде полицияның белсенді инспекторларын Қостанай және Павлодар облыстарының ата-аналары атап өтті (ата-аналардың 10-14%-ы атап өтті). Ақтөбе облысы ата-аналарының 13,8%-ы баланың құқықтары туралы ешқандай ақпарат көздерінен ақпарат алмайтынын белгіледі.

5 кесте. Облыстар бөлінісінде балалардың құқықтары туралы ата-аналарды хабардар ету көздері, (%).

	теледидар бағдарламаларынан	мұғалімдермен әңгімелесуден, ата-аналар жиналысында	басқа ата-аналармен қарым-қатынастан	полиция инспекторларынан	интернеттен/әлеуметтік желілерден	мен мұндай ақпаратты алмаймын	сіздің нұсқаңыз
Астана қ.	19,7	17,8	13,8	0,0	63,8	3,3	14,5
Алматы қ.	21,6	50,9	7,8	2,2	30,2	4,7	3,4
Шымкент қ.	20,2	43,1	13,8	2,8	48,6	1,8	1,8
Ақмола облысы	20,5	32,5	12,0	0,0	54,2	6,0	1,2
Ақтөбе облысы	13,8	34,0	3,2	3,2	45,7	13,8	4,3
Алматы облысы	24,5	40,0	6,5	1,3	29,0	9,0	1,9
Атырау облысы	22,4	49,3	3,0	4,5	46,3	3,0	3,0
Абай облысы	21,9	21,9	6,3	1,6	53,1	4,7	7,8
Шығыс-Қазақстан облысы	30,0	42,5	10,0	1,3	62,5	2,5	5,0
Жамбыл облысы	17,4	44,3	10,4	4,3	45,2	7,8	4,3
Жетісу облысы	27,5	44,9	10,1	4,3	47,8	1,4	2,9
Батыс-Қазақстан облысы	27,8	43,1	9,7	5,6	45,8	1,4	1,4
Қарағанды облысы	19,7	35,2	9,8	1,6	54,9	7,4	7,4
Қостанай облысы	29,7	52,7	11,0	14,3	49,5	1,1	7,7
Қызылорда облысы	11,5	44,9	6,4	2,6	46,2	9,0	2,6
Маңғыстау облысы	23,6	37,5	12,5	4,2	48,6	5,6	5,6
Павлодар облысы	33,7	53,0	18,1	10,8	50,6	2,4	6,0
Солтүстік-Қазақстан облысы	23,7	49,2	10,2	5,1	42,4	1,7	0,0
Түркістан облысы	18,9	53,3	5,0	2,2	29,4	5,6	1,7
Ұлытау облысы	31,8	50,0	13,6	18,2	50,0	4,5	4,5

Балалар өз құқықтары туралы білімнің негізгі көздері ретінде мектеп (65,9%), ата-аналар (51,2%) немесе әлеуметтік желілер (37,9%) екенін атап өтті.

14 сурет. Балалардың өз құқықтары туралы ақпарат алу көздері

Өңірлік ерекшелік мектептегі сабақтарды Абай облысындағы балалардың 74,4%-ын және Павлодар облысындағы балалардың 79,9%-ын хабардар ететінін көрсетеді. Интернет 47,8% Ақтөбе, 48,1% ШҚО, 47,8% Қостанай балалары үшін жетекші ақпарат арналары болып табылады. Теледидар СҚО балаларының 13,4%-ы үшін маңызды ақпарат көзі болып табылады. Оқу құралдарын Маңғыстау облысындағы балалардың 21,3%-ы ұсынады. Қызылорда облысы мен Жетісу облысының ата-аналары балаларды хабардар етеді (57%-дан астам). Құрдастар ШҚО балаларының 10,5%-ы үшін ақпарат көзі болып табылады. Полиция инспекторлары мен психологтар Атырау облысындағы балалардың құқықтары мәселелерін талқылауда (тиісінше 10,5% және 12,8%). Әлеуметтік педагогтарды құқықтар туралы ақпаратты тасымалдаушы ретінде Қостанай облысындағы балалардың 8,9%-ы атап өтті.

6 кесте. Облыстар бөлінісінде балалардың өз құқықтары туралы ақпарат алу көздері, (%).

	Мектеп/колледж сабақтарынан	Интернеттен / әлеуметтік желілерден	Теледидар бағдарламаларынан	Оқулықтар мен оқу құралдарынан	Ата-аналардан (камқоршылардан)	Құрдастарымен қарым-қатынастан	Полиция инспекторларынан	Мектеп/колледж психологтарынан	Мектепін/колледжін әлеуметтік педагогынан	Еш жерден білмеймін	Сіздің нұсқаныз
Астана қ.	63,2	44,4	10,4	8,0	54,9	8,0	2,8	3,9	2,8	3,9	0,2
Алматы қ.	66,7	45,2	6,0	9,7	51,9	8,6	1,9	5,8	2,5	2,0	0,4
Шымкент қ.	61,0	30,7	9,7	16,8	52,0	2,9	5,8	7,3	3,7	2,5	0,0
Ақмола облысы	61,1	23,7	9,1	12,2	55,0	3,3	4,3	7,9	4,3	4,0	0,3
Ақтөбе облысы	66,5	47,8	4,3	8,9	53,1	7,7	1,9	3,6	2,6	1,9	1,7
Алматы облысы	66,5	31,4	5,7	9,7	48,9	4,5	1,9	6,4	2,6	2,3	0,7
Атырау облысы	65,0	32,9	8,7	15,2	52,5	5,0	10,5	12,8	3,2	1,2	0,0
Абай облысы	74,4	45,4	5,3	6,5	56,1	7,3	3,1	6,1	4,6	0,4	0,8
Шығыс-Қазақстан облысы	70,9	48,1	4,7	8,9	53,9	10,5	1,9	1,9	3,9	1,6	0,4
Жамбыл облысы	64,8	37,2	8,5	9,9	45,4	4,5	4,7	8,3	4,2	2,5	0,9
Жетісу облысы	66,1	51,4	5,1	7,5	58,9	4,8	1,8	5,7	1,5	0,3	0,9
Батыс-Қазақстан облысы	69,6	31,4	10,0	17,1	52,5	3,9	2,1	7,5	6,8	2,1	1,1
Қарағанды облысы	67,0	32,7	7,3	8,5	47,0	4,7	1,6	7,1	5,1	2,4	0,4
Қостанай облысы	72,0	47,7	5,9	12,2	47,4	7,9	3,0	10,5	8,9	2,0	0,7
Қызылорда облысы	61,0	38,6	7,8	13,9	57,3	5,3	3,7	5,7	4,6	1,4	1,1
Маңғыстау облысы	66,1	41,4	8,0	21,3	41,9	4,6	4,4	6,2	3,6	2,8	0,3
Павлодар облысы	79,9	47,8	7,2	12,6	51,9	7,2	1,4	7,2	4,8	1,0	0,7
Солтүстік-Қазақстан облысы	58,8	44,8	13,4	10,3	50,0	7,7	3,6	6,7	2,1	3,1	0,5
Түркістан облысы	64,6	28,9	9,2	12,3	50,4	3,9	2,5	8,9	4,1	2,8	0,2
Ұлытау облысы	60,4	30,2	4,2	22,9	51,0	3,1	7,3	8,3	2,1	3,1	0,0

Жауапкершіліктер мен шектеулер туралы хабарлау

Балаларға жүргізілген сауалнама сонымен қатар олардың көпшілігі өз міндеттерін білетіндігін көрсетті (87,3%). Олар негізінен ата-аналарды көмек көрсетуден (62,1%), ата-аналарды тыңдаудан (58,8%), Қазақстан заңдарын сақтаудан және ел рәміздерін құрметтеуден (51%) және мектеп пен мұғалімдерге құрметпен қараудан (50,4%) тұрады деп санайды. Сауалнамаға қатысқандардың 45,3%-ы тізімде ұсынылған барлық тармақтар балалар үшін маңызды және олардың міндеттеріне кіреді деп мәлімдеді.

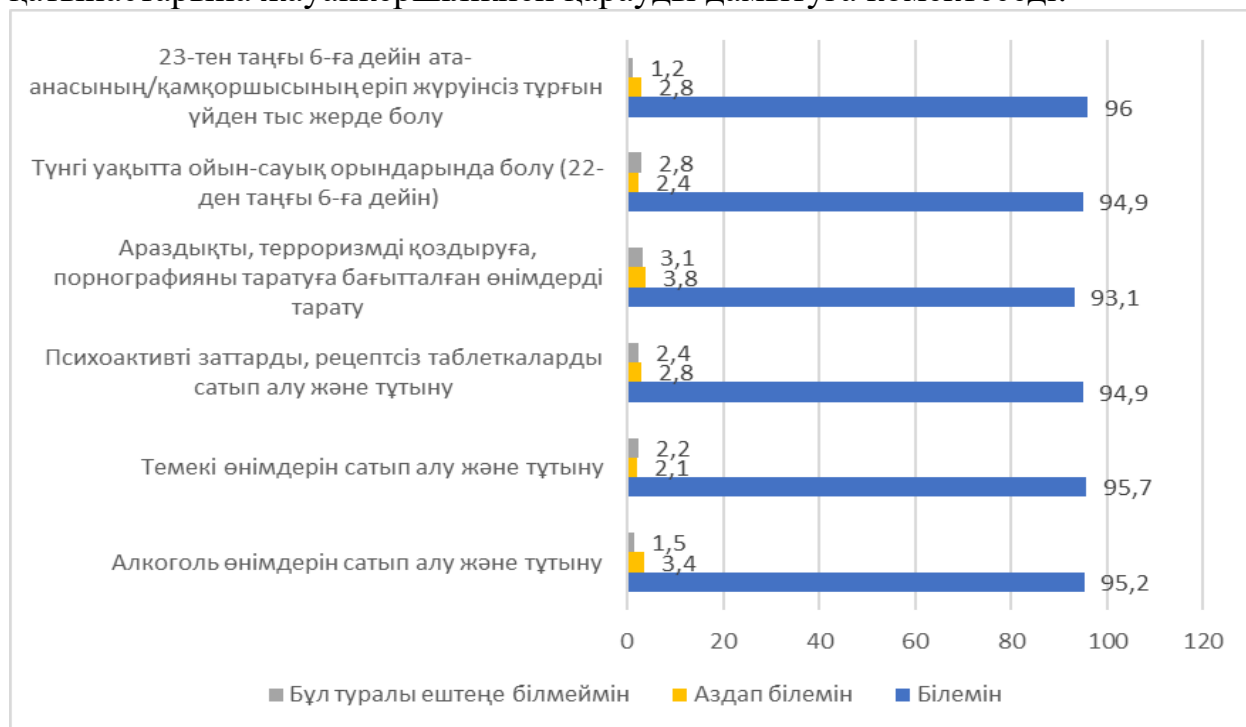
15 сурет. Баланың өз міндеттерін бағалауы

Ата-аналардың балалардың құқықтық шектеулерін білуі олардың балаларды тәрбиелеудегі және олардың әл-ауқаты мен қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі рөлінің маңызды бөлігі болып табылады. Ата-аналар балаларды ықтимал қауіптер мен тәуекелдерден қорғау үшін заңды шектеулер туралы білуі керек. Бұл балалар агрессиясының алдын алуды, қауіпті материалдар мен технологияларға қол жеткізуді бақылауды және үйден тыс қауіпсіздікті қамтамасыз етуді қамтуы мүмкін.

Ата-аналардың басым көпшілігі балалардың ата-анасының еріп жүруінсіз үйден тыс жерде сағат 23-тен таңғы 6-ға дейін (96%) жүруіне; темекі өнімдерін (95,7%), алкоголь өнімдерін (95,2%), психоактивті заттарды, рецептсіз таблеткаларды (94,9%) сатып алуына және тұтынуына тыйым салынғанын біледі. Сонымен қатар, түнгі уақытта ойын-сауық орындарында болуға (94,9%) және араздықты, терроризмді қоздыруға, порнографияны таратуға (93,1%) бағытталған өнімдерді таратуға тыйым салынғаны мәлім. Ата-аналардың 96,5%-ы жоғарыда аталған тыйымдарды дұрыс және қажет деп санайды.

Құқықтық нормалар мен тыйымдарды білу ата-аналарға балаларды заңға сәйкес тәрбиелеуге көмектеседі. Ата-аналардың балалардың мінез-құлқының құқықтық аспектілері туралы білуі балалардың заңсыз әрекеттерінен туындауы мүмкін қылмыстық немесе әкімшілік санкциялар сияқты заңды салдардан аулақ

болуға көмектеседі. Сонымен қатар, ата-аналардың құқықтық шектеулерді түсінуі балалардың қауіпсіздігі мен әл-ауқатын ескере отырып, олардың қалыпты физикалық, эмоционалдық және әлеуметтік дамуына жағдай жасауға көмектеседі; балаларға өз іс-әрекеттеріне және қоршаған әлеммен қарым-қатынастарына жауапкершілікпен қарауды дамытуға көмектеседі.

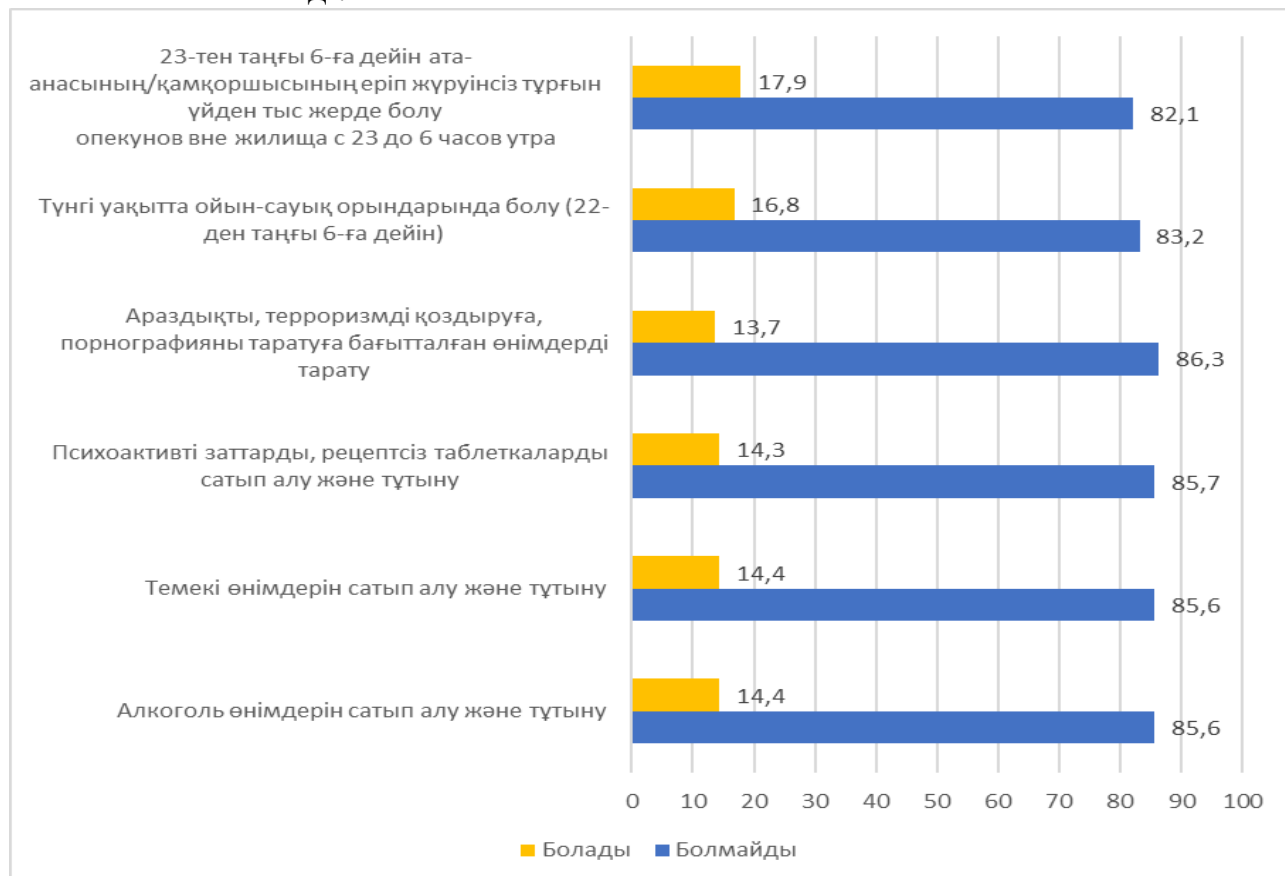
16 сурет. Балалардың құқықтық шектеулері туралы ата-аналардың хабардар болуы.

Ата-аналардың тыйым салулар мен шектеулер туралы білімдерінің өңірлік ерекшелігі құқықтар туралы білімнен асып түсетін өте жоғары хабардарлықты көрсетеді. **Ата-аналардың 93% шектеулерді біледі.**

7 кесте. Ата-аналардың облыстар бөлінісінде балаларға арналған негізгі тыйымдарды білуі, (%).

	Алкоголь өнімдерін сатып алу және тұтыну	Темекі өнімдерін сатып алу және тұтыну	Психоактивті заттарды, рецептсіз таблеткаларды сатып алу және тұтыну	Араздықты, терроризмді коздыруға, порнографияны таратуға бағытталған өнімдерді тарату	Түнгі уақытта ойын-сауық орындарында болуға (22-ден таңғы 6-ға дейін)	23-тен таңғы 6-ға дейін ата-анасының/қамқоршысының еріп жүруінсіз тұрғын үйден тыс жерде болу
Астана қ.	98,0	98,7	99,3	97,4	95,4	98,7
Алматы қ.	89,7	90,5	90,9	90,1	89,2	90,5
Шымкент қ.	93,6	93,6	91,7	88,1	91,7	94,5
Ақмола облысы	96,4	98,8	98,8	97,6	97,6	98,8
Ақтөбе облысы	95,7	95,7	94,7	93,6	95,7	96,8
Алматы облысы	92,3	91,0	91,0	87,1	91,0	92,3
Атырау облысы	92,5	94,0	91,0	92,5	95,5	95,5
Абай облысы	96,9	100	98,4	98,4	100	98,4
Шығыс-Қазақстан облысы	98,8	98,8	98,8	98,8	98,8	98,8
Жамбыл облысы	97,4	97,4	95,7	93,9	97,4	98,3
Жетісу облысы	95,7	98,6	94,2	97,1	97,1	98,6
Батыс-Қазақстан облысы	100	98,6	97,2	91,7	100	100,0
Қарағанды облысы	99,2	100	99,2	98,4	99,2	99,2
Қостанай облысы	96,7	96,7	96,7	94,5	95,6	96,7
Қызылорда облысы	96,2	97,4	94,9	93,6	98,7	97,4
Маңғыстау облысы	94,4	91,7	93,1	87,5	88,9	93,1
Павлодар облысы	96,4	96,4	96,4	94,0	96,4	97,6
Солтүстік-Қазақстан облысы	96,6	98,3	96,6	96,6	100	100
Түркістан облысы	92,8	93,9	92,2	89,4	92,2	92,8
Ұлытау облысы	100	100	95,5	95,5	95,5	100

Балалардың кәмелетке толмағандарға арналған қолданыстағы тыйымдар мен шектеулер туралы хабардар болуын бағалау балалардың 85%-ы алкогольді, темекі өнімдерін, психоактивті заттарды тұтынуға, ойын-сауық мекемелерінде болуға және түнде ата-анасының еріп жүруінсіз жүруге, араздықты, терроризмді қоздыруға, порнографияны таратуға бағытталған өнімдерді тарату тыйым салынғанын түсінетінін және білетінін көрсетті. Сонымен қатар, балалардың бірқатар жауаптарында бұл тыйымдарды елемегендігі туралы айтылған, олар 13-18% құрайды. Сауалнамаға қатысқандардың 87,6%-ы тыйымдар әділ және дұрыс деп санайды, ал 10,7%-ы тармақтардың бір бөлігімен келіспейді.

17 сурет. Балаларға арналған құқықтық тыйымдар туралы балалардың хабардар болуы.

Өңірлік ерекшеліктер ата-аналар мен балалардың шектеулері туралы білімнің кейбір айырмашылықтарын көрсетеді. Алматы балаларының 90%-дан астамының жауаптарында темекі, алкоголь өнімдерін, ББЗ сатып алуға және пайдалануға тыйым салу туралы жоғары ақпараттандыру байқалады, Павлодар және Қостанай облыстарында 100%, Абай облысының балаларында 97%, Жетісу облысының балаларында 99%. Алайда мұндай тыйым Ұлытау облысындағы балалардың 68% ғана белгілі. Ұлытау облысындағы балалардың осындай пайызы басқа да тыйымдар туралы біледі.

Бұл фактіні тыйымдарды бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік жүйесімен байланыстыруға болады. Айыппұл жүйесін қолдану балалар мен

ата-аналарды міндеттер мен тыйымдардың бұзылуы туралы хабардар етеді. Шектеулер мен тәртіпті қалыптастырудың әлемдік тәжірибесі балаларға арналған мәртебелік құқық бұзушылық жүйесін пайдаланудан бас тартуды және қорқыныш негізінде емес, саналы таңдау негізінде шектеулер қалыптастыруды ұсынады.

Мұндай жүйені балаға бағытталған, отбасына бағытталған деп тану мүмкін болмаса да, бұл тәжірибе балаларға тыйым салу туралы білімнің өзекті бола бастағанын көрсетеді.

8 кесте. Балалардың облыстар бөлінісіндегі негізгі тыйымдарды білуі, (%).

	Алкоголь өнімдерін сатып алу және тұтыну	темекі өнімдерін сатып алу және тұтыну	Психоактивті заттарды, рецептсіз таблеткаларды сатып алу және тұтыну	Араздықты, терроризмді қоздыруға, порнография яны таратуға бағытталған өнімдерді тарату	Түнгі уақытта ойын-сауық орындарын да болуға (22-ден таңғы 6-ға дейін)	23-тен таңғы 6-ға дейін ата-анасының/қазақоршысының еріп жүруінсіз тұрғын үйден тыс жерде болу
Астана қ.	82,6	81,9	83,2	84,0	78,9	78,4
Алматы қ.	92,3	93,3	92,9	93,9	89,9	87,9
Шымкент қ.	71,1	70,8	72,3	72,1	71,5	70,4
Ақмола облысы	77,5	78,1	76,6	76,3	76,0	73,6
Ақтөбе облысы	98,1	98,1	98,3	98,6	94,0	94,7
Алматы облысы	84,3	84,4	84,6	85,7	81,1	79,9
Атырау облысы	87,2	86,6	87,2	86,9	86,0	84,3
Абай облысы	100,0	100,0	99,2	100,0	96,6	96,6
Шығыс-Қазақстан облысы	97,7	97,3	96,9	96,9	91,5	92,3
Жамбыл облысы	85,5	85,6	85,9	87,2	83,4	83,0
Жетісу облысы	99,1	98,8	99,1	99,4	97,0	97,3
Батыс-Қазақстан облысы	82,3	82,3	81,6	83,0	81,6	79,1
Қарағанды облысы	83,1	82,4	82,9	84,0	80,8	80,0
Қостанай облысы	95,4	94,8	94,1	95,4	89,5	88,5
Қызылорда облысы	87,0	87,2	87,7	86,8	85,2	83,1
Маңғыстау облысы	76,6	76,1	76,6	77,9	74,0	74,0
Павлодар облысы	94,9	95,6	94,2	94,5	91,5	88,7
Солтүстік-Қазақстан облысы	88,1	87,6	88,1%	88,7	87,6	84,5
Түркістан облысы	78,6	79,0	79,2%	79,6%	77,3%	76,0
Ұлытау облысы	67,3	68,4	68,4%	69,4%	67,3%	65,3

Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың көпшілігі балалардың аты, әкесінің аты және тегі, ұлты және азаматтығы (88,5%), тегін орта білім алу құқығы

(84,6%), грант алған кезде конкурстық негізде колледжде, ЖОО-да тегін оқу құқығы (78,2%) және тегін медициналық қызмет көрсету бойынша қызметтер алу құқығын (77,6%) білетініне сенімді.

14 жасқа толғаннан кейін өз балаларының қызмет саласын таңдау, жұмысқа орналасу, еңбекті қорғау және еңбекақы төлеу құқығы туралы хабардарлығына қатысты ата-аналардың 67,7%-ы жауап берді; ата-аналардың 60,3%-ы балалардың сауықтыру және демалыс қызметтерін алу және ата-аналарға/қамқоршыларға әлеуметтік қорғау және жәрдемақы төлеу қызметтерін алу құқығын (60,2%) білетініне сенімді.

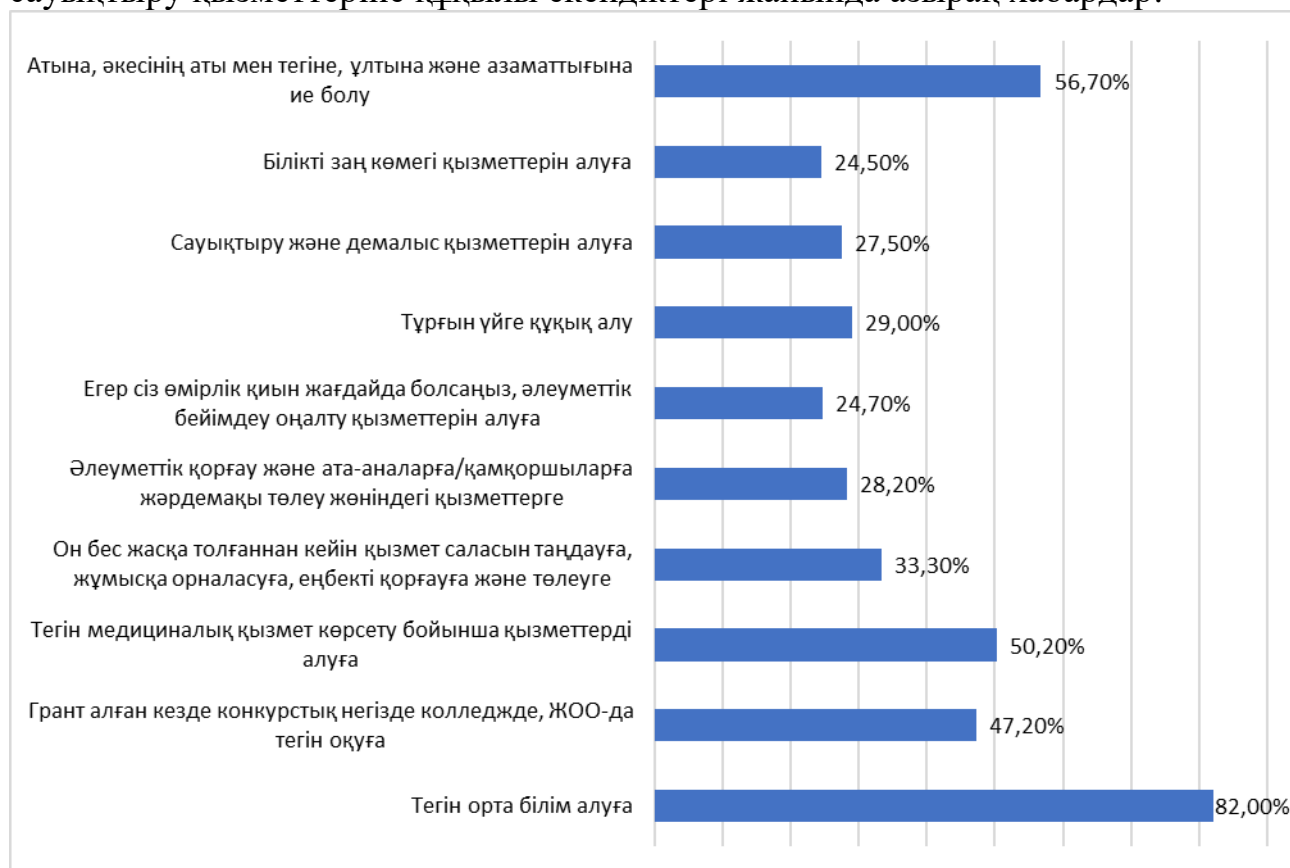
Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың жартысынан сәл астамы балалар тұрғын үй алуға құқық (58,2%), білікті заң көмегін алуға (56,7%) және ӨЖҚ-да (55,9%) болса, оңалтудың әлеуметтік бейімдеу қызметтерін алуға құқығы бар екендігін білетіндігін сенімді түрде айта алады. Балалар құқықтарының соңғы блогы бойынша ата-аналардың 16-19%-ы бұл ақпарат мерзімінен бұрын болуы мүмкін деп санайды.

18 сурет. Ата-аналардың баланың өз құқықтарын білуінде хабардар болуы.

Балалардың өз тұрғысынан олар иеленетін негізгі құқықтар: тегін орта білім алу құқығы (82%); атына, әкесінің аты мен тегіне, ұлтына және азаматтығына ие болу құқығы (56,7%), тегін медициналық қызмет көрсету бойынша қызметтерді алу құқығы (50,2%) және конкурстық негізде грант алу

кезінде колледжде, ЖОО-да тегін оқу құқығы (47,2%). Балалар 69,7% жағдайда аталған құқықтар толық көлемде сақталатынын атап өтті. Балалар заң қызметтеріне, өмірлік қиын жағдайдағы әлеуметтік оңалту қызметтеріне және сауықтыру қызметтеріне құқылы екендіктері жайында азырақ хабардар.

19 сурет. Балалардың өз әлеуметтік құқықтарын білуде хабардар болуы.

Отбасындағы өз құқықтарын түсіну балаларға зорлық-зомбылыққа, қиянатқа немесе кемсітушілікке ұшыраған кезде және осындай жағдайларда қандай әрекет қолдану керектігін анықтауға көмектеседі. Бұл олардың физикалық және эмоционалдық қауіпсіздігі үшін маңызды. Отбасындағы балалардың құқықтарын білу қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ықпал етеді - балалар өз құқықтарын біле отырып, өз қажеттіліктері мен пікірлерін тиімдірек білдіре алады, сондай-ақ ата-аналармен және басқа отбасы мүшелерімен қарым-қатынас жасай алады. Балалар құқықтардың жауапкершілікті дамытуға ықпал ететін белгілі бір міндеттер мен шектеулермен байланысты екенін түсінуі мүмкін. Өз құқықтарын біле отырып, балалар отбасылық шешімдерге көбірек қатыса алады және оларға қатысты процестерге әсер ете алады, отбасындағы кемсітушілікпен және теңсіздікпен күреседі, бұл балалардың дамуы мен әл-ауқаты үшін тең жағдай жасауда маңызды.

Өмірлік ерекшелік балалардың әлеуметтік құқықтары туралы білімнің айтарлықтай ерекшелігі бар екенін көрсетеді.

Астана, Алматы, Абай облыстарында, ШҚО, Жамбыл, Қарағанды, Қостанай, Павлодар, СҚО облыстарында және Жетісу облыстарында білім алуға, тұрғын үйге, медициналық көмекке, заң көмегіне, әлеуметтік қорғауға, жұмысқа орналасуға өздерінің әлеуметтік құқықтары бойынша балалардың 45%-дан астамы жақсы хабардар. 20%-дан аз жауапты Шымкент, Ақмола, Алматы, Қызылорда, Маңғыстау облыстарының және Ұлытау облысының балалары көрсеткен.

9 кесте. Баланың өз құқықтарын білуі, (%).

	Тегін орта білім алуға	консултық негізде тегін кезде колледжде, ЖОО-да тегін оқуға	Тегін медициналық қызмет көрсету бойынша қызметтерді алуға	қызмет саласын таңдауға, жұмысқа орналасуға, еңбекті қорғауға және төлеуге	Әлеуметтік қорғау және ата-аналарға/қамқоршыларға жәрдемақы төлеу жөніндегі қызметтерге	Егер сіз өмірлік қиын жағдайда болса, әлеуметтік бейімдеу бойынша оңалту қызметтерін алуға	Тұрғын үйге құқық алу	Сауықтыру және демалыс қызметтерін алуға	Білікті заң көмегі қызметтерін алуға	Атына, әкесінің аты мен тегіне, ұлтына және азаматтығына ие болу
Астана қ.	80,2	47,4	49,6	35,6	31,0	25,4	27,1	27,4	26,1	60,1
Алматы қ.	78,9	44,2	51,2	39,0	29,8	28,4	35,4	33,1	28,8	69,5
Шымкент қ.	85,0	48,1	43,6	27,0	21,8	18,9	19,3	17,4	20,6	41,2
Ақмола облысы	83,6	42,2	39,5	27,4	21,9	15,2	18,8	21,0	16,1	37,1
Ақтөбе облысы	77,5	49,5	56,5	33,3	29,4	29,2	35,2	33,0	26,1	75,6
Алматы облысы	77,7	36,9	40,2	26,7	25,6	20,8	26,3	22,6	17,8	43,9
Атырау облысы	84,8	42,6	51,3	29,2	28,6	23,9	27,1	21,9	24,5	49,9
Абай облысы	82,1	51,5	63,0	35,9	35,5	32,1	34,4	36,6	27,5	78,2
Шығыс-Қазақстан облысы	83,8	59,8	66,4	51,0	45,9	45,2	49,0	47,9	39,4	81,9
Жамбыл облысы	79,4	49,8	45,8	30,8	25,3	21,4	25,8	22,2	22,3	50,2
Жетісу облысы	80,5	50,8	63,1	39,9	35,7	32,7	42,3	37,5	33,0	76,6
Батыс-Қазақстан облысы	89,0	42,6	46,5	33,3	21,3	21,6	24,5	24,8	21,3	47,5
Қарағанды облысы	82,2	49,2	50,8	36,7	29,2	24,5	29,4	27,4	25,2	55,5
Қостанай облысы	84,9	58,0	66,9	45,6	37,0	36,4	35,7	36,1	35,1	77,0
Қызылорда облысы	80,6	45,2	46,8	27,6	26,7	17,4	28,8	28,5	21,5	56,4
Маңғыстау облысы	85,1	47,8	42,2	32,1	22,6	16,2	21,1	18,5	19,3	51,4
Павлодар облысы	80,9	56,0	61,1	46,4	37,9	37,5	43,7	40,3	31,7	71,7
Солтүстік-Қазақстан облысы	83,0	49,0	53,1	38,1	27,8	26,3	26,3	30,9	26,3	61,3
Түркістан облысы	84,6	46,7	49,0	28,3	25,6	22,1	25,5	25,1	22,4	46,9
Ұлытау облысы	83,7	48,0	49,0	27,6	21,4	19,4	19,4	19,4	17,3	36,7

Сауалнама көрсеткендей, ата-аналар балалардың отбасында өмір сүру және тәрбиелену құқығы, ата-аналарсының/қамқоршыларының қамқорлық жасау және тәрбиелеу құқығы туралы хабардар екендігіне сенімді (92,3%). Балалардың ата-аналарын және басқа жақын туыстарын білу құқығындағы хабардарлықты ата-аналардың 86%-ы атап өтті. Ата-аналардың 77,1%-ы балалардың отбасындағы жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтарға ие болу құқығы туралы білетініне сенімді. Ата-аналардың 70%-дан азы ата-аналары бөлек тұрған кезде балалардың тұрғылықты жерін белгілеу кезінде баланың пікірін ескеру құқығын (69,3%) және бөлек тұратын ата-анамен қарым-қатынас жасау және кездесу құқығын (68,3%) білуіне қатысты пікір білдірді. Соңғы екі құқыққа қатысты ата-аналардың 18-19%-ы бұл ақпараттың мерзімінен бұрын болуы мүмкін екенін атап өтті. Мұны осы ата-аналардың балалары, ең алдымен, толық отбасыларда тұратындығымен түсіндіруге болады және бұл құқықтар туралы хабардар болу маңызды емес.

20 сурет. Баланың отбасындағы өз құқықтары туралы ата-анасының тұрғысынан хабардар болуы.

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналардың жасы неғұрлым үлкен болса (50 жастан асқан), олардың балаларының отбасындағы өз құқықтары туралы хабардарлығы соғұрлым жоғары болады.

Құқықтар туралы білімдерін тәжірибеде қолдану

Балалардың отбасында құқықтарды іске асыру туралы хабардарлығы 90,2%-ы отбасында өмір сүру және тәрбиелеу құқығын, ата-аналардың/қамқоршылардың қамқорлығы мен тәрбиесін білетіндігін көрсетті, 47,7%-ы ата-аналары мен басқа да жақын туыстарын білу құқығында хабардар

екендіктерін атап өтті. Балалардың 85,5%-ы отбасындағы құқықтары сақталады деп санайды.

21 сурет. Баланың отбасындағы өз құқықтары туралы хабардар болуы.

Баланың өмірінің әртүрлі салаларында (көшеде, мектепте, үйде, әлеуметтік желілерде және басқа адамдармен қарым-қатынаста) толық физикалық және психологиялық қауіпсіздікке деген сенімділігі физикалық және эмоционалдық әл-ауқатта қауіпсіздікті қалыптастыру, оқыту және әлеуметтену дағдыларын дамыту, сенімді нығайту, тәуекелдер мен зорлық-зомбылықтан қорғау, сондай-ақ тәуелсіздік пен қоғамға қатысуды дамыту үшін үлкен маңызға ие.

Балалардың отбасындағы өз құқықтары туралы білімдерінің өңірлік ерекшелігі айқын көрінеді. Шымкент, Ақмола, Алматы, Жамбыл, БҚО, Қарағанды, Маңғыстау, Түркістан облыстары мен Ұлытау облыстарының балалары өздерінің отбасылық құқықтары туралы аз хабардар (балалардың үштен бірі ғана өздерінің отбасылық құқықтарын біледі).

Айта кету керек, өңірлік ерекшелік балалардың отбасылық құқықтары туралы ата-аналардың да, баланың да көзқарасы бойынша ең аз хабардар болатын салалардың қайталануын көрсетеді. Баланың отбасылық құқықтарына қатысты өңірлік ерекшелік болуы мүмкін. Бұл жағдайдың өзгеруі отбасындағы тәрбие стилінің өзгеруіне және баланы құрметтеуге негізделген жаңа тәрбие үлгілерінің пайда болуына әсер етуі мүмкін.

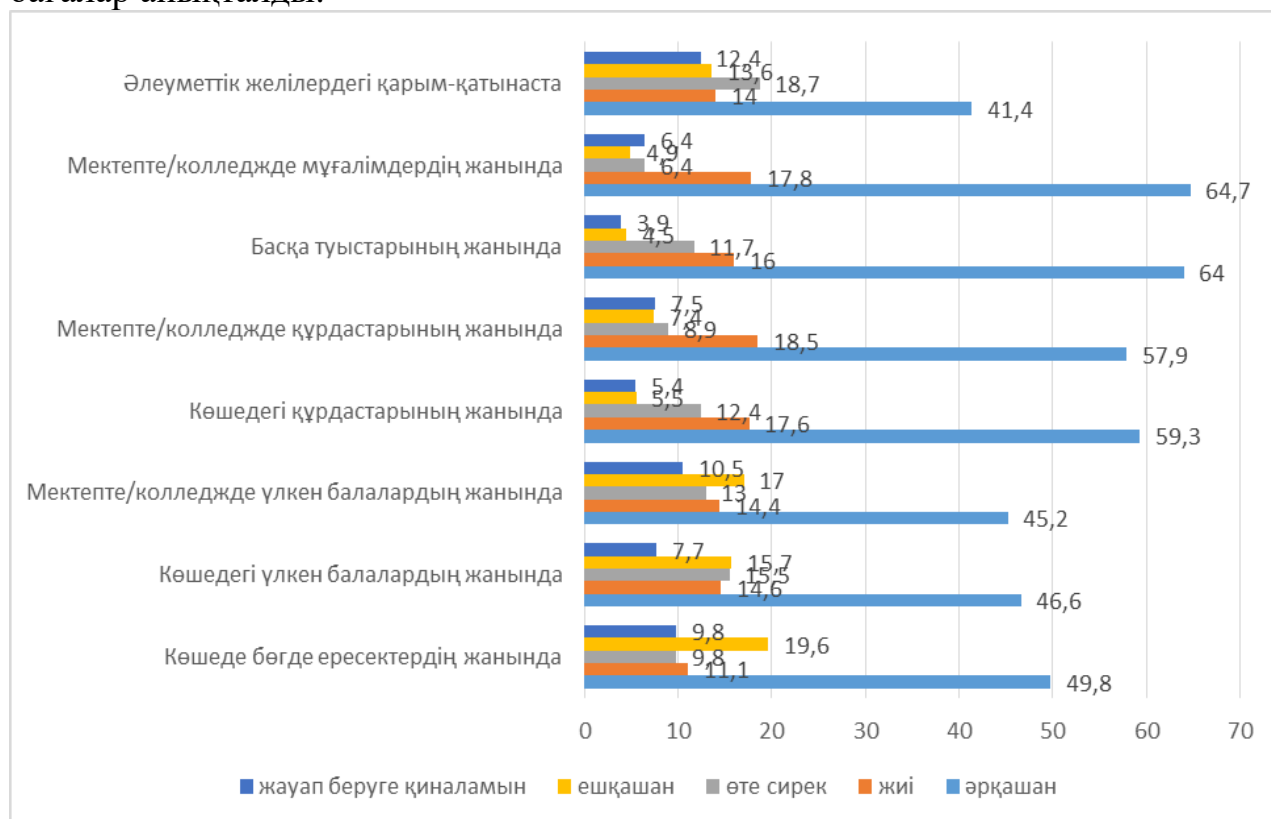
10 кесте. Баланың отбасындағы өз құқықтарын облыстар бөлінісінде білуі, (%).

	Отбасында өмір сүру және тәрбиелену, ата-аналардың/қамқоршылардың қамқорлығы мен тәрбиесін алу	Өз ата-анасын және басқа жақын туыстарын білу құқығы	Отбасында жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтарға ие болу	Бөлек тұратын ата-анамен қатынасқа және кездесуге	Ата-аналар бөлек тұрған кезде тұрғылықты жерді белгілеу кезінде баланың пікірін ескеру қажет
Астана қ.	89,2	45,5	31,3	30,0	31,2
Алматы қ.	87,7	61,1	42,8	39,2	43,9
Шымкент қ.	89,9	33,6	21,5	18,6	21,5
Ақмола облысы	89,1	30,1	24,9	13,4	13,7
Ақтөбе облысы	90,7	67,7	41,1	37,3	41,9
Алматы облысы	87,2	44,9	24,7	23,5	25,7
Атырау облысы	91,0	48,4	31,5	26,8	26,2
Абай облысы	95,0	66,8	44,7	43,5	45,4
Шығыс-Қазақстан облысы	92,3	72,6	52,1	49,4	54,1
Жамбыл облысы	90,0	40,2	26,3	20,9	25,2
Жетісу облысы	90,4	69,4	43,5	41,7	42,9
Батыс-Қазақстан облысы	92,2	34,0	26,6	19,9	22,7
Қарағанды облысы	90,9	41,9	28,5	26,9	27,8
Қостанай облысы	90,8	66,9	43,9	41,0	43,3
Қызылорда облысы	94,3	46,8	30,4	22,4	26,0
Маңғыстау облысы	91,0	35,2	26,7	20,3	22,4
Павлодар облысы	91,1	58,4	45,4	43,7	43,7
Солтүстік-Қазақстан облысы	89,2	51,5	36,6	34,0	33,5
Түркістан облысы	90,4	37,1	25,5	22,2	23,3
Ұлытау облысы	89,8	32,7	18,4	23,5	25,5

Ата-аналар білім беру мекемесіндегі мұғалімдердің жанында (64,7%) немесе туыстарының жанында (64%) балалардың физикалық және психологиялық қауіпсіздігіне сенімді. Ата-аналар 59,3% жағдайда көшеде немесе мектепте/колледжде (57,9%) балалардың құрдастарының жанында

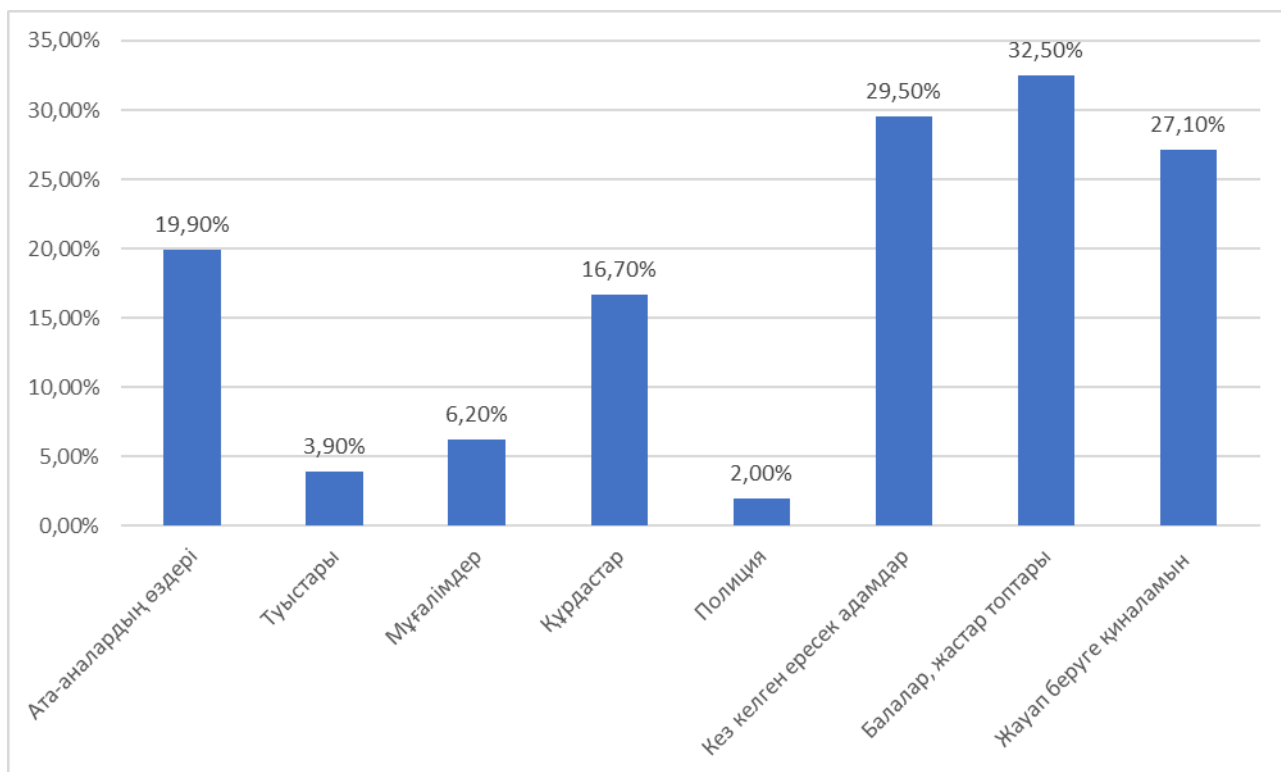
қауіпсіз екендігіне сенімді. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың жартысынан азы көшедегі бөгде ересектердің жанында (49,8%), көшедегі ересек балалармен қарым-қатынаста (46,6%) және әлеуметтік желілерде (41,4%) балалардың әлауқатына қатысты сенімді.

Баланың басқалармен қарым-қатынасының барлық салаларын салыстырған кезде, ата-аналар балаларының көшедегі бөгде ересектер мен үлкен балаларға, сондай-ақ әлеуметтік желілердегі қарым-қатынасқа аз сенетінін атап өткен жөн. Баланың өзара әрекеттесуінің осы субъектілерімен сауалнаманың нәтижелері бойынша ата-аналардың сенімділігі саласында төмен бағалар анықталды.

22 сурет. Ата-аналардың баланың басқалармен өзара әрекеттесудегі толық физикалық және психологиялық қауіпсіздігіне деген сенімділігі.

Ата-аналардың пікірі бойынша балалар, жастар топтары (32,5%), кез-келген ересек адамдар (29,5%), ата-аналардың өздері (19,9%) және құрдастары (16,7%) балалардың құқықтарын бұзатын негізгі адамдар болып табылады. Ата-аналардың полицейлерге, туыстарына және мұғалімдерге деген сенімі жоғары. Сонымен қатар, ата-аналардың жеткілікті үлкен пайызы (27,1%) балалардың құқықтарын бұзуы мүмкін субъектілер туралы ақпарат беруге қиналды.

23 сурет. Балалардың құқықтарын бұзатын тұлғалар (ата-аналар сауалнамасы).

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналар неғұрлым жас болса (28-39 жас), көшедегі бөгде ересектердің жанында (51,1%), баланың көшедегі үлкен балалармен (47,9%) немесе мектепте (46%), көшедегі құрдастарымен (60,5%) баланың психологиялық және физикалық қауіпсіздігіне сенімді болады. 40 пен 49 жас аралығындағы ата-аналар үшін осы жастан кіші немесе одан үлкен ата-аналармен салыстырғанда баланың білім беру мекемесіндегі құрдастарымен (58,5%), туыстарымен (65,5%) және мұғалімдермен (66,2%) қарым-қатынас жағдайлары үлкен сенімділік тудырады. Ата-ананың жасы неғұрлым үлкен болған сайын (50 жастан жоғары), әлеуметтік желілердің қауіпсіздігі соғұрлым алаңдатады.

Әкелер көшедегі (65,1%) немесе оқу орнындағы (62,8%) құрдастарымен қарым-қатынаста, туыстарымен (66,3%) және мұғалімдермен (69,8%) қарым-қатынаста балалардың қауіпсіздігіне қатысты аналарға қарағанда көбірек ой білдірді.

Сауалнамаға қатысатын респонденттердің (зейнеткерлік жастағы ата-аналарды қоспағанда) барлық әлеуметтік санаттары балалар құқығын бұзудың негізгі көзі жастар топтары және кез келген ересек адамдар болып саналады деген пікірде. Зейнеткерлер құқықтарды негізінен ересектер (23,5%) және құрдастар (23,5%) бұзатынын атап өтті.

Балалардың құқықтары бұзылған жағдайда, ата-аналар олардың баласы бірінші кезекте ата-анасына жүгінеді (84,5%) деп санайды. Ата-аналар баланың мұғалімдерге, білім беру мекемесінің әкімшілігіне (14,9%), полицияға (12%), психологқа (8,2%) немесе мектеп инспекторына (6,9%) жүгінуі немесе өз

құқығын (7,8%) өз бетінше қорғауы туралы жауаптарында өз пікірлерін азырақ білдірді. Жауаптардың 5%-дан азын ата-аналар тұрғысынан балалардың достарына (4,7%) және туыстарына (4,3%) деген сеніміне байланысты жауаптар алады. Балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі әлеуметтік қызметтер туралы ата-аналар аз біледі.

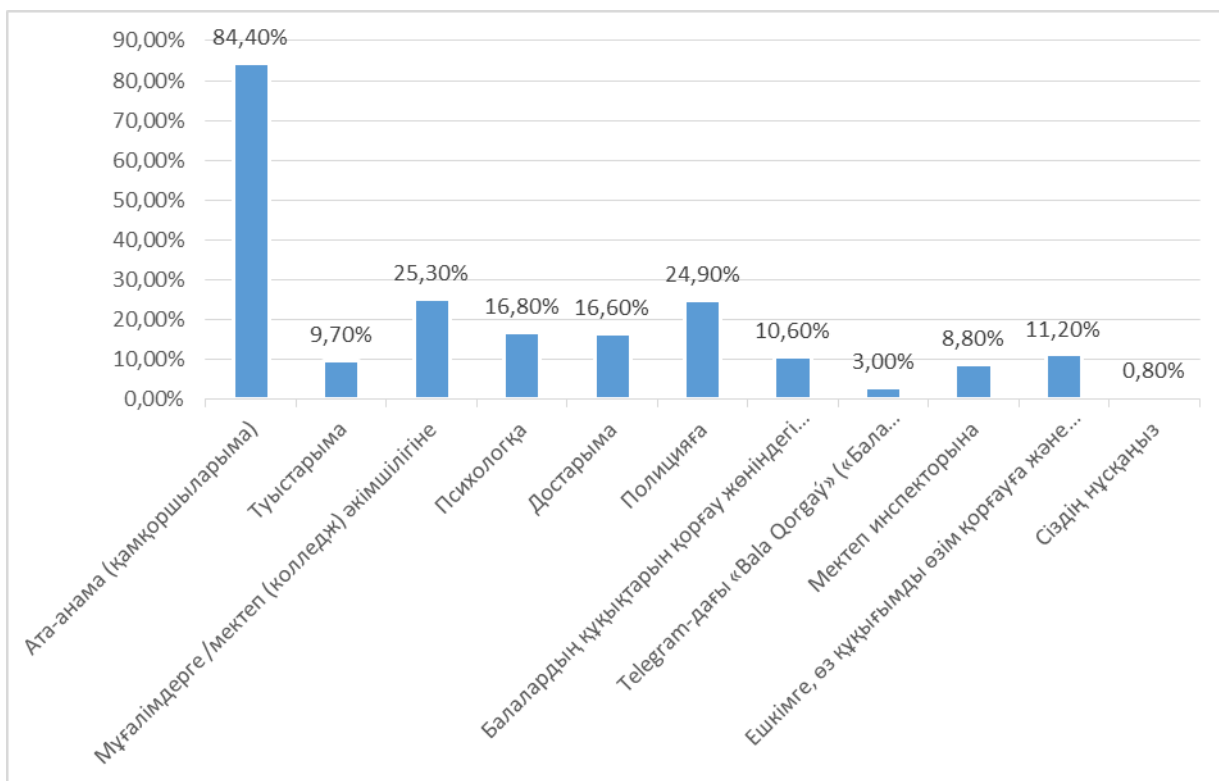

24 сурет. Балалар өз құқықтары бұзылған жағдайда жүгіне алатын тұлғалар (ата-аналар сауалнамасы).

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналардың жасы неғұрлым үлкен болса (50 және одан жоғары), олардың балалары ата-аналарынан басқа (85%) басқа ересектерге (туыстарына (6,8%), мұғалімдерге (21,8%), психологқа (12,8%), мектеп инспекторына (9%), полицияға (16,7%) немесе достарына (8,5%)) жүгінетініне немесе өз құқықтарын қорғауға тырысатынына (10,3%) соғұрлым сенімді болады.

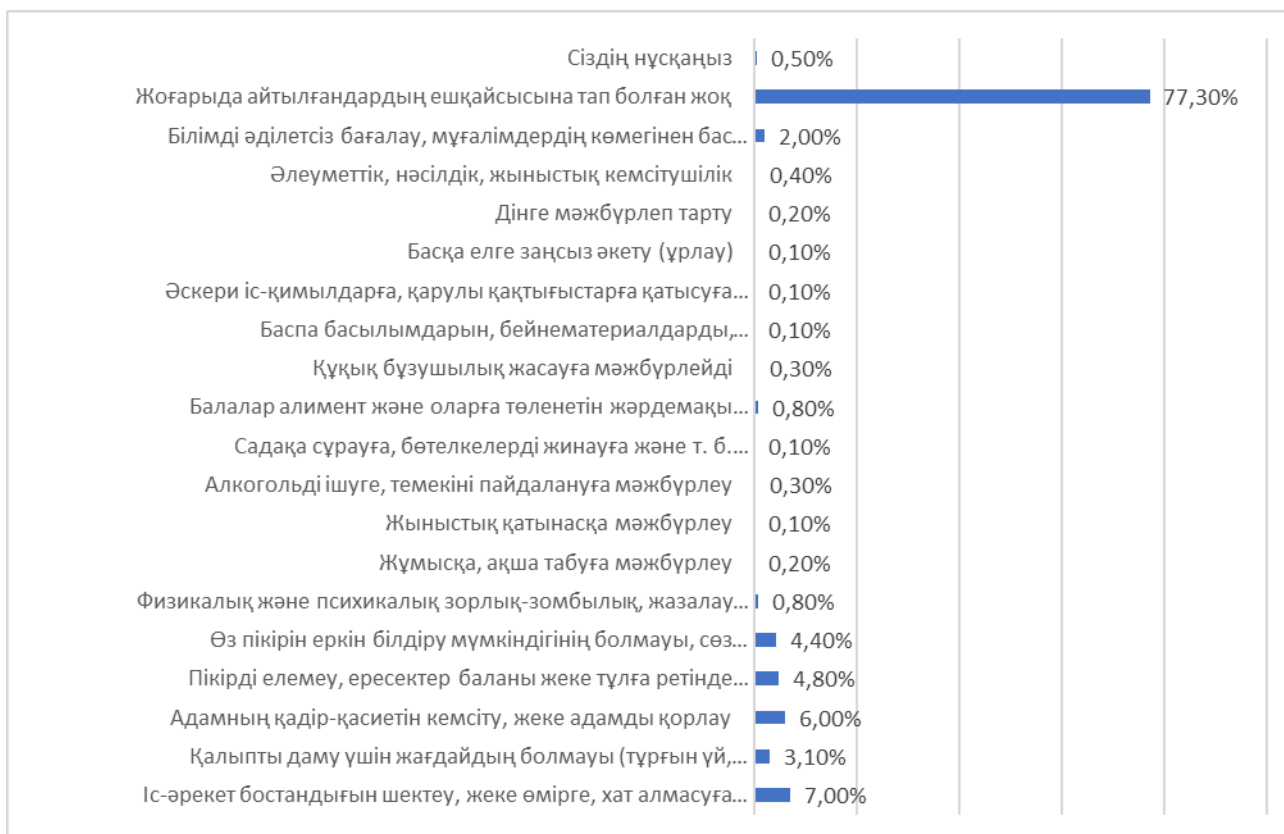
Аяқталмаған орта білімі бар ата-аналар, ата-аналардың қалған санаттарына қарағанда, бала құқықтары бұзылған жағдайда туыстарының қолдауына үміттенеді (20%). Мектеп/колледж әкімшілігі мен мұғалімдерге екі немесе одан да көп жоғары білімі бар ата-аналар көбірек сенеді (25%).

Баланың құқықтары бұзылған жағдайда олар басқа адамдардың физикалық және психикалық зорлық-зомбылығынан қорғау туралы өтінішпен бірінші кезекте ата-аналарына (84,4%), мұғалімдерге (25,3%) жүгінуді немесе полицияға (24,9%) өз бетінше жүгінуді жөн көреді.

25 сурет. Басқа адамдар өз құқықтарын бұзған кезде балалар жүгіне алатын тұлғалар.

Ересектердің көпшілігі олардың баласы балалардың құқықтарын бұзудың бірде-бір түріне тап болған жоқ деп санайды (77,3%). Сауалнамаға қатысқандардың аз ғана пайызы балалар іс-әрекеттің шектелуін, жеке өмірге, хат алмасуға (7%) дәрекі араласуды; адамның қадір-қасиетін қорлауды, жеке басын жәбірлеуді (6%), ересектер баланы жеке тұлға ретінде қабылдамаған кезде пікірді елемеуді (4,8%) және баланың өз пікірін айту мүмкіндігінің болмауын, сөз бостандығын бұзуды (4,4%) бастан өткерді деп санайды.

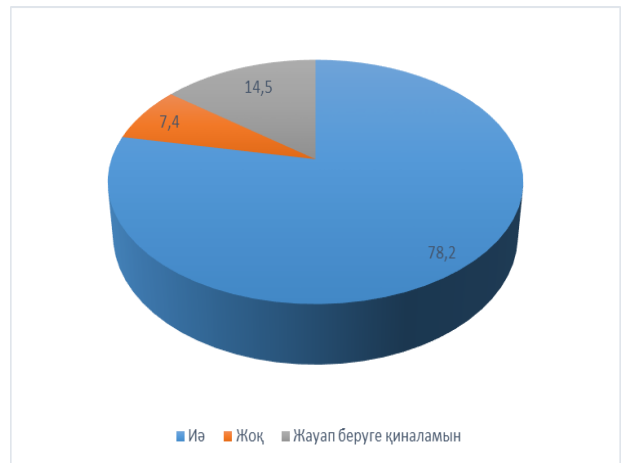
26 сурет. Бала тап болған құқық бұзушылықтардың тізімі (ата-аналар сауалнамасы).

Мектептер мен колледждерде ата-аналармен және балалармен баланың құқықтарын білу және сақтау мәселелері бойынша жүргізілетін жұмыс балалардың құқықтары қорғалатын және құрметтелетін саналы және жауапты қоғамды қалыптастыруға ықпал етеді. Баланың құқықтары туралы хабардар болу ата-аналарға да, балаларға да оларға қандай құқықтар берілгенін және оларды қалай қорғай алатынын түсінуге көмектеседі. Бұл тақырыпқа саналы және жауапты көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді.

Сауалнама нәтижелері бойынша ата-аналардың 78,4%-ы мектептерде/колледждерде баланың құқықтарын білу үшін ата-аналармен іс-шаралар өткізілетіндігін атап өтті; 78,2%-ы мектептерде/колледждерде оқушылар арасында балалардың құқықтары мен міндеттері туралы хабардар болу мен түсінуді арттыруға бағытталған іс-шаралар ұйымдастырылатындығына оң жауап берді.

27 сурет. Ата-аналардың бала құқықтарын білуге ата-аналармен мектепте/колледжде іс-шаралар өткізудегі хабардарлығы.

28 сурет. Мектепте/колледжде оқушылармен баланың құқықтарын білуге арналған іс-шараларды өткізуде ата-аналардың хабардарлығы.

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналар неғұрлым ересек болса (50 жастан асқан), олар ата-аналармен (84,6%) немесе мектепте/колледжде балалармен (82,1%) балалардың құқықтарын білу жөніндегі іс-шаралар туралы көбірек біледі.

Балалардың құқықтарын сақтаудағы жұмыстың негізгі басым бағыттары болып, ата-аналар балаларды кибербуллингтен қорғау жөнінде заңнамалық шаралар қабылдау бөлігінде заңнамалық және нормативтік құқықтық базаны жетілдіру (37,6%), ақпараттық - түсіндіру қызметін ұйымдастыру және балаларға қатысты зорлық-зомбылық, суицид және кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар мәселелері бойынша оқыту семинарларын өткізу (27%), сондай-ақ білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтерінің қызметін жетілдіру (26,1%) есептеледі. Осыған байланысты педагог-психологтардың, әлеуметтік педагогтардың біліктілігін арттыру бойынша кампаниялар қажет (25,6%); балаларға қатысты суицидтік мінез-құлықты, зорлық-зомбылық пен қатыгездікті тікелей немесе жанама насихаттайтын заңсыз контентті анықтау және бұғаттау бойынша бұқаралық ақпарат құралдарына, оның ішінде интернеттегі әлеуметтік желілерге мониторинг жүргізу (18,3%) және кәмелетке толмағандар арасындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездік, суицид және құқық бұзушылық мәселелері бойынша қызметті үйлестіру және ведомствоаралық өзара іс-қимыл (15,3%) ұйымдастыру.

29 сурет. Балалардың құқықтарын сақтауда басым болып табылатын жұмыс бағыттары (ата-аналар сауалнамасы).

Қосымша талдау көрсеткендей, заңсыз контентті анықтау және бұзаттау бойынша БАҚ, әлеуметтік желілерге мониторинг жүргізу қажеттілігі 28-39 жас аралығындағы ата-аналардың 20,9%-ы үшін басым бағыт болып табылады.

Әкелер аналарға қарағанда балаларды кибербуллингтен қорғау туралы заңнамалық және нормативтік-құқықтық базаны жетілдірудің орындылығын көбірек жақтайды (40,7%), психологтар мен әлеуметтік педагогтардың біліктілігін арттыру (31,4%), БАҚ мониторингін жүргізу және қауіпті контентті бұзаттау (24,4%) жайлы басымырақ айтады. Әйелдер үшін ақпараттық-түсіндіру қызметі (27,5%) ұйымдастырылып, зорлық-зомбылық және қатыгездік мәселелері бойынша оқыту семинарлары (27,5%), психологиялық қызметтерді жетілдіру жөніндегі іс-шаралар (26,1%) өткізілуі маңызды. Сондай-ақ барлық мүдделі қызметтер мен жауапты тұлғалардың жұмысы үйлестірілді (15,4%).

Өңірлік ерекшелік Астанадағы балаларды ақпараттандырудың ерекшеліктерін көрсетеді. Ата-аналардың тек 44%-ы және балалардың 43%-ы мектеп пен колледжде балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылығын дамыту үшін іс-шаралар өткізіліп жатқанын атап өтті. Қалған өңірлерде құқықтық сауаттылықты қалыптастырудағы мектеп белсенділігінің орташа көрсеткіші 80%-дан

астам. Осылайша, ересектер мен балалардың 87,8%-ы балалар құқықтарын бұзудың ешбір түріне тап болған жоқ деп есептейді.

Қорытындылар.

Құқықтар туралы хабардаршылық

Жалпы ата аналар балалардың құқықтарына қатысты өздерінің құқықтық сауаттылық деңгейін жоғары бағалайды (**оң хабардарлық 90,5%**). Олар балалардың құқықтарын, соның ішінде өмір сүру құқығын (87,1%), жеке өмір сүру құқығын (85%), өз пікірін еркін білдіруді (87,6%), ата-аналардың (немесе мемлекеттің) қамқорлығын алу құқығын, жеке басын сақтау құқығын, өз көзқарастарын білдіру құқығын және ой, ар-ождан, діни сенім бостандығы құқығын жақсы біледі - ата-аналардың көпшілігі оларды толық біледі, сауалнамаға қатысқандардың үштен бірі балалардың негізгі құқықтары мен білімдерін біледі. Ата-аналар балаларға қатысты құқықтық нормалар мен тыйымдар туралы толық біледі.

Балалар өз құқықтарын жақсы біледі. Балалардың 88%-дан астамы баланың құқықтарының көпшілігін біледі. Балалар жеке және жалпы құқықтар туралы көбірек біледі (90%-дан жоғары). Балалардың ұғымындағы әлеуметтік құқықтар бұлыңғыр (балалардың 76%-ы хабардарлықты көрсетеді). Отбасылық құқықтар қосымша түсіндіруді қажет етеді (ата-анасының ажырасу жағдайындағы баланың құқықтары туралы балалардың 30%-дан азы біледі).

Ата-аналар үшін балалардың құқықтары туралы ақпараттандырудың негізгі көздері болып, Интернет көздері мен әлеуметтік желілер (45%), ата-аналармен мектепте өткізілетін жиналыстар және мұғалімдермен әңгімелесулер (42%), теледидар (22,1%) табылады. Балалар үшін жетекші дереккөздер болып, Интернет және әлеуметтік желілер (60%-дан астам), мұғалімдер беретін мектеп ақпараты (50%-дан астам) табылады. Балаларға арналған теледидар хабарландыру позициясын жоғалтты.

Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың 50%-дан астамы балаларының балалардың негізгі құқықтары туралы ақпараттандырылғанына сенімді (атына, әкесінің атына және тегіне, ұлтына және азаматтығына (56,7%) ие болу құқығы; грант алған кезде конкурстық негізде колледжде, ЖОО-да тегін білім алу және тегін оқу құқығы (47,2%); тегін медициналық қызмет көрсету бойынша қызметтер алу құқығы; 14 жасқа толғаннан кейін қызмет саласын таңдау, жұмысқа орналастыру, еңбекті қорғау және еңбекақы төлеу құқығы; егер ӨҚЖ-да болсаңыз, әлеуметтік бейімдеу және оңалту бойынша қызметтерді алу құқығы; тұрғын үйге құқық алу және білікті заң көмегін алу құқығы).

Ата-аналар балалардың отбасындағы негізгі құқықтарды білуіне қатысты балалардың хабардар екендігіне сенімді: отбасында өмір сүру және тәрбиелену құқықтары, ата-аналар/қамқоршыларының қамқорлығы мен тәрбиесіне құқықтар (92,3%), ата-аналарын және басқа да жақын туыстарын білу құқықтары (86%), отбасында жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтарды иелену құқықтары (77,1%), ата-аналары бөлек тұрғанда тұрғылықты жерін

белгілеу кезінде баланың пікірін және бөлек тұратын ата-анамен қарым-қатынас жасау және кездесу құқығын ескеру (68,3%).

Міндеттері туралы ақпараттандыру

Балаларға жүргізілген сауалнама олардың көпшілігі өз міндеттерін білетіндігін сондай-ақ көрсетті (87%). Олар негізінен ата-аналарға көмек көрсетуден (62,1%), ата-аналарды тыңдаудан (58,8%), Қазақстан заңдарын сақтаудан және ел рәміздерін құрметтеуден (51%) және мектеп пен мұғалімдерге құрметпен қараудан (50,4%) тұрады деп санайды. Сауалнамаға қатысқандардың 45,3%-ы тізімде ұсынылған барлық тармақтар балалар үшін маңызды және олардың міндеттеріне кіреді деп мәлімдеді.

Ата-аналардың басым көпшілігі балаларға ата-анасының еріп жүруінсіз үйден тыс жерде 23-тен таңғы 6-ға дейін (96%) жүруіне; темекі өнімдерін (95,7%), алкоголь өнімдерін (95,2%), психоактивті заттарды, рецептсіз таблеткаларды (94,9%) сатып алуға және тұтынуға тыйым салынғанын біледі. Сонымен қатар, оларға түнгі уақытта ойын-сауық орындарында болуға (94,9%) және араздықты, терроризмді қоздыруға, порнографияны таратуға (93,1%) бағытталған өнімдерді таратуға тыйым салынғаны біледі. Ата-аналардың 96,5%-ы жоғарыда аталған тыйымдарды дұрыс және қажет деп санайды.

Білімді практикада қолдану және қорғау

Ата-аналар мұғалімдермен (64,7%), туыстарымен (64%), білім беру мекемесіндегі және көшедегі құрдастарымен (57,9%) өзара әрекеттесу кезінде балалардың физикалық және психологиялық қауіпсіздігіне жалпы сенімді, бірақ ата-аналар көшедегі бөгде ересектер мен үлкен балаларға (46,6%), сондай-ақ әлеуметтік қарым-қатынасқа сенбейді (41,4%).

Ата-аналар балалар, жастар топтарына (32,5%), кез келген ересектерге (29,5%) және құрдастарына (16,7%) қарағанда полиция қызметкерлеріне, туыстары мен мұғалімдеріне (50%-дан астам) көбірек сенеді.

Ата-аналардың өздері балалардың құқықтарын бұзудың көзі бола алады.

Балалардың құқықтарын бұзу субъектілері және олардың ерекшеліктері саласында ата-аналарды қосымша хабарландыру талап етіледі.

Балалардың құқықтары бұзылған жағдайда, ата-аналар баласы бірінші кезекте ата-анасына жүгінеді деп санайды (84,5%). Балалардың құқықтарын қорғауға көмек және жәрдем көрсете алатын басқа субъектілерге ата-аналардың пікірі мен сенімі аз (мұғалімдерге (14,9%), полицияға (12%), психологқа (8,2%), мектеп инспекторына (6,9%), достарына (4,7%), туыстарына (4,2%)). Балалардың құқықтарын қорғаудың әлеуметтік қызметтері туралы ата-аналар аз біледі.

Сонымен қатар, балалар бірінші кезекте ата-аналарға (75%), мұғалімдерге (45%), достарына (34%) жүгінетін болады.

Ересектер мен балалардың көпшілігі (88%) балалардың құқықтарын бұзудың ешбір түріне тап болған жоқпыз деп санайды. Алайда, ата-аналар

балалары басқалардың физикалық және психикалық зорлық-зомбылығына ұшырады деп айтқан санаулы жағдайлар бар. Бұл фактілер ерекше назар аударуды қажет етеді.

Балалардың құқықтарын сақтаудағы жұмыстың негізгі басым бағыттары деп, ата-аналар балаларды кибербуллингтен қорғау жөнінде заңнамалық шараларды қабылдау бөлігінде заңнамалық және нормативтік құқықтық базаны жетілдіруді, ақпараттық-түсіндіру қызметін ұйымдастыруды және балаларға қатысты зорлық-зомбылық, суицид және кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар мәселелері бойынша оқыту семинарларын өткізуді, сондай-ақ білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтерінің қызметін жетілдіруді санайды.

Жалпы алғанда, балалардың құқықтық сауаттылық деңгейі 88%-ға жуықты құрайды (бұл балалар мен ата-аналардың құқықтарын, міндеттерін және білімін тәжірибеде қолдануының жалпы көрсеткіші).

Ұсыныстар.

Педагогтердің, мектеп/колледж сынып жетекшілерінің балалардың ата-ана және бала ретіндегі құқықтары туралы ақпараттандыру жөніндегі жұмысын жандандыру, өйткені балалардың көпшілігі үшін негізгі ақпарат көзі оқу орны мен ата-аналардың өздері, ал ата-аналар үшін негізгі ақпарат көзі болып ата-аналар жиналыстары мен әлеуметтік желілер қала береді.

Мектептегі немесе колледждегі педагогтар мен сынып жетекшілерінің балалардың ата-ана және бала ретіндегі құқықтары туралы хабардар ету жұмысын жандандыруға көмектесетін өзара әрекеттесудің бірнеше түрі бар. Осы салада хабардарлықты арттыру үшін ынтымақтастық пен ақпарат алмасуды құру маңызды.

Ол үшін келесілер ұсынылады:

1. Балалар мен олардың ата-аналарының құқықтары мәселелері, балалар құқықтары саласындағы мамандарды, заңгерлерді шақыра отырып, балалардың құқықтарына қатысты өзекті мәселелер мен заңнамадағы өзгерістерді қарайтын педагогтар үшін семинарлар мен тренингтер ұйымдастыру. Бұл мұғалімдер мен кураторларға тереңірек білім алуға және балалардың құқықтары мәселелерін түсінуге көмектеседі.
2. Педагогтар оқу процесінде балалармен және жасөспірімдермен олардың құқықтарын талқылау үшін пайдалана алатын оқу материалдарын әзірлеу. Бұл брошюралар, тұсаукесерлер, бейнероликтер, соның ішінде балалардың өздерін тарта отырып жасалған бейнероликтер және т. б. болуы мүмкін
3. Оқу бағдарламалары мен материалдарын әзірлеу кезінде нақты құқықтарды өмірде қолдану және оларды мемлекет, қоғам, сондай-ақ құқықтар бұзылған жағдайда қорғау жолындағы қорғау тәжірибесіне назар аудару керек. Балалардың құқықтарын білу элементтерін қолданыстағы оқу жоспарлары

мен білім беру бағдарламаларына қосу және әр пән бойынша құқықтарды қорғау мәселелерін қарау.

4. Оқушылар да, педагогтар да кіретін балалар құқықтары жөніндегі мектеп комитеттерін құру. Бұл комитеттер мектеп/колледж ішіндегі балалардың құқықтары туралы мәселелер бойынша қорғаумен және білім берумен айналыса алады, балалардың өмірлік қиын жағдайларына әрекет ете алады.
5. Ата-аналарды балалардың құқықтары мәселелері бойынша талқылауға және білім беруге белсенді қатысуға тарту.
6. Бірлескен іс-шараларды ұйымдастыру және ресурстармен алмасу үшін балалардың құқықтары мәселелерімен айналысатын жергілікті үкіметтік емес ұйымдармен және билік органдарымен ынтымақтасу.
7. Баланың құқықтары туралы ақпаратты тарату ақпарат алу арналарын ескеруді талап етеді. Интернет көздері мен әлеуметтік желілерді ақпарат берудің жетекші арналары ретінде қарастыру керек, теледидарды ата-аналардың 22% және балалардың 7,7% ақпарат көзі ретінде көрсеткен. Мектеп ақпараттандыру үшін жеткілікті жақсы арна болып табылады.
8. Жақын арада ақпараттандыру профилін құру кезінде балалар мен отбасылардың әлеуметтік құқықтары туралы білімге назар аудару керек. Әлеуметтік құқықтарды білу әлеуметтік шиеленісті азайтады, өзін қорғалған сезінуге мүмкіндік береді, баланың объективті әл-ауқатын арттырады. Баланың мемлекеттің қиын өмірлік жағдайларда адамға қамқорлық жасайтынына, тегін білім мен медициналық көмекке кепілдік беретініне сенімділігі ел мен қоғамға деген адалдықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Балалармен орта білімнің қолжетімділігін, одан әрі оқуға грант, медициналық қызмет алуды, мамандық таңдауды, өмірлік қиын жағдайда көмек көрсетуді, тұрғын үй алуды талқылау назарды талап етеді. Баланың әлеуметтік құқықтары Қазақстан мен қазақстандық қоғамға деген азаматтық ұстанымы мен адалдығын қалыптастыру үшін ақпараттандыруға қажет.
9. Ақпараттандыру профилі балалардың отбасылық құқықтарын білуді күшейтуді талап етеді. Құқықтарды білу әлемде және отбасында өзін қауіпсіз сезінуге мүмкіндік береді. Ажырасқаннан кейін ата-анасымен қарым-қатынас жасау, тұрғылықты жерін анықтау туралы пікір айту құқығы блогы ата-анасының ажырасуына тап болмаған балалар үшін талап етілмеуі мүмкін, бірақ ажырасу статистикасы баланың мұндай құқықтарды жағдайды бағдарлану және ажырасу кезінде жарақаттануды азайту үшін білу қажеттілігін көрсетеді.
10. Білім беру мекемесінің ішінде және сыртында балалардың физикалық және психологиялық қауіпсіздігіне ата-аналардың сенімділігін арттыру үшін келесілер ұсынылады
11. Білім беру мекемесінің ата-аналары мен психологиялық қызметінің мамандары балаға проблемаларды шешу және стрессті басқару дағдыларын дамытуға көмектеседі; баланы өзіне және айналасындағыларға құрметпен қарауға үйретеді; басқа балалармен және ересектермен қарым-қатынаста шекараларды белгілеуге көмектеседі; баланы өз бетінше және өзіне сенімді

болуға үйретеді, бұл оның психологиялық тұрақтылығына ықпал етеді. Балаларға эмоцияларды басқару, жанжалдарды шешу және өз қауіпсіздігіне үйрететін тұрақты профилактикалық бағдарламаларды жүргізу жұмыстың бір түрі болуы мүмкін.

12. Ата-аналар баланың кіммен сөйлесетініне, қандай фильмдерді, кітаптарды, ойындарды ұнататынына және ол көретін интернет ресурстарының мазмұнына назар аударуы керек. Онымен материалдардың мазмұны мен эмоционалды әсерін талқылау.
13. Бағдарламалар мен қызметтерді мектеп қауымдастығының қажеттіліктеріне бейімдеу үшін ата-аналар мен оқушылардың тұрақты шолулары мен сауалнамалары арқылы психологиялық қызметтің тиімділігін бағалау.
14. Психологиялық қызметке жүгіну әлсіздіктің белгісі емес, керісінше өз денсаулығы мен қауіпсіздігіне қамқорлық жасаудағы жетілген және батыл қадам екенін түсінуге ықпал ету.

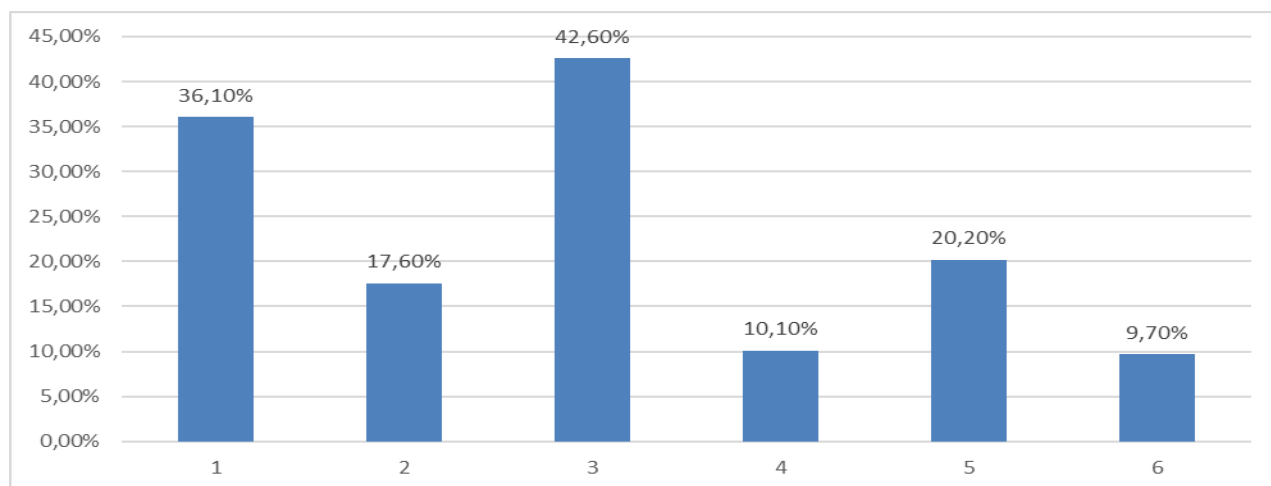
2. Балалардың ақпараттық қауіпсіздігін талдау

Қазіргі әлемде балалар үшін ақпараттық қауіпсіздіктің маңызы зор, ол балаларға жағымсыз материалдарға қол жеткізуден аулақ болуға және интернет арқылы алынған ақпаратты іріктеуді үйренуге көмектеседі. Интернетте балаларға теріс әсер ететін көптеген контент бар, соның ішінде зорлық-зомбылық, порнография, есірткі және т.б. туралы ақпарат бар. Балалар онлайн-буллингтің құрбаны болуы мүмкін, оларды интернет арқылы қудалауы, қорлауы және қорқытуы мүмкін. Осыған байланысты ақпараттық қауіпсіздік кибербуллингтен қорғау әдістерін және балаларды желіде қауіпсіз қарым-қатынас жасауға үйретуді қамтуы тиіс. Сондай-ақ, балалар жеке ақпаратты ұрлау мен алаяқтықтың құрбаны болмас үшін өз деректерін құпия ұстауды үйренуі керек.

Сауалнама көрсеткендей, ата-аналардың бір бөлігі (42,6%) балаларына электронды қауіпсіздік, онлайн алаяқтық, киберқауіпсіздік деген не және олар қандай зиян келтіруі мүмкін екенін түсіндірген; ата-аналардың 36,1%-ы бұл функцияны мұғалімдер де қабылдағанын, интернеттегі қандай ақпарат пен мазмұнның балаларға зиян тигізетінін түсінуге көмектесетінін атап өтті.

Ата-аналардың 20,2%-ы өз баласына толығымен сенеді, өйткені ол интернет желісіндегі балаларға қандай ақпарат таратуға тыйым салынғанын біледі және оны бақылаудың қажеті жоқ. Ата-аналардың тек 17,6%-ы бала пайдаланатын компьютерде тыйым салынған материалдарды бұғаттау, интернеттен зиянды және заңсыз мазмұнды іріктеу құралдары орнатылғанын атап өтті («ата-ана бақылауы» қолданылады). Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың ең аз саны (10,1%) мектепте/колледжде заманауи ақпараттық-коммуникативтік ортада (әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде қарым-қатынасу) қауіпсіз мінез-құлықты дамыту үшін интернет-ресурстарды қауіпсіз пайдалану сабақтары өткізілгені туралы түсінікке ие. Сондай-ақ, баласының интернеттегі қауіпсіз

мінез-құлық ережелері туралы хабардар екендігі туралы білмейтін ата-аналардың шағын санаты (9,7%) бар.

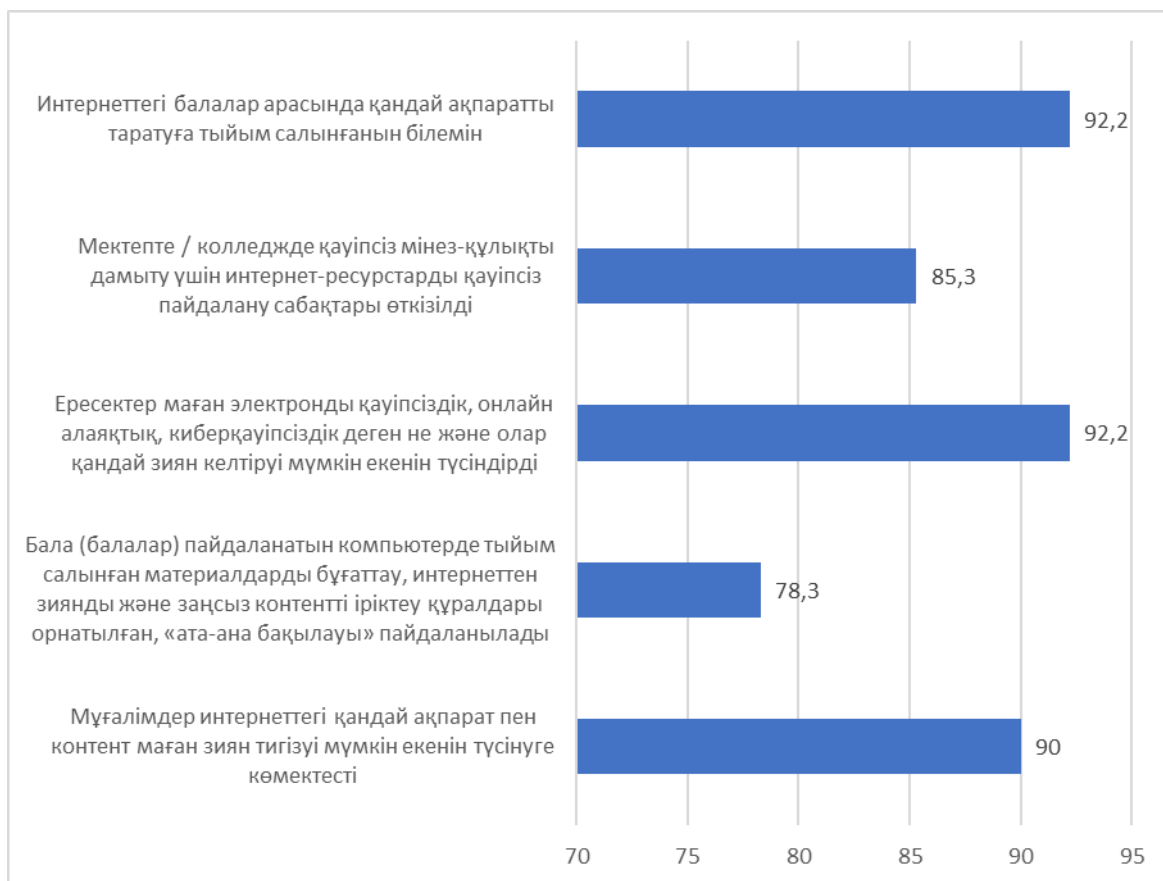

Шартты белгілер: 1) Мұғалімдер интернеттегі қандай ақпарат пен мазмұн оларға зиян тигізуі мүмкін екенін түсінуге көмектесті; 2) Бала (балалар) пайдаланатын компьютерде тыйым салынған материалдарды бұғаттау, интернеттен зиянды және заңсыз контентті іріктеу құралдары орнатылған, «ата-ана бақылауы» пайдаланылады; 3) Мен балаға (балаларға) электронды қауіпсіздік, онлайн алаяқтық, киберқауіпсіздік деген не және олар қандай зиян келтіруі мүмкін екенін түсіндірдім; 4) Мен мектепте/колледжде заманауи ақпараттық-коммуникативтік ортада (әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде қарым-қатынас) қауіпсіз мінез-құлықты дамыту үшін интернет-ресурстарды қауіпсіз пайдалану сабақтары өткізілгенін білемін; 5) Менің балам (балаларым) интернет желісіндегі балаларға қандай ақпарат таратуға тыйым салынғанын біледі және оны бақылаудың қажеті жоқ; 6) Менде бұл туралы ақпарат жоқ

30 сурет. Ата-ананың баласының интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерімен хабардар болуын бағалау.

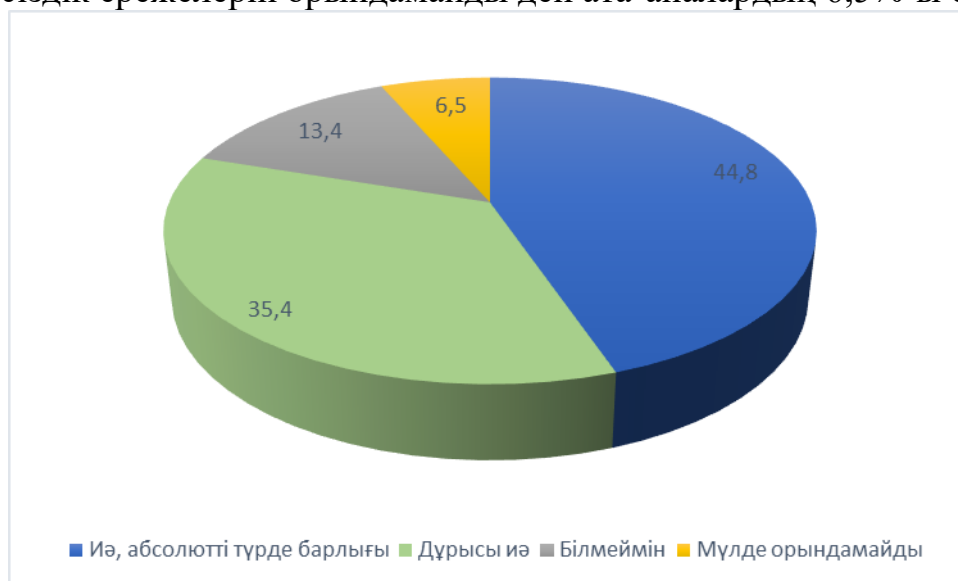
Қосымша талдау көрсеткендей, ересек ата-аналар (50 жастан асқан) балаларды онлайн алаяқтық, киберқауіпсіздік (47,9%) түрлерінде ақпараттандыруда аса белсенді. Ата-аналардың бұл санаты жас ұрпаққа қарағанда мұғалімдерге интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерін (39,3%) ақпараттандыруға көбірек сенеді. Ата-аналардың бұл санаты жас ұрпаққа қарағанда интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерін (39,3%) ақпараттандыруда мұғалімдерге көбірек сенеді.

Балалардың сауалнамасы мұғалімдердің де (90%) де, ата-аналардың да (92,2%) интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерін және әлеуметтік желілерде таратуға тыйым салынған контенттерді ақпараттандыру процесіне жоғары қатысуын көрсетті. **Балалардың өздері интернет қауіпсіздігі саласындағы білім деңгейін жоғары деп анықтады - 92,2%, осы тақырыпта хабардар.** Сауалнамаға қатысқандардың 85,3%-ы интернетті қауіпсіз пайдалану сабақтарын мақсатты өткізудегі білім беру мекемесінің белсенділігін атап өтті.

31 сурет. Интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерімен балалардың өздерінің ақпараттылығын бағалауы

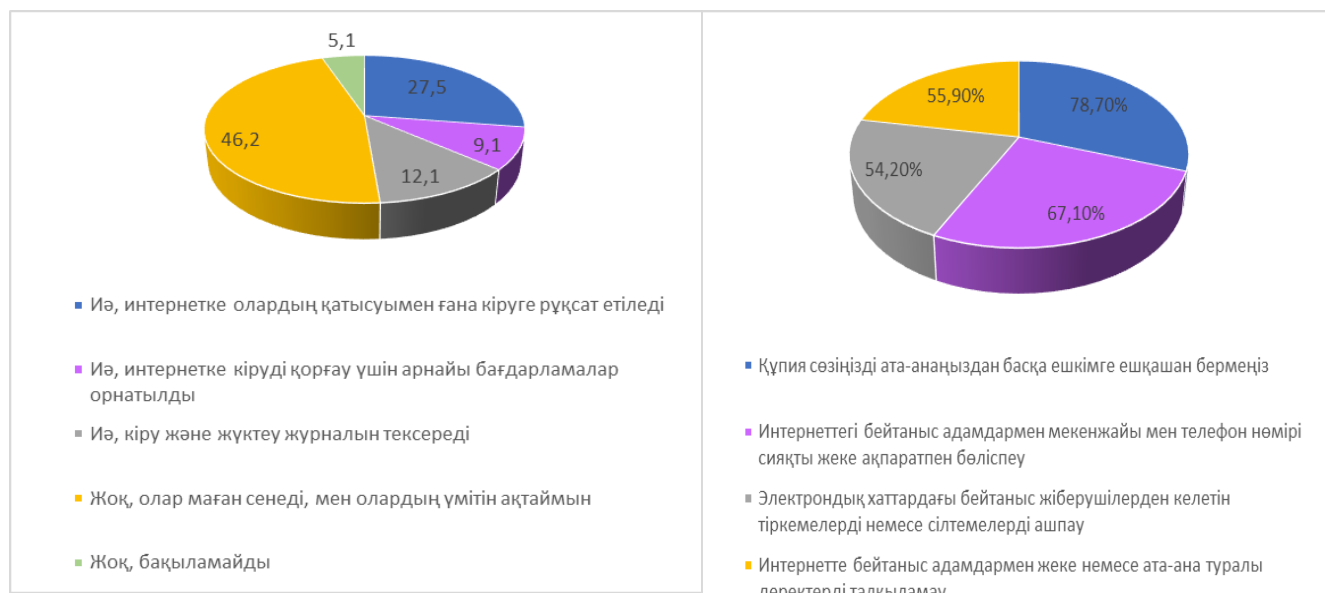
Ата-аналардың 44,8%-ы баласы интернеттегі қауіпсіз мінез-құлықтың барлық ережелерін орындайды деп санайды; сауалнамаға қатысқандардың 35,4%-ы оң бағалауға бейім. Бұл туралы 13,4% мүлде білмейді және балалар осы қауіпсіздік ережелерін орындамайды деп ата-аналардың 6,5%-ы санайды.

32 сурет. Ата-аналардың баланың интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерін орындауын бағалауы.

Сауалнамаға қатысқан балалардың көпшілігі (46,2%) ата-аналар оларға интернет желісінде белсенділік танытуға сенеді және олардың қызметін тым қатты бақыламайды деп санайды. Балалардың шамамен үштен бірі ата-аналар интернетке тек олардың қатысуымен кіруге рұқсат беретінін айтты.

Балалар құпия сөзді бөгде адамдарға берудегі шектеулерді қоса алғанда, ақпараттық қауіпсіздіктің барлық дерлік ережелерін сақтайды (78,7%), интернетте жеке деректерді таратпайды (67,1%); электрондық хаттардағы бейтаныс жіберушілердің сілтемелерін ашпауға тырысады (54,2%) және әлеуметтік желілерде бейтаныс адамдармен жеке деректерді немесе ата-аналар туралы ақпаратты талқыламайды (55,9%).

33 сурет. Интернет желісіндегі балалардың қызметін ата-аналардың бақылауын бағалау.

34 сурет. Балалардың интернет желісіндегі ақпараттық қауіпсіздік ережелерін сақтауы.

Қорытынды.

Ата-аналар балаларға интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелері туралы ақпараттандырады, мұғалімдер ақпараттық контенттің қауіпсіздігін түсінуге сондай-ақ көмектеседі (42,6%). Сонымен қатар, ата-аналардың аз саны (тек 17,6%) бала пайдаланатын компьютерде «ата-ана бақылауын» қолданады, тыйым салынған материалдарды бұғаттау, интернеттен зиянды және заңсыз контентті іріктеу құралдарын орнатады. Жалпы, сауалнамаға қатысқан балалардың 92,2%-ы өздерінің интернет-қауіпсіздік саласындағы білім деңгейін жоғары деп анықтайды.

Ұсыныстар.

Балалардың ақпараттық қауіпсіздігі - бұл білім беру мекемелері мен ата-аналардың бірлескен ісі. Бірлескен күш-жігер балалар үшін қауіпсіз онлайн ортаны құруға және оларды цифрлық әлеммен тиімді өзара әрекеттесуге дайындауға мүмкіндік береді.

Ол үшін ұсынылады:

1. Баланы интернетте қорғауды қамтамасыз ету үшін балама (мектеп, қоғамдық) нысандарды қарастыру:
 - Мектеп бағдарламасына мауіпсіз интернет-мінез-құлқының негіздерін қоса алғанда, ақпараттық сауаттылықты оқытуды енгізу. Оқыту жеке деректерді қорғау, сыни тұрғыдан ойлау және онлайн-қауіптерді тану сияқты әртүрлі аспектілерді қамтуы керек.
 - Әлеуметтік желілер, кибербуллинг және зиянды бағдарламалардан қорғау сияқты өзекті тақырыптарды талқылауға болатын, оқушыларға арналған ақпараттық қауіпсіздік бойынша тұрақты сессияларды ұйымдастыру.
2. Ата-аналарды балаларға арналған қауіпсіз интернеттің негіздеріне, оның ішінде қажеттілік туралы сенімдерге үйрету бағдарламаларын әзірлеу және енгізу:
 - балаларды қажетсіз және зиянды веб-сайттар мен қолданбаларға кіруден қорғау үшін сүзгілер мен бұғаттауларды орнатыңыз.
 - балаларды ақпаратты талдау және фактілерді тексеру дағдыларын дамытуға көмектесу арқылы сыни тұрғыдан ойлауға тәрбиелеу.

3. Кәмелетке толмағандардың әлеуметтенуі мен кәсіптік бағдарлануын талдау

Кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау қоғамдағы балалар мен жасөспірімдердің дамуы және олардың болашақ ересек өмірге дайындығы туралы маңызды сигналдар мен мәліметтерді береді.

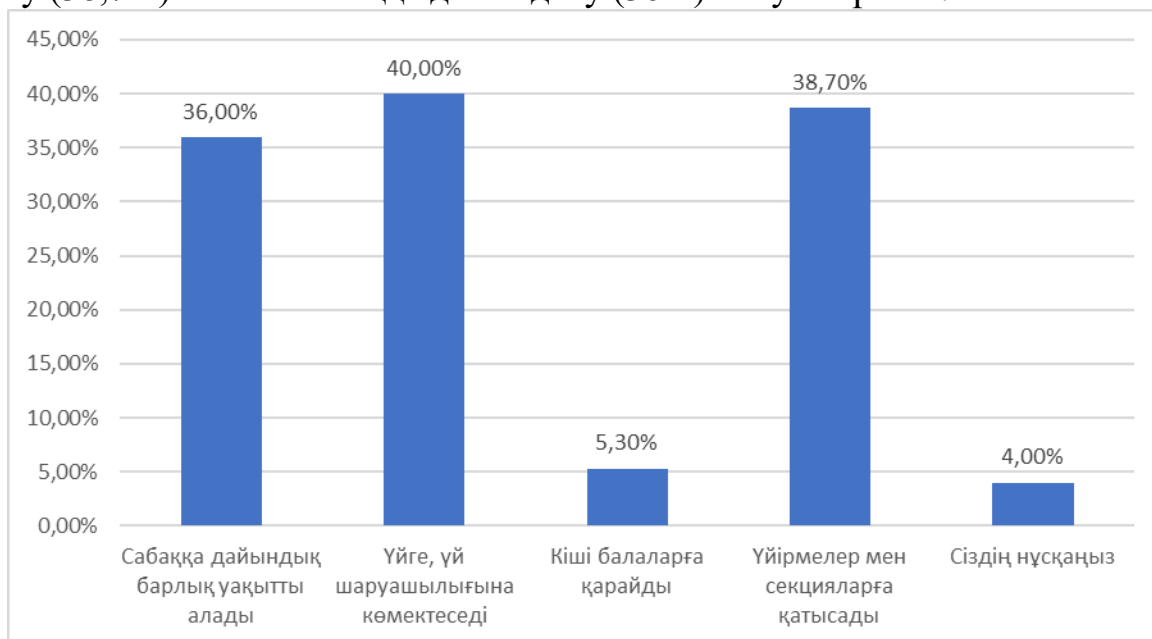
Балада бос уақыттың болуы оның әлеуметтенуінде және жалпы дамуында маңызды рөл атқарады. Бұл оларға тәуелсіз болуға, жан-жақты дамуға, қоршаған әлеммен өзара әрекеттесуді үйренуге және қоғамдағы болашақ әлеуметтенуге дайындалуға мүмкіндік береді.

Сонымен, сауалнама көрсеткендей, ата-аналардың 57,7%-ы ақылға қонымды шектерде балаларға бос уақыттарын өздері қалағандай өткізуге мүмкіндік береді; ата-аналардың 28,2%-ы бос уақыттарын баланың өз қалауы бойынша басқаруға толық еркіндік береді.

35 сурет. Ата-аналардың баласына бос уақытын өз қалауы бойынша өткізуге мүмкіндік беруін бағалау.

Балада бос уақыттың болмауының негізгі себептері үй шаруашылығына көмектесу (40%), қосымша білім беру ұйымдарына бару және бос уақытты өткізу (38,7%) немесе сабаққа дайындалу (36%) болуы мүмкін.

36 сурет. Баланың бос уақытының болмауының себептері (ата-аналар сауалнамасы).

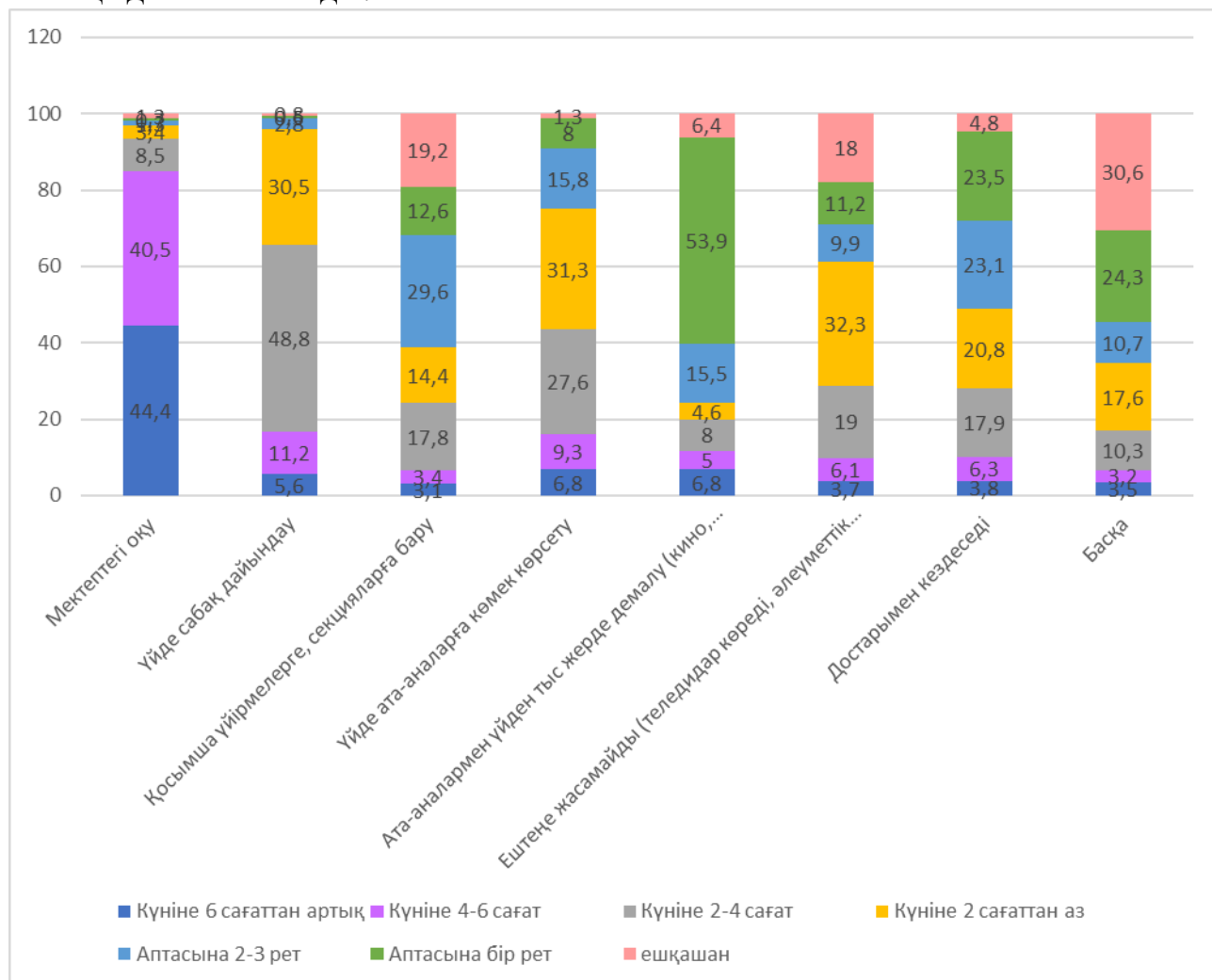
Бос емес уақыт бөлігіндегі іс-шараларды талдау балалардың көп уақытын мектепте өткізетінін көрсетті - ата-аналардың 44,4%-ы күніне кемінде 6 сағат уақытты бала мектепте өткізетінін атап өтті, ал 40,5-ы оқу күнделікті 4-тен 6 сағатқа дейінгі уақытты алатынын айтты. Үйде сабаққа дайындалуға күнделікті 2-ден 4 сағатқа дейін уақыт кетеді (ата-аналардың 48,8% пікірі) немесе 2

сағаттан аз уақыт кетеді (сауалнамаға қатысқандардың 30,5%-ы атап өтті). Дәл осындай уақытты балалардың үйде көмек көрсетуі алады - 2-ден 4 сағатқа дейін (27,6%) немесе күніне 2-ден аз сағат (31,3%).

Балалар аптасына 2-3 рет қосымша үйірмелер мен секцияларға қатысады (29,6%); дегенмен, ата-аналардың 17,8%-ы балалар қосымша білім беру және демалыс ұйымдарына күнделікті 2-ден 4 сағатқа дейін уақыт жұмсайтынын атап өтті. Ата-аналардың 19,2%-ы балаларының қосымша үйірмелерге бармайтынын белгіледі.

Ата-аналармен үйден тыс жерде демалу көбінесе аптасына бір рет жоспарланады (53,9%). Басқа балалармен қарым-қатынас аптасына бір рет (23,5%), аптасына 2-3 рет (23,1%) жиілікте болады немесе күніне 2 сағаттан аз уақытты алады (20,8%).

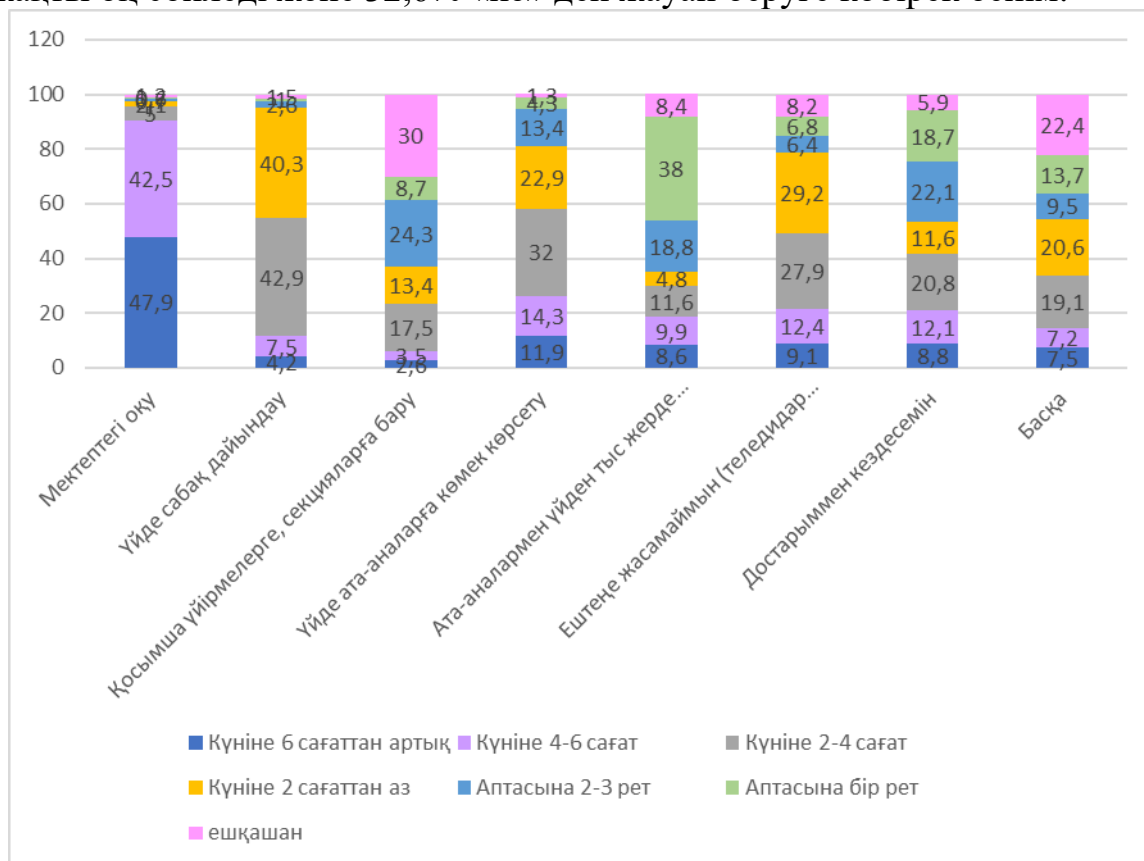
Уақытты мақсатты емес өткізу балаларда күніне 2 сағаттан аз уақытты алады (32,3%) немесе теледидар, интернет желісіндегі әлеуметтік беттерді қарау, пассивті демалыс ата-аналардың 19%-ының тұрғысынан күніне 2-ден 4 сағатқа дейін созылады.

37 сурет. Баланың іс-әрекетін түрлеріне жұмсалатын уақытты бағалау (ата-аналар сауалнамасы).

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналардың білім деңгейі неғұрлым төмен болса, балалар ата-аналарға көмектесу үшін үй жұмыстарымен көбірек айналысады - білімі аяқталмаған ата-аналардың 30%-ы күніне 4-6 сағат уақыт туралы айтты, ал орта білімі бар ата-аналардың 30%-ы балалар күнделікті 2-4 сағат көмектесетінін атап өтті. Орта-арнаулы және жоғары білімі бар ата-аналар үшін балалардың көмек көрсетуі уақыты күніне 2 сағаттан аз болып белгіленді.

Жалпы балалар уақыттың қалай бөлінгеніне қанағаттанады - 58,5%, біржақты оң сөйледі және 32,6% «иә» деп жауап беруге көбірек бейім.

38 сурет. Балалардың әр түрлі қызмет түрлеріне жұмсайтын уақытын бағалау.

Балалардың негізгі қызмет түрлеріне жұмсалатын уақытты бағалауы келесідей. Балаларда күніне 6 сағаттан астам уақыт мектеп/колледжде өтетінін сауалнамаға қатысқандардың 47,9%-ы атап өткен, кейбірі күніне 4-6 сағат (42,5%) алады деп белгілеген.

Үй сабақтарын дайындауға (42,9%), ата-аналарға үйде көмек көрсетуге (32%), достарымен кездесуге (20,8%) 2-ден 4 сағатқа дейін уақыт кетеді немесе балалар ешқандай белсенділікпен айналыспайды (27,9%).

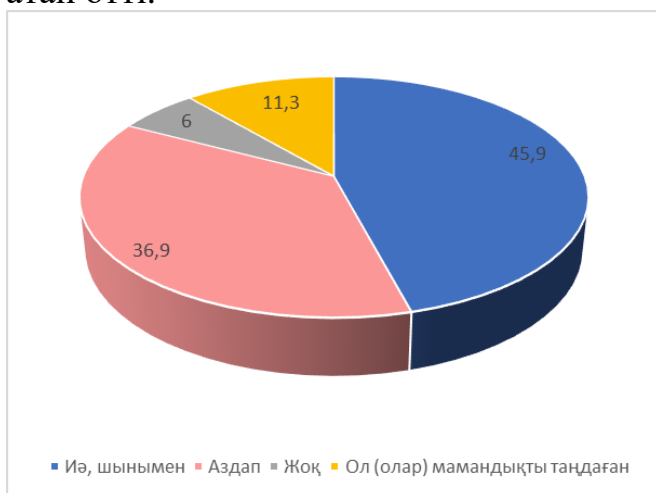
Балалардың 40,3%-ы үшін мектепте сабаққа дайындалу күніне 2 сағаттан аз уақытты алады (40,3%) және шамамен осындай уақытты балалардың 29,2%-ы үйде ешқандай іс-әрекетпен айналыспауға жұмсайды. Балалардың көбі аптасына 2-3 рет қосымша үйірмелер мен секцияларға барады немесе

достарымен кездеседі (22,1%). Балалар аптасына бір рет ата-аналарымен бірге демалуға барады (38%).

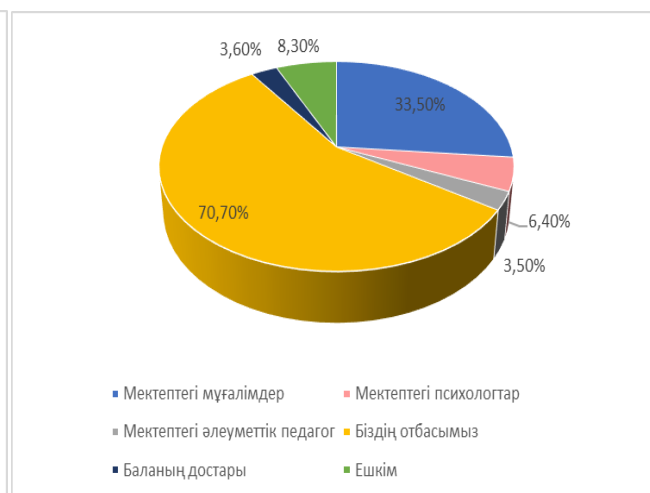
Кәсіптік бағдар беру балалардың әртүрлі қызмет салаларына деген қызығушылықтары мен бейімділігін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл оларға қандай кәсіби жолдар сәйкес келетінін анықтауға көмектеседі.

Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың көпшілігі (45,9%) баланың болашақ мамандықты таңдау туралы байыпты ойлайтынын, 36,9%-ы бұл туралы ойлана бастағанын, ал ата-аналарының 11,3%-ы баласының мамандық таңдағанын айтты.

Кәсіби өзін-өзі анықтауда негізгі көмекті отбасының өзі (70,7%) немесе мектептегі мұғалімдер (33,5%) көрсетеді. Ата-аналар психологтың немесе әлеуметтік тәрбиешінің кәсіби сүйемелдеудегі рөлін іс жүзінде көрмейді, тек 6,4-і психологтың рөлін және 3,5%-ы мектептегі әлеуметтік тәрбиешінің рөлін атап өтті.

39 сурет. Бала мамандық таңдау туралы ойлады ма (ата-аналар сауалнамасы).

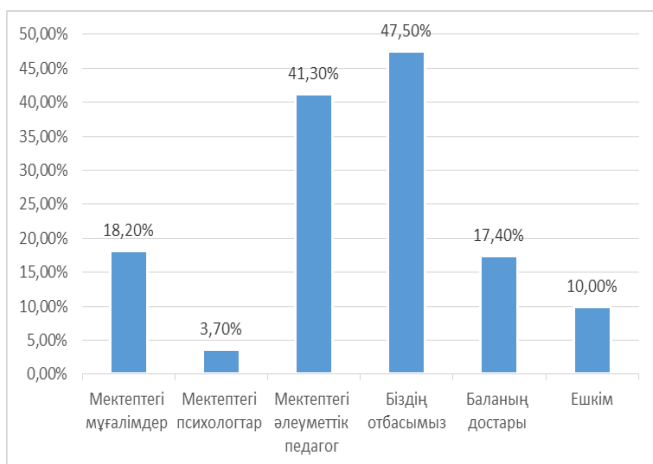

40 сурет. Балаларды кәсіптік бағдарлауға тартылған консультанттардың ата-аналардың белсенділігін бағалауы.

Қосымша талдау көрсеткендей, әкелер баласын кәсіптік бағдарлауға мектептегі мұғалімдер (46,5%) және психологтар (10,5%) көмек көрсеткенін, ал аналар отбасы тарапынан көмек (71,1%) көрсетілгенін атап өтті, ер адамдар бұл критерийді 62,8% жағдайда белгіленген.

Жалпы ата-аналардың бағасы балалардың өзін-өзі бағалауына сәйкес келеді, олар 46,9% жағдайда кәсіби таңдау туралы белсенді ойлағанын растады. Сауалнамаға қатысқандардың 34,7%-ы таңдау барысында, ал 12,3%-ы әрі қарайғы кәсіби басымдықтары туралы шешім қабылдады.

Балалардың өздері өзін-өзі кәсіби анықтау үшін жеткілікті көмек алатынын айтты (61,3%). Бұл ретте олар отбасына (47,5%), мектептегі әлеуметтік педагогқа (41,3%), мұғалімдердің (18,2%) немесе достарының пікіріне (17,4%) үлкен мән береді.

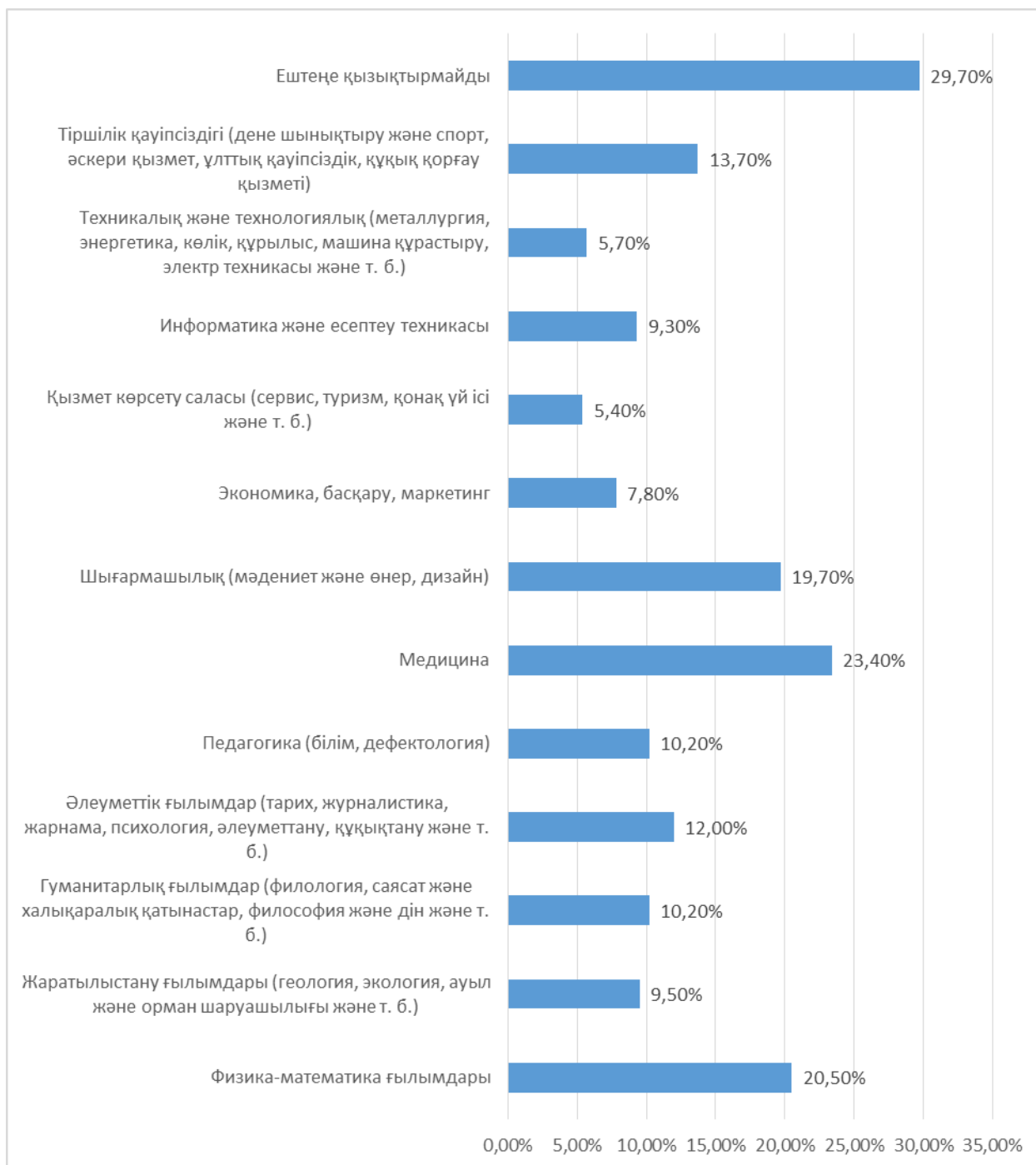
41 сурет. Балалардың кәсіптік бағдарлауға тартылған консультанттардың белсенділігіне қатысты бағалауы.

42 сурет. Балалардың мамандық таңдауға көмек көрсетудің жеткіліктілік дәрежесін бағалауы.

Кәсіптік бағдарлаудың өңірлік ерекшелігі келесі сипатты көрсетеді. Астана, Ақтөбе, ШҚО, Қарағанды, Солтүстік-Қазақстан облыстарының ата-аналарының үштен бірі ғана мамандық таңдауды бала өзі жүзеге асырды немесе талқыланды деп есептейді. Ақтөбе облысы мен Абай және Жетісу облыстарының балаларының шамамен 65%-ы әлі мамандық таңдау мәселесіне жүгінген жоқ.

Сауалнамаға қатысатын балалардың негізгі қалауы мынадай басым бағыттар бойынша қалыптасты: медицина саласы (23,4%), физика-математика ғылымдары (20,5%) және шығармашылық мамандықтар (19,7%). Осы уақытқа дейін сауалнамаға қатысқан балалардың 29,7%-ы нақты шешім қабылдаған жоқ.

43 сурет. Балалар мүдделерінің кәсіби бағыты.

Қорытындылар.

Жалпы алғанда, ата-аналар балаларға бос уақытты басқаруға мүмкіндік береді (57,7%). Негізінен балалардың күні мектептегі оқу үдерісіне (уақыттың 60% - дан астамы), үй шаруашылығына көмекке (40%), сабақтар дайындауға (36%) немесе қосымша білім алу мен бос уақытты өткізу ұйымдарына баруға (38,7%) кетеді. Уақыт шығындары бойынша ата-аналар оқу процесін,

демалысты, бос уақытты және коммуникацияны ескере отырып, барлық ойын-сауық түрлерінің тепе-теңдігін атап өтеді.

Зерттеу баланың күндізгі және апта ішіндегі барлық іс-әрекеттеріне қатысты уақыттың тепе-теңдігін көрсетті, ол оқу процесіне, үй сабақтарына дайындалуға, қосымша білім алу және бос уақытты өткізу ұйымдарына баруға, ата-аналарға үйде көмектесуге, достарымен қарым-қатынас жасауға бос уақыттың болуына және ата-аналармен бірге демалуға бөлінеді.

Балалар өздерінің кәсіби таңдаулары туралы белсенді түрде ойлайды және мұны ата-аналары растайды. Кәсіптік бағдар берудегі негізгі көмек отбасынан (70,7%) және мектептегі педагогтардан (33,5%) келеді. Сондай-ақ, балалар әлеуметтік педагогтардың (6,4%) кәсіптік бағдарлаудағы рөлі туралы айтты, ал мектептегі психологтың рөлін балалар да, ата-аналар да белсенді көрмеді (6% дейін). Ата-аналар тұрғысынан балалар кәсіби өзін-өзі анықтауда белсенді, бұған отбасының өзі немесе мектептегі мұғалімдер көмектеседі. Психологтың немесе әлеуметтік тәрбиешінің рөлі болмашы.

Оқушыларда мамандық таңдаудағы негізгі артықшылықтар медицина (23,4%), физика-математика ғылымдары (20,5%) және шығармашылық мамандықтар (19,7%) саласына тиесілі.

Ұсыныстар.

Балалардың әлеуметтену және кәсіптік бағдарлану деңгейін арттыру үшін мыналар ұсынылады:

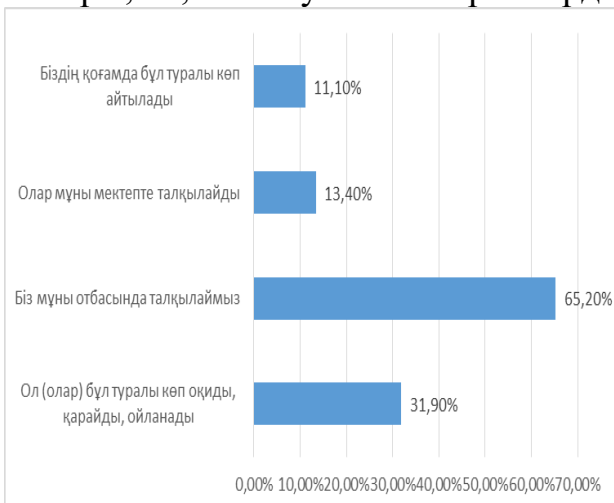
1. Ата-аналарға әр түрлі кәсіби салаларды зерттеуге көмектесу, баланың білімі мен болашақ мансабын жоспарлауда қолдау көрсету арқылы баланың қызығушылықтары мен ұмтылыстарын қолдау.
2. Балаларды қарым-қатынас пен әлеуметтік белсенділікке ынталандыру
3. Мектептің психологиялық қызметі ата-аналар мен балалардың әдебиет, курстар, іс-шаралар, білім беру консультациялары және онлайн кәсіптік бағдарлау платформалары сияқты кәсіби бағдарлау үшін ақпарат пен ресурстарға қол жеткізуін таңдау және қамтамасыз ету.
4. Оқу орнында балалардың әлеуметтенуіне ықпал ететін бағдарламалар мен іс-шараларды кеңейту. Бұл мектеп клубтары, үйірмелер, спорттық командалар, шығармашылық топтар және балалар өзара әрекеттесе алатын және әлеуметтік дағдыларды дамытатын басқа да іс-шаралар болуы мүмкін.
5. Білім беру мекемелерінің мамандары балаларының әлеуметтену және кәсіптік бағдарлану процестерін жақсы түсініп, қолдауы үшін ата-аналарға арналған іс-шараларды ұйымдастырады. Мұндай іс-шаралардың форматы шақырылған сарапшылардың дәрістері мен презентациялары, ата-аналарға балаларды қолдауға арналған практикалық құралдар мен стратегияларды ұсына отырып, тақырыптық кездесулер мен мастер-кластар, топтық талқылаулар мен жеке консультациялар, вебинарлар және онлайн ресурстарды таңдау болуы мүмкін.

6. Оқушыларды әлеуметтендіруге және кәсіптік бағдарлауға жәрдемдесу дағдыларын оқыту бойынша педагогтердің, кураторлардың, психологтардың біліктілігін арттыру курстарынан өтуі.

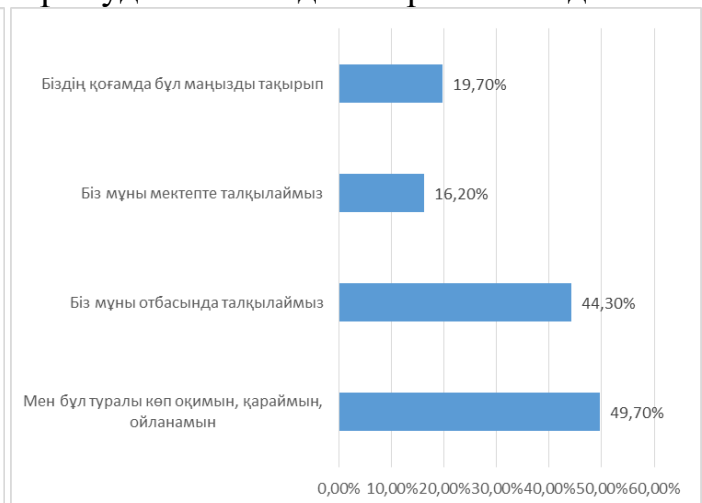
4. Балалар мен жасөспірімдердің тәрбиесін талдау

Тәрбиеліктің дамуы балалар мен жасөспірімдерде қоғамда табысты және сапалы өмір сүру үшін қажетті дағдылар мен құндылықтарды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Балалардың тәрбие деңгейі олардың әлеуметтік-мәдени нормалар мен мінез-құлық ережелерін білу, түсіну және сақтау дәрежесін, сондай-ақ адамгершілік, этика және жауапкершілік дағдыларын дамытуды көрсетеді.

Ата-аналар мен балалардың тәрбиені қалыптастырудағы бірлескен күш жігері табысты әлеуметтенуде және моральдық және этикалық білімді азаматтарды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың жартысы (65,2%) балаларының тәрбиесін қалыптастыруға қатысады, мінез-құлық нормаларын басшылыққа алуға және басқа адамды да, өзін де түсінуге көмектеседі. Отбасы тарапынан бұл белсенділікті сауалнамаға қатысқан балалардың 44,3%-ы атап өтті. Ата-аналардың 31,9%-ы балалардың өздері мінез-құлық нормаларының сұрақтарына жауап іздеуде, осы тақырыпта оқып, қарап, пайымдауда белсенді екенін айтты. Балаларда бұл көрсеткіш жоғары, 49,7% әлеуметтік нормаларды түсінудегі белсенділіктерін бағалады.

44 сурет. Баланың мінез-құлық нормаларына бағдарлану себептері, басқалардың мінез-құлқын және өзін-өзі түсінуі (ата-аналар сауалнамасы).

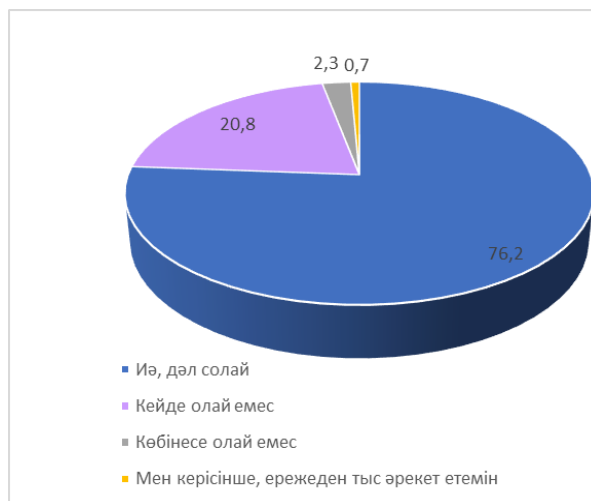
45 сурет. Баланың мінез-құлық нормаларына бағдарлану себептері, басқалардың мінез-құлқын және өзін балалар тұрғысынан түсінуі.

Білім тәрбие деңгейіне сондай-ақ әсер етеді. Білім алатын балалар қоғамдық нормалар мен ережелерді жақсы түсініп, сақтай алады. Ата-аналардың 98,4%-ы баланың мінез-құлқының нормалары мен ережелерін түсіндірудегі мектептің ролін оң атап өтті. Мұны балалардың 95,5% бағалауы да дәлелдейді.

Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың көпшілігі (82%) балалары өздері тұратын қоғамның нормалары мен ережелеріне сәйкес әрекет етеді деп санайды. Мұны сауалнамаға қатысқан балалардың 76,2%-ы да көрсетті.

46 сурет. Қоғамның нормалары мен ережелеріне сәйкес ата-ананың баласының мінез-құлқын бағалауы.

47 сурет. Қоғамның нормалары мен ережелеріне сәйкес балалардың өз мінез-құлқын бағалауы.

Қорытынды.

Ата-аналар балаларды отбасында тәрбиелеуге және әлеуметтендіруге белсенді қатысады, балалардың тәрбиесін дамытуға ықпал ететін отбасылық орта жасайды (65,2%). Ата-аналар балаларды тәрбие деңгейінде және қоғамдық ережелер мен нормаларды сақтауда жоғары бағалайды. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың 82%-ы балалары қарым-қатынас нормаларына сәйкес әрекет етеді деп санайды.

Балалар да, ата-аналар да маңызды рөл әлеуметтік нормаларды қалыптастыруда және өзін-өзі анықтауда, сондай-ақ баланың белсенділігінде отбасына тиесілі деп санайды. Мектеп әлеуметтік қолайлы мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға сондай-ақ белсенді қатысады.

Ұсыныстар.

Мінез-құлық нормаларына бағдарлану ретінде тәрбиелеу, басқа адамдарды түсіну қалыптасудың әртүрлі көздеріне ие. Ата-аналар мен балалар бағдарлану көзін мектептегі нормалардан көреді. Алайда, отбасылық тәрбие

ата-аналарға отбасындағы мінез-құлық нормаларын, басқа адамдарды түсіну және құрметтеу қажеттілігін талқылау бағытында көмек көрсетуді талап етеді.

Тәрбиенің негізі ретінде құндылық моделі де назар аударуды қажет етеді. Халықаралық тенденциялар мен ұлттық дәстүрлерді ескере отырып құндылықтар моделін әзірлеу тәрбиені қалыптастыруға негіз бола алады.

Жауапты азаматтың қасиеттері мен құзыреттерін қалыптастыру үшін келесілер ұсынылады:

1. Балалар мен жасөспірімдер басқаларға және қоғамға қамқорлық көрсете алатын әлеуметтік волонтерлік жобаларға қатысуды ұйымдастыру;
2. Эмоцияларды басқару және сезімдерді сындарлы білдіру бойынша тренингтер ұйымдастыру
3. Жанжалдарды шешу дағдыларын үйрету
4. Балалар мен жасөспірімдерді өз әрекеттері мен шешімдері үшін жауапкершілікті қабылдауға ынталандыру, сондай-ақ олардың басқаларға әсерін бағалау арқылы әлеуметтік жауапкершілікті қолдауды жүзеге асыру;
5. Ата-аналар мен мұғалімдердің назарын жауапты және жетілген мінез-құлық үлгілеріне аудару.

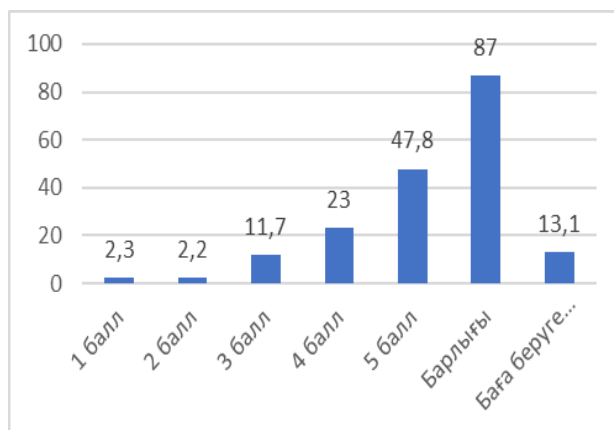
5. Мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері жұмысының тиімділігін талдау

Дағдарыс жағдайында балаларға мектепте (колледжде) психологиялық қолдау көрсету олардың эмоционалды әл-ауқатын, оқудағы жетістіктерін және психологиялық тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін қажет. **Ата-аналардың 66,3%-ы мұндай қолдау оқу орнында көрсетілетінін атап өтті**, алайда 27,9%-ы бұл туралы білмейді.

Сонымен қатар, мұндай қолдаудың сапасы мен қол жетімділігін сауалнамаға қатысқандардың жартысынан азы (47,8%) жоғары бағалады, ата-ананың 23%-ы орташадан жоғары баға берді.

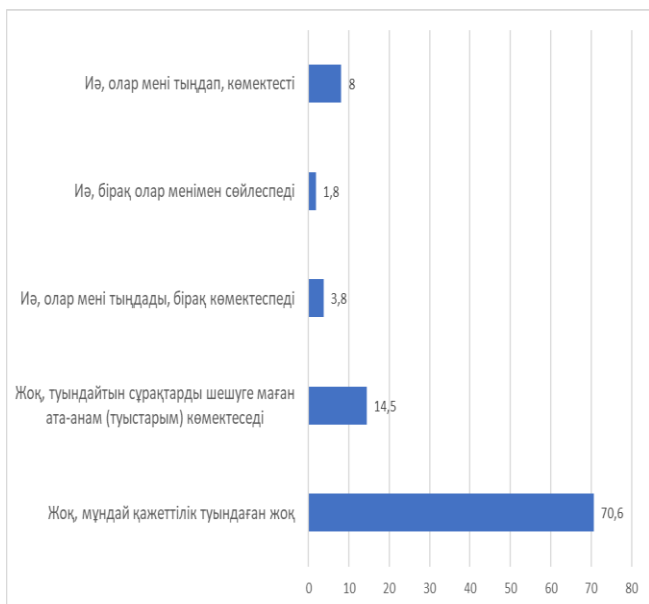
48 сурет. Дағдарыс жағдайындағы балаларға мектепте/колледжде психологиялық қолдау көрсету (ата-аналар сауалнамасы).

49 сурет. Ата-аналардың мектептегі психологиялық қолдаудың сапасы мен қолжетімділігін бағалауы.

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналардың жасы неғұрлым жас болса (50 жасқа дейін), олар психологтың да, әлеуметтік педагогтың да білім беру мекемесіндегі қолдауының сапасы мен қол жетімділігіне соғұрлым қанағаттанады.

Балалардың сауалнамасы көрсеткендей, олардың көбінде көмек пен қолдау алу үшін психологиялық қызметке жүгіну тәжірибесі жоқ (70,6%). Егер мұндай қажеттілік туындаса, онда балалардың тек 15,8%-ы мектептің психологиялық қызметіне жүгінеді, ал 24,1%-ы осындай мүмкіндікке жүгінуге бейім.

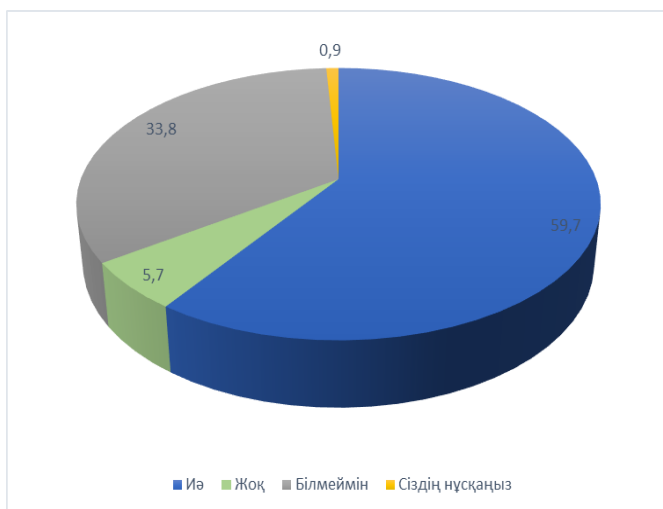
50 сурет. Балалардың мектептің/колледждің психологиялық қызметіне көмек, қолдау үшін жүгіну тәжірибесі.

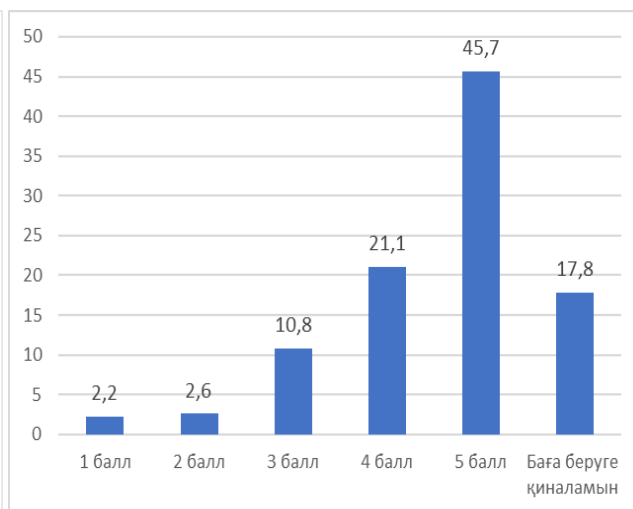
51 сурет. Баланың қиын өмірлік жағдайда мектептің/колледждің психологиялық қызметіне жүгіну мүмкіндігін бағалау.

Ата-аналардың оқу орнында көрсетілетін әлеуметтік қолдау туралы хабардар болуы мектеп пен отбасы арасындағы тиімді өзара іс-қимылдың ажырамас бөлігі болып табылады.

Сауалнамаға қатысқандардың тек 59,7%-ы ата-аналардың оқу орнында көрсетілетін әлеуметтік қолдау туралы хабардарлығын атап өтті, бұл ретте 33,8%-ы мектептегі/колледждегі қиын өмірлік жағдайларды еңсерудегі әлеуметтік педагогтың жұмысы туралы ештеңе білмейді. Әлеуметтік педагог тарапынан әлеуметтік қолдаудың сапасы мен қолжетімділігін ата-аналардың 45,7%-ы жоғары деңгейде және орташадан жоғары деңгейде - 21,1% бағалады.

52 сурет. Мектепте (колледжде) қиын өмірлік жағдайларда әлеуметтік қолдау көрсету (ата-аналар сауалнамасы).

53 сурет. Ата-аналардың әлеуметтік педагог тарапынан мектепте көрсетілетін әлеуметтік қолдаудың сапасы мен қолжетімділігін бағалауы.

Қорытынды.

Ата - аналардың ата-аналар үшін де, оқушылар үшін де өткізілетін іс-шаралар туралы хабардар болу деңгейі мектептерде/колледждерде баланың құқықтарын білу дағдарыс жағдайындағы балаларға оқу орнында көрсетілетін психологиялық қолдауда ата-аналардың хабардар болуынан немесе өмірлік қиын жағдайларда оқушыларға көрсетілетін әлеуметтік қолдауда ата-аналардың хабардар болуынан жоғары - 66,3%.

Балалардың көпшілігінде қиын өмірлік жағдайларда көмек алу үшін мектептің психологиялық қызметіне жүгіну тәжірибесі жоқ. Егер қажеттілік туындаса, жүгіну ықтималдығы аз.

Ұсыныстар

Әлеуметтік-психологиялық қызметтердің жұмысын бағалау қызметтердің профилактикалық бөлігі балалар мен ата-аналардың көпшілігі үшін қол жетімді емес екенін көрсетеді. Ата-аналарға да, балаларға да әлеуметтік-психологиялық қолдаудың мүмкіндіктері туралы жалпы ақпарат беру балаларда да, ата-аналарда да үлкен сенім тудырды.

Психологиялық қызметтердің тиімділігін үнемі бағалауға және белгілі бір мектептің немесе колледждің қажеттіліктеріне бағдарламалар мен іс-шараларды бейімдеуге назар аудару қажет. Келесі бастамалар ұсынылады:

1. Өз білімдері мен құзыреттерін жаңарту мақсатында психологтар үшін тұрақты семинарлар, тренингтер мен біліктілікті арттыру курстарын ұйымдастыру. Дағдарыс жағдайында жұмыс істеуге психологтарды өзекті дайындау және дағдарысты басқару үшін іс қимыл жоспарларын әзірлеу қажет;

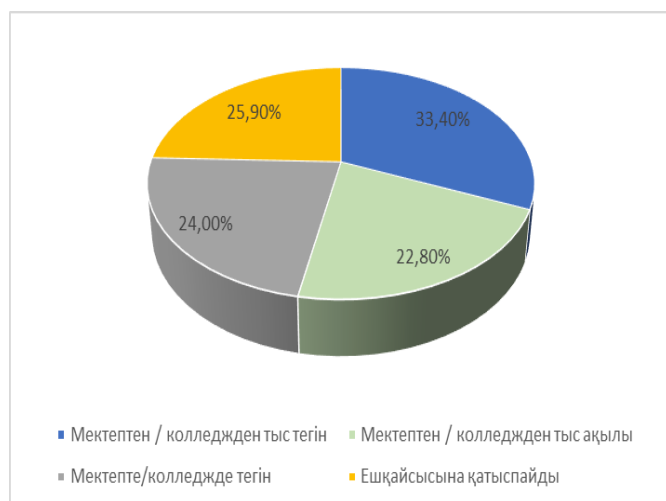
2. Оқушылардың психологиялық дамуы мен проблемаларын талқылау үшін ата-аналармен тұрақты кездесулер ұйымдастыру және іс-шаралар өткізу;
3. Ата-аналар мен оқушыларға психологиялық даму және қолдау мәселелері бойынша ақпарат пен ұсыныстар беру;
4. Мұғалімдермен және әкімшілікпен бірлесіп жұмыс жасау арқылы білім беру процесіне психологиялық қолдауды біріктіру

6. Үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысуды талдау

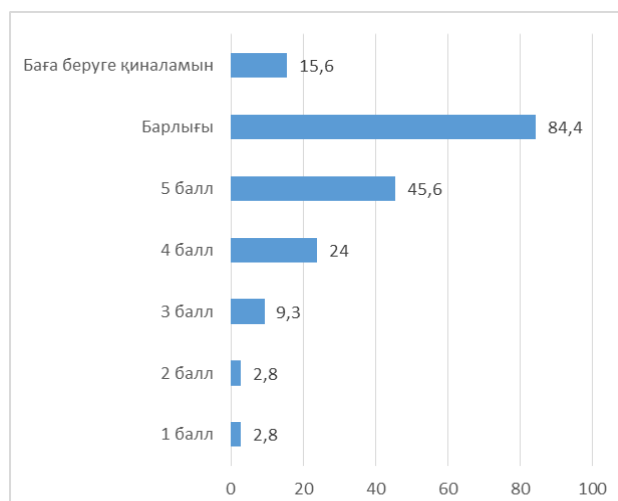
Балаларды әртүрлі қосымша іс-шараларға және қоғамдық бастамаларға тарту олардың білімін байытады, негізгі дағдыларды дамытады және олардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Сауалнама ата-аналардың балалардың негізінен мектептен тыс жерде (33,4%) немесе оқу орнының өзінде (24%) тегін үйірмелерге қатысатындығы туралы хабардарлығын көрсетті. Ата-аналардың төрттен бір бөлігі (25,9%) балалардың қосымша білім беру және мәдени ұйымдарға бармайтынын атап өтті.

Бұл ретте, 45,65% ұсынылған үйірмелердің, уақытты ұйымдастыру нысандарының, мектепте оқушылардың өзін-өзі басқаруының қолжетімділігі мен сапасын жоғары деңгейде белгіледі; 24%-ы орташа деңгейден жоғары баға қойды.

54 сурет. Ата-аналардың баланың демалыс ұйымдарына бару форматын бағалауы.

55 сурет. Үйірмелердің қолжетімділігі мен сапасын, уақытты ұйымдастыру нысандарын, мектепте оқушылардың өзін-өзі басқаруын ата-аналар тұрғысынан бағалау.

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-аналардың аға буынының балалары (50 жастан асқан) мектептен тыс жерлерде (38% немесе мектепте (26,9%) тегін үйірмелер мен секцияларға көбірек қатысады, ал ақылы қосымша білім беру және демалыс ұйымдарын негізінен 28 жастан 39 жасқа дейінгі (25%) ата-аналар белгілеген.

Жұмыс істейтін ата-аналардың (35,8%), зейнеткерлердің (35,3%), жәрдемақыға өмір сүретін ата-аналардың (42,3%) балалары үшін мектеп/колледжден тыс тегін үйірмелер мен секциялар қолжетімді. Уақытша жұмыссыз ата-аналардың 34,6%-ы және үй шаруасындағы әйелдердің 32,7%-ы балаларының қазіргі уақытта ешқандай қосымша ұйымдарға бармайтынын атап өтті.

Ата-аналардың білім деңгейі неғұрлым төмен болса, мектептен тыс жерде тегін форматтағы демалыс ұйымдарын таңдау соғұрлым көп болады, бұл ата-аналардың балаларының үштен бірі қосымша ұйымдарға мүлдем бармайды. Бірнеше жоғары білімі бар ата-аналар балаларының 42,7%-ы мектептен/колледжден тыс ақылы үйірмелер мен секцияларға қол жеткізе алады.

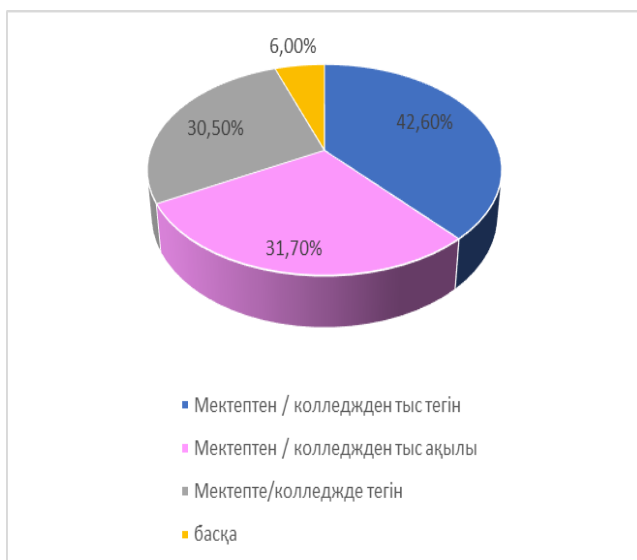
Астананың ата-аналары балаларының негізінен мектептен тыс ақылы үйірмелерге қатысатынын атап өтті (57,9%). Ең көп тегін үйірмелер Жетісу облыста атап өтілді, ата-аналардың 71,1%-ы балаларының тегін үйірмелерге баратынын атап өтті. Мұны Қостанай облысының (83,6%), Ұлытау облысының (72,7%) ата-аналары да атап өтті.

Сонымен қатар, Жамбыл облысы ата-аналарының 36,5%-ы және Түркістан облысы ата-аналарының 37,8%-ы балаларының ешқандай үйірмелер мен секцияларға бармайтынын атап өтті.

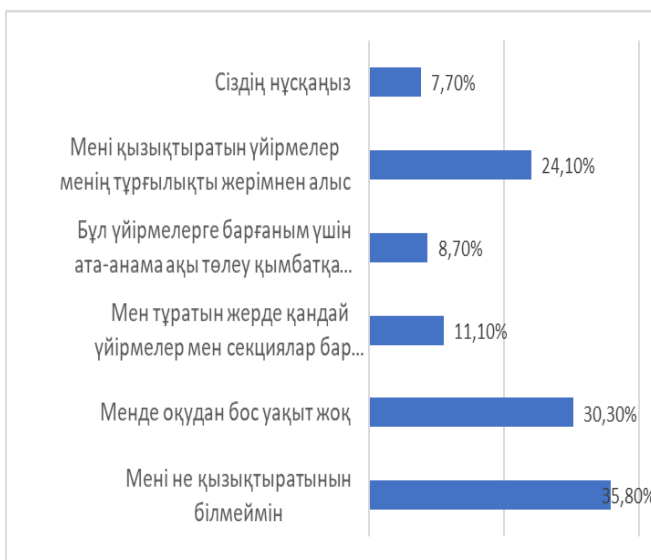
Алайда, балалар басқа да мәліметтер берді. Мектептегі тегін үйірмелерге көптеген балалар қатысады. Ата-аналар баланың мектептегі қосымша іс-шараларға қатысуын білмеуі немесе оған қызығушылық танытпауы мүмкін.

Балалар арасында жүргізілген сауалнама көрсеткендей, 63% үйірмелер мен секцияларға барады, ал 37% мұндай мүмкіндікке ие емес. Негізінен балалар мектептен/колледжден тыс немесе білім беру мекемесінің өзінде (30,5%) осындай секциялардың ақысыз форматына қатысады (42,6%); сонымен бірге сауалнамаға қатысқан балалардың шамамен үштен бірі ақылы қосымша білім беру және демалыс ұйымдарына барады (31,7%).

Бос уақытты өткізу және қосымша білім беру ұйымдарына бара алмаудың негізгі себептері болып, балалар негізінен өз мүдделері үшін хабардарлықтың төмендігі (35,8%), оқуға байланысты бос уақыттың болмауы (30,3%) және үйірмелердің тұрғылықты жерінен қашықтағы орналасуы (24,1%) табылатынын атап өтті.

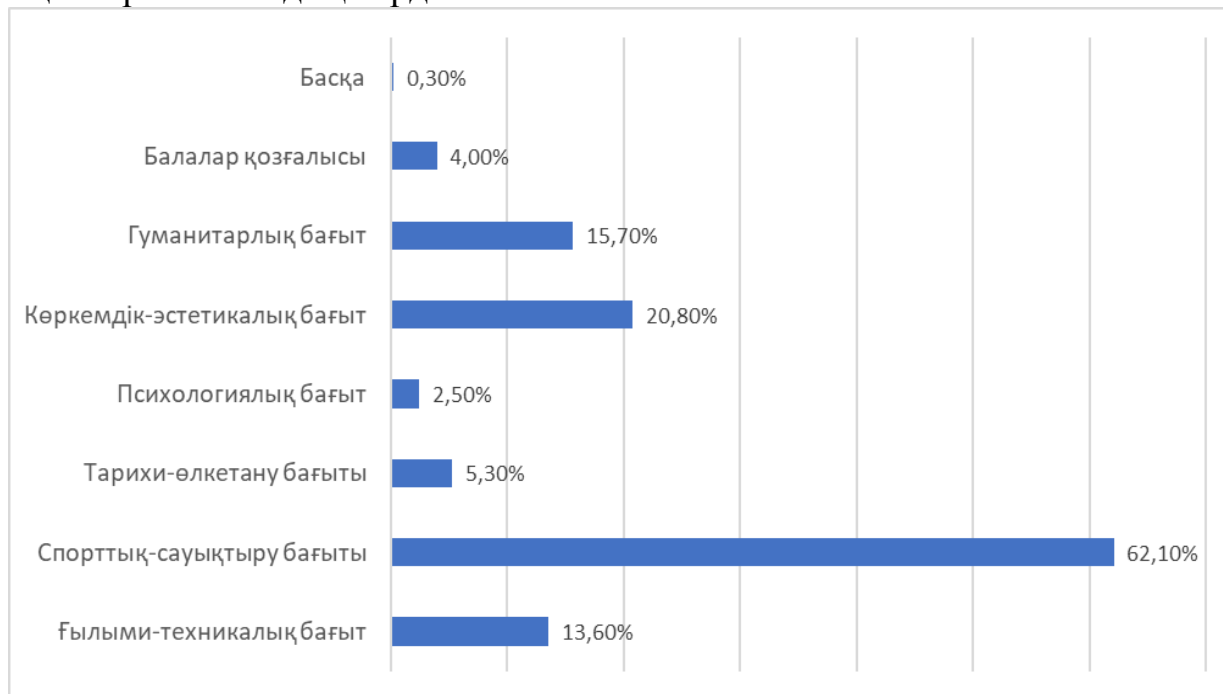

56 сурет. Балалардың демалыс ұйымдарына бару форматын бағалау.

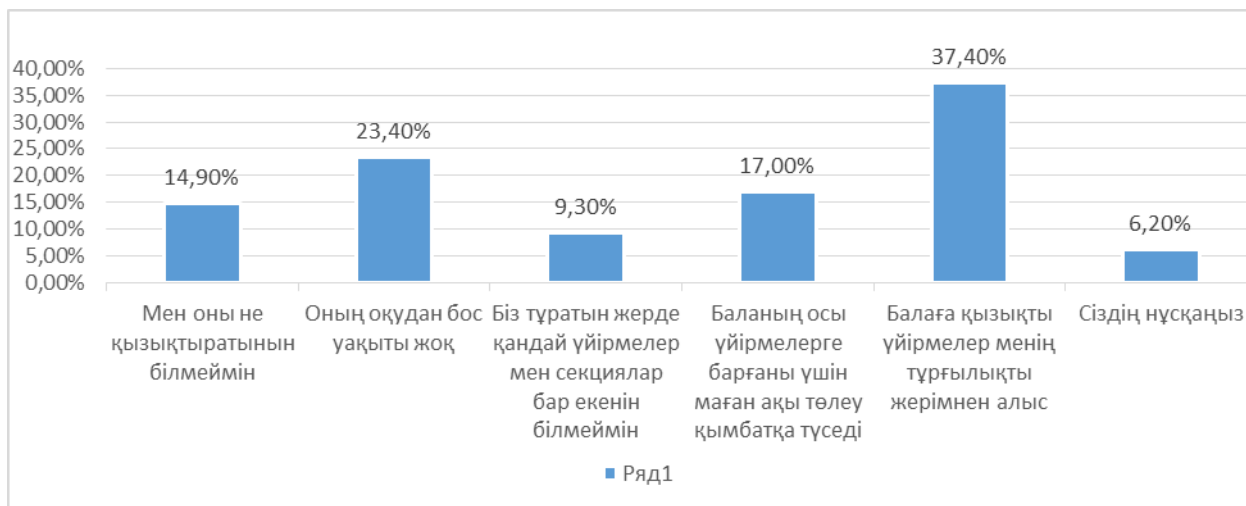
57 сурет. Балалардың қосымша үйірмелерге, секцияларға баруындағы белсенділіктің төмен болуының себептері.

Қызығушылықтары бойынша қосымша сабақтарға қатысатын балалар спорттық-сауықтыру бағытына (62,1%), көркемдік-эстетикалық бағытқа (20,8%) және гуманитарлық бағытқа (15,7%) байланысты үйірмелер мен секцияларға басымдық берді.

58 сурет. Балалар баратын қосымша үйірмелер мен секциялардың бағыттары.

Ата-аналардың баланың қосымша білім беру және демалыс ұйымдарына баруын ынталандырмауының негізгі себептерінің бірі - олардың тұрғылықты жерінен қашықта орналасуы (37,4%). Ата-аналардың 23,4%-ы балалардың қосымша үйірмелерге баруға оқудан бос уақыты жоқ екенін атап өтті. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың 17%-ы үшін баланың қосымша білім беру және демалыс ұйымдарына баруы материалдық шығын болып табылады. Ата-аналардың 14,9%-ы өз баласының мүдделері мен бейімділіктері туралы білмейді, ал ата-аналардың 9,3%-ында тұрғылықты жері бойынша жақын маңдағы үйірмелер мен секциялар туралы мәліметтер жоқ.

59 сурет. Ата-аналардың балаға қосымша үйірмелерге, секцияларға баруды ұсынбауының себептері.

Қосымша талдау көрсеткендей, ата-ана неғұрлым үлкен болса, соғұрлым олар баланың мүдделеріне аз бағдарланады (17,2%) және баласына қосымша білім беру және демалыс ұйымдарын ұсыну қиынға соғады. Орта жастағы (40-49 жас) ата-аналар үшін жауаптар тұрғылықты жеріне жақын орналасқан үйірмелер мен секциялардың болуы жайлы (10,3%) хабардарлықтың төмендігімен сипатталады. Сондай-ақ, мұндай ата-аналар балалардың оқу процесінің жоғары жүктемесі (29%) және басқа әрекеттерге бос уақыттың болмауы туралы айтады. 28-39 жас аралығындағы ата-аналар балалардың қосымша үйірмелерге бармауының себебі ретінде материалдық қиындықтарды көбірек атап өтті (18,2%) немесе олар мұндай ұйымдардың тұрғылықты жерінен алыс екенін белгілеген (42%).

Жұмыс істейтін ата-аналардың (39,1%), үй шаруасындағы әйелдердің (37,1%) және уақытша жұмыссыздардың (31,1%) негізгі санаты балаларының қосымша білім беру және демалыс ұйымдарына бара алмауының жетекші себебі ретінде - бұл үйірмелер мен секциялардың олардың отбасы тұратын жерінен алыс орналасуын атап өтті. Зейнеткер ата-аналар жақын маңдағы секциялар жайлы аса хабардар емес (28,6%) немесе баланың баруға бос уақыты жоқ екенін (28,6%) атап өтті. Жәрдемақыға өмір сүретін ата-

аналар баласына қызықты нәрсеге (33,3%) бағдарланбағанын немесе себебі ретінде олардың ыңғайсыз орналасуын (33,3%) көрсеткен.

Ата-аналар білім деңгейіне қарамастан, басты себептердің бірі - балалардың демалу ұйымдарына олардың отбасы тұратын жерден алыс орналасуына байланысты бара алмауын көрсеткен.

Қорытынды.

Балалар да, ата-аналар да бос уақытты және қосымша білім беру ұйымдарына бара алмаудың негізгі себептері ретінде оқуға байланысты бос уақыттың болмауын және үйірмелердің тұрғылықты жерінен қашықтықта орналасуын көрсетті (60%-дан астам). Сонымен қатар, сауалнамаға қатысқан балалардың үштен бірі өз мүдделері мен белсенділік түрлерін анықтай алмаған.

Барлық балалар әртүрлі демалыс ұйымдарын барумен және қосымша белсенділікпен қамтылмаған. Ата-аналар негізгі себептер ретінде олардың тұрғылықты жерінен алыс орналасуын, баланың оқу процесі мен үй тапсырмасын орындаудағы шамадан тыс жүктелуін, материалдық проблемаларды атайды. Сауалнамаға қатысқандардың 46,65%-ы ата-аналар ұсынылған үйірмелердің, уақытты ұйымдастыру нысандарының, мектепте оқушылардың өзін-өзі басқаруының қолжетімділігі мен сапасын жоғары деңгейде атап өтті.

Ұсыныстар.

Балаларды қосымша білім беру жүйесіне тартуды дамыту үшін мектептердің сынып жетекшілері мен әлеуметтік-психологиялық қызмет қызметінің шеңберінде баланың мүдделерін айқындауға көмек қарастыру қажет.

Үйірмелер мен секциялардың мектеп жанындағы модельдерін дамыту өзекті болып табылады (балалар мен ата-аналар келмеу себептері ретінде қашықтықты және уақыттың жетіспеушілігін атады).

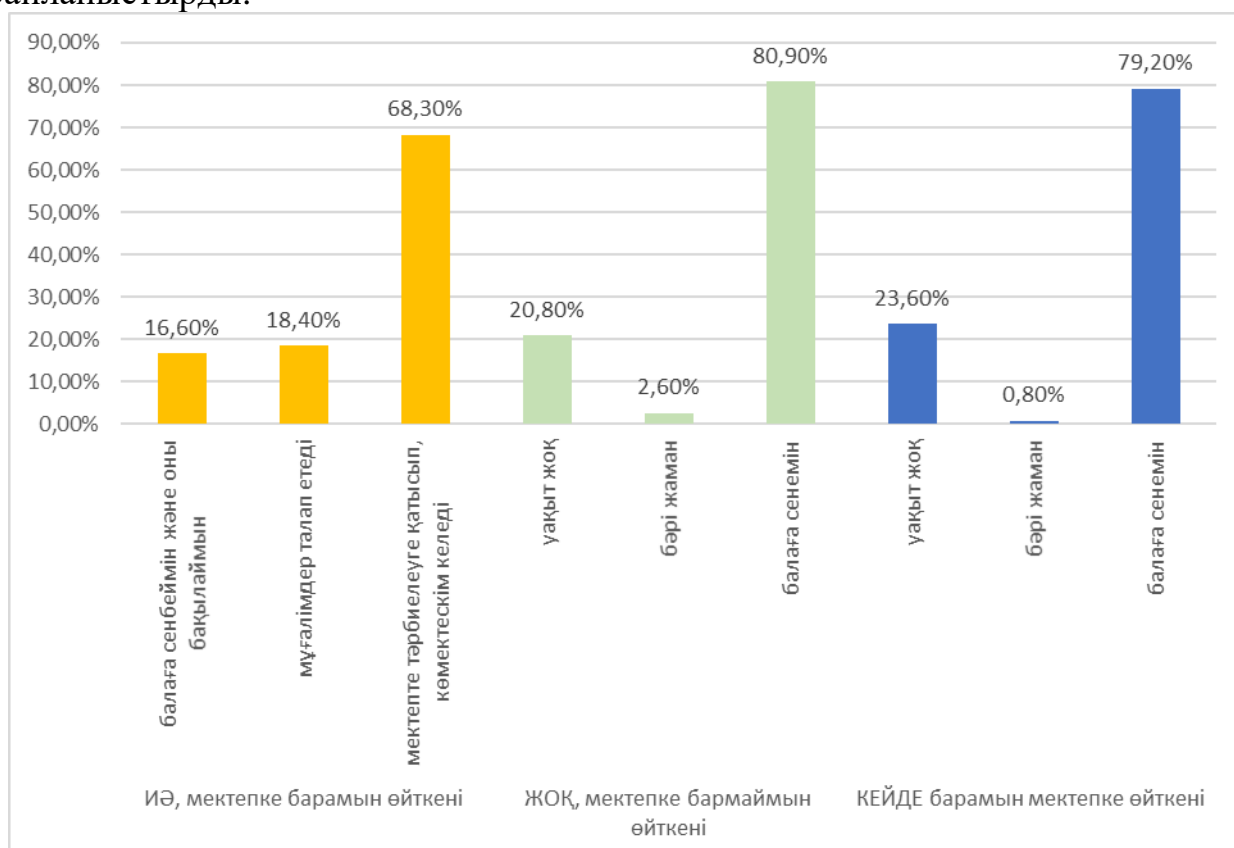
Балалар мен жасөспірімдердің үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына және оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысу деңгейін арттыруға әртүрлі стратегияларды қолдану арқылы қол жеткізуге болады:

1. Балаларға үйірмелердің, секциялардың және іс-шаралардың кең спектрін ұсыну, осылайша әр бала өзінің қызығушылықтары мен хоббиіне сәйкес келетін нәрсені таба алады. Ата-аналарды тұрғылықты жері бойынша қосымша білім беру және демалыс ұйымдары туралы хабардар ету қажет.
2. Балаларды әртүрлі іс-шараларға белсенді қатысқаны және жетістіктері үшін марапаттау және мадақтау, осылайша балаларға олардың қоғамдық және ерікті жобаларға қатысуы қоғамға қалай оң әсер ететінін түсінуге көмектесу.

7. Ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысуын талдау

Ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысуы балалардың табыстылығы мен әл-ауқатын қамтамасыз етудің, сондай-ақ білім берудің жалпы сапасын жақсартудың негізгі факторы болып табылады.

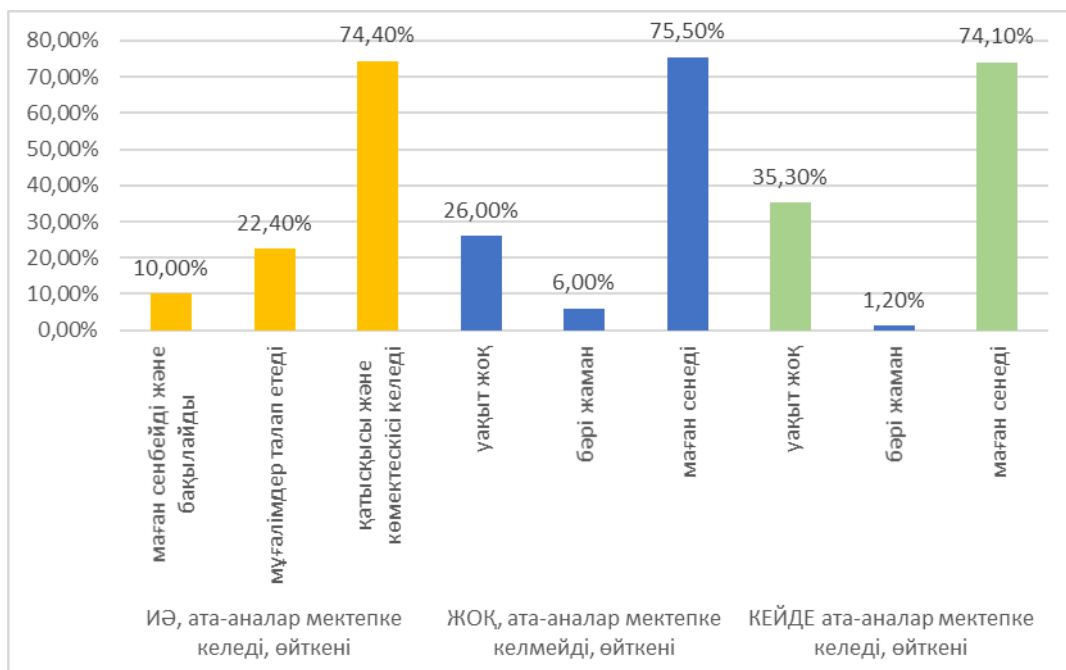
Ата-аналардың 43,2%-ы балалары оқитын мектепке үнемі келетінін атап өтті. 39,3%-ы кейде қатысады, ал ата-аналардың 17,6%-ы мектепке келмейді. Мектепке барудың негізгі себебі ата-аналардың 68,3%-ы мектепке қатысуға және бала тәрбиесіне көмектесуге ниет білдіруі болды. Тек 18,4% мектепке мұғалімдер талап еткендіктен немесе балаға сенбейтіндіктен және оны бақылайтындықтан келеді (16,6%). Мектепке бармау себебін ата-аналардың 80,9%-ы балаға сенім білдірумен, ал 20,8% бос уақыттың жоқтығымен байланыстырды.

60 сурет. Ата-аналардың мектепке бару/бармау себептері.

Қосымша талдау көрсеткендей, мектепке жұмыс істейтін ата-аналар (45,1%) және уақытша жұмыссыздар (50,4%) жиі барады. Зейнеткерлердің 70,6%-ы, жәрдемақыға өмір сүретін ата-аналардың 46,2%-ы және үй шаруасындағы әйелдердің 42,1%-ы кейде ғана балаларының оқу орнына келеді.

Балалардың 74,4%-ы ата-аналардың мектепке оқу мен тәрбие процесіне қатысқысы келетіндіктен келетіндігін атап өтті. Мектеп оқушыларының 75,5%-ы ата-аналар балаларына сенетіндіктен мектепке бармауы мүмкін деп мәлімдеді. Дәл осындай себепті балалардың 74,1%-ы ата-аналарының мектепте сирек кездесетіндігімен байланыстырған.

61 сурет. Балалардың ата-аналардың мектепке бару/бармау себептерін бағалауы.

Мектептегі ата-аналардың негізгі белсенділігі - ата-аналар жиналысына қатысу (67,4%). Немесе іс-шараларды ұйымдастыру және қатысу (13,1%).

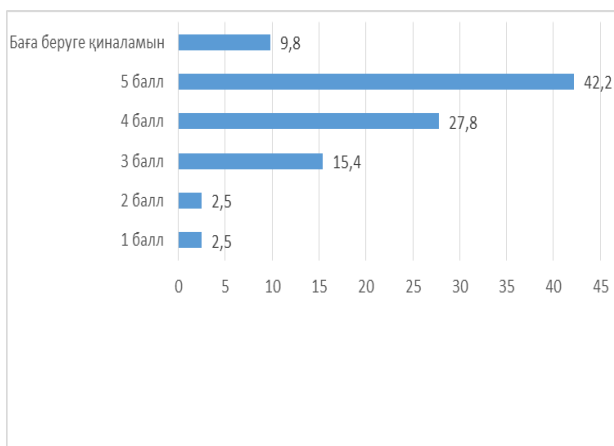

62 сурет. Ата-ананың мектепке барған кездегі іс-әрекетінің бағыттары.

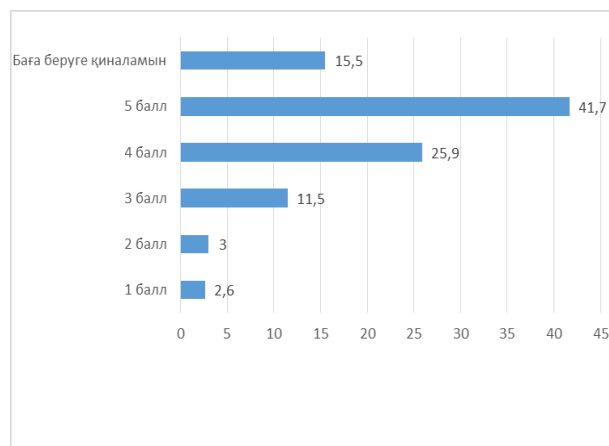
Қосымша талдау көрсеткендей, жас ата-аналар мектепте өткізілетін іс-шараларды ұйымдастыруға жиі қатысады (14,6%), ал аға буын негізінен ата-аналар жиналысына келеді (75,6%).

Өздерінің қатысу сапасын ата-аналардың 42,2%-ы жоғары немесе орташа деңгейден жоғары (27,8%) бағалайды. Ата-аналардың тарапынан шамамен бірдей баға мектептің ата-аналардың оқу ұйымының өз істеріне қатысуына

қызығушылығымен атап өтілді (жоғары деңгей 41,7%, орташа деңгейден жоғары деңгей респонденттердің ішінен 25,9%-да белгіленген).

63 сурет. Ата-аналардың мектеп істеріне өзінің қатысу сапасын бағалауы.

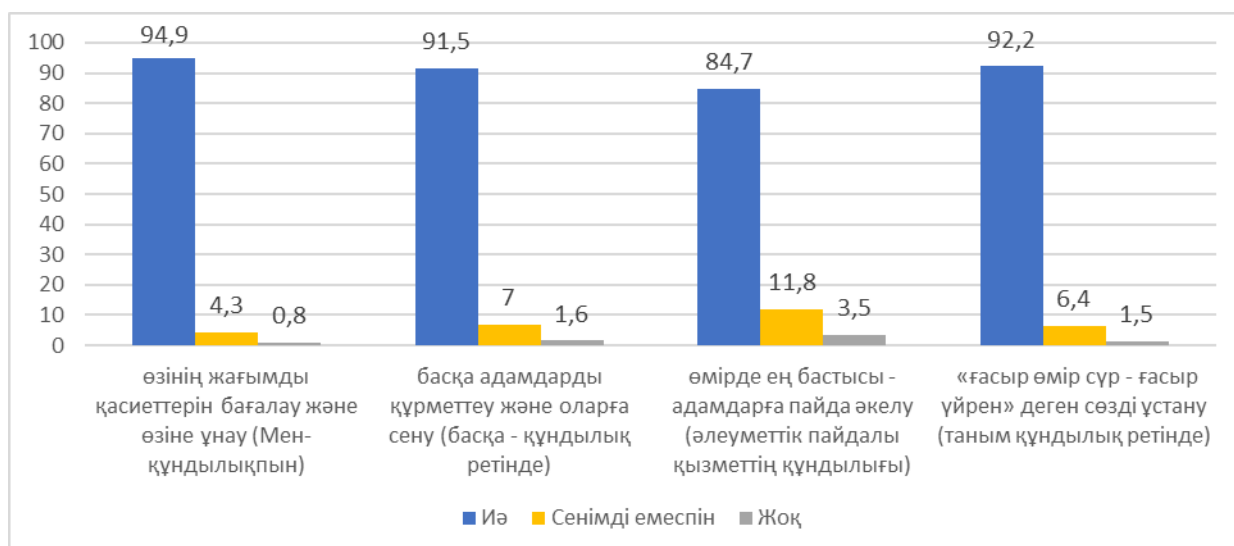
64 сурет. Ата-аналардың мектеп істеріне қатысуына мектептің қызығушылық дәрежесін бағалауы.

Балаларында құндылықтарды саналы түрде дамытатын ата-аналар өмір бойы олармен бірге болатын тұрақты және жағымды сипаттамалардың қалыптасуына ықпал ете алады.

Сауалнама көрсеткендей, ата-аналардың көпшілігі баласында «Мен-құндылықпын» - олардың жағымды қасиеттерін бағалау және өздеріне ұнау қабілетін дамытатындықтарын айтты (94,9%). Мұндай ата-аналар балаларының бойында өздерінің жағымды қасиеттерін бағалау және өздеріне ұнау қабілетін дамыта отырып, балаларының бойында салауатты өзін-өзі бағалау мен сенімділікті қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл оларға өмірдегі қиындықтар мен стресстермен жақсы күресуге көмектеседі.

Балаларда «басқаның құндылығын» дамыту - басқа адамдарды құрметтеу және оларға сену қабілеті (ата-аналардың 91,5%-ы атап өтті), сондай-ақ әлеуметтік пайдалы қызметтің құндылығы (ата-аналардың 84,7% - ы атап өтті), бұл олардағы әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыруға және эмпатияның дамуына ықпал етеді. Бұл салауатты тұлғааралық қатынастарды құру және қоғамдық өмірге қатысу үшін маңызды.

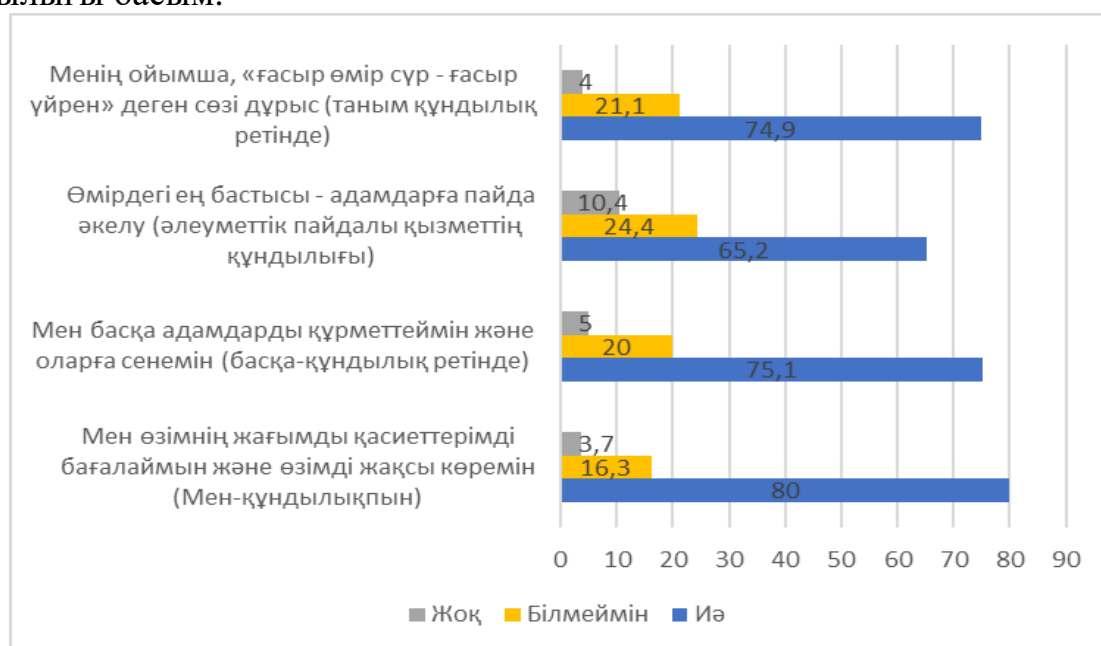
Ата-аналардың танымды құндылық ретінде дамытудағы қолдауы балалардың белсенді оқуы мен қызығушылықтарын дамытуға ықпал етеді. Бұл оларға өзгерістерге жақсы бейімделуге және білімдері мен дағдыларын кеңейтуге көмектеседі. Бұл құндылық ата-аналардың 92,2%-да қалыптасады.

65 сурет. Балаларда қалыптасқан құндылықтарды ата-аналардың бағалауы.

Қосымша талдау көрсеткендей, аналар баласында өзін құндылық ретінде дамытады (95,1%), ал әкелер көбінесе таным құндылығына (93%), әлеуметтік пайдалы қызметтің құндылығына (87,2%) және басқасының құндылықтарына (93%) бағдарланған.

Балалардың құндылықтарда өзін-өзі бағалауы олардың ең алдымен өздерін құндылық ретінде дамытуға, олардың жағымды қасиеттеріне (80%) бағытталғанын көрсетті. Мектеп оқушыларының 75,1%-ы басқа адамдардың құрмет пен құндылық қатынасына бағытталған және мәлімдемелердің шамамен бірдей пайызы таным құндылығының маңыздылығын сипаттайды (74,9%). Сауалнамаға қатысқан балалардың 65,2%-да қоғамдық пайдалы қызметтің құндылығы басым.

66 сурет. Балаларды өз құндылықтарын дамытуда бағалауы.

Қалыптасқан құндылықтардың өңірлік ерекшелігі бар. Екіншісінің құндылығы құрмет пен сенімнің көрінісі ретінде Ақтөбе облысындағы балалардың 61,5%-да ғана кездеседі. Қоғамдық пайдалы қызметтің құндылығы Астана, Алматы, Ақтөбе және Абай облыстарындағы балалардың 60%-дан азында кездеседі.

Қорытынды

Ата-аналар көбінесе мектепте жүзеге асырылатын оқу-тәрбие процесіне қатысады, мектепке баруда белсенділік танытады (43,22%). Ата-аналар өздерінің мектеп істеріне қатысу сапасын және мектептің ата-аналардың өздерін тартуға деген қызығушылығын жоғары бағалайды.

Ата-аналардың балаларында «Мен құндылықпын», «басқа құндылық ретінде», әлеуметтік пайдалы іс-әрекеттің құндылығы және «таным құндылық ретінде» ұғымдарын дамыту процесін жоғары бағалауы балалардың психологиялық және әлеуметтік дамуына ықпал етеді, сондай-ақ олардың салауатты және позитивті өмірлік көзқарастарын қалыптастырады.

Ұсыныстар.

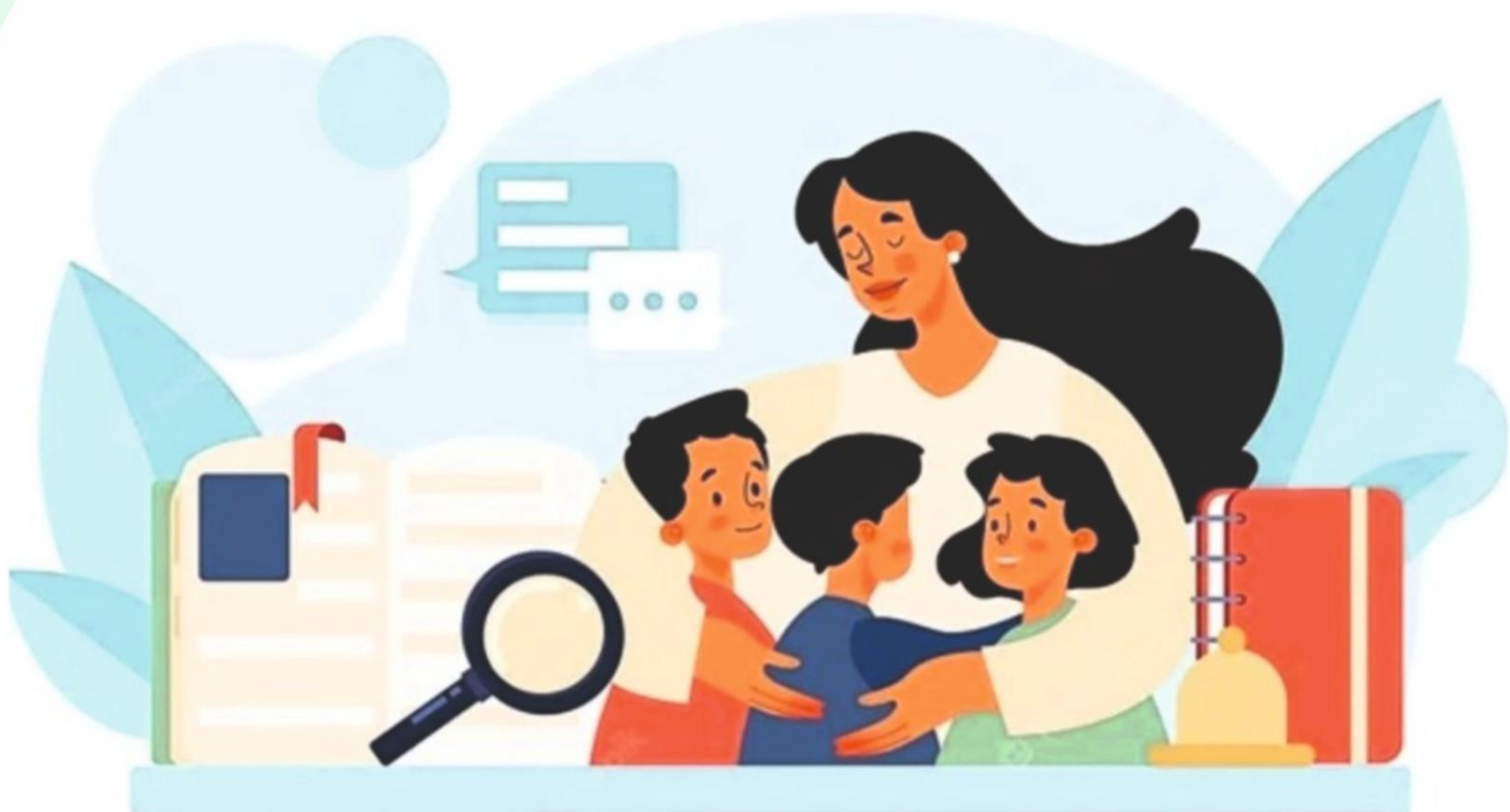
Сауалнама көрсеткендей, ата-аналардың көпшілігі мектепке көмектесіп, оған барғысы келеді. Бұл ресурс ата-ананың мектепке деген қажеттілігін тарту баланың әл-ауқаты мен оның құқықтық қорғалуын қамтамасыз ету үшін мектеп пен отбасының күш-жігерін біріктіре алатынын көрсетеді.

Ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысу деңгейін арттыру табысты білім беру қызметінің маңызды аспектісі болып табылады.

Осы мақсатта келесілерді жүзеге асыру қажет:

1. Білім беру мекемесінің сайттарындағы контентті өзекті толықтыру арқылы ата-аналарға оқу бағдарламалары, оқу жоспарлары, кестелері және оқу орнындағы өзекті оқиғалар туралы ақпаратқа ашық қол жеткізуге мүмкіндік беру;
2. Ата-аналар балаларын үй тапсырмасын орындауда қолдауы үшін оларға оқу материалдары мен оқыту әдістемесін жақсырақ түсінуге көмектесу;
3. Отбасылық жобалар мен зерттеулерді ынталандыру;
4. Ата-аналардан білім беру процесінің сапасы және оны қалай жақсартуға болатындығы туралы белсенді кері байланыс жинау.

**БАЛАЛАР МЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ
ҰҒЫМДАРЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ
ҚОРҒАЛУДЫ САЛЫСТЫРМАЛЫ
ТАЛДАУ**

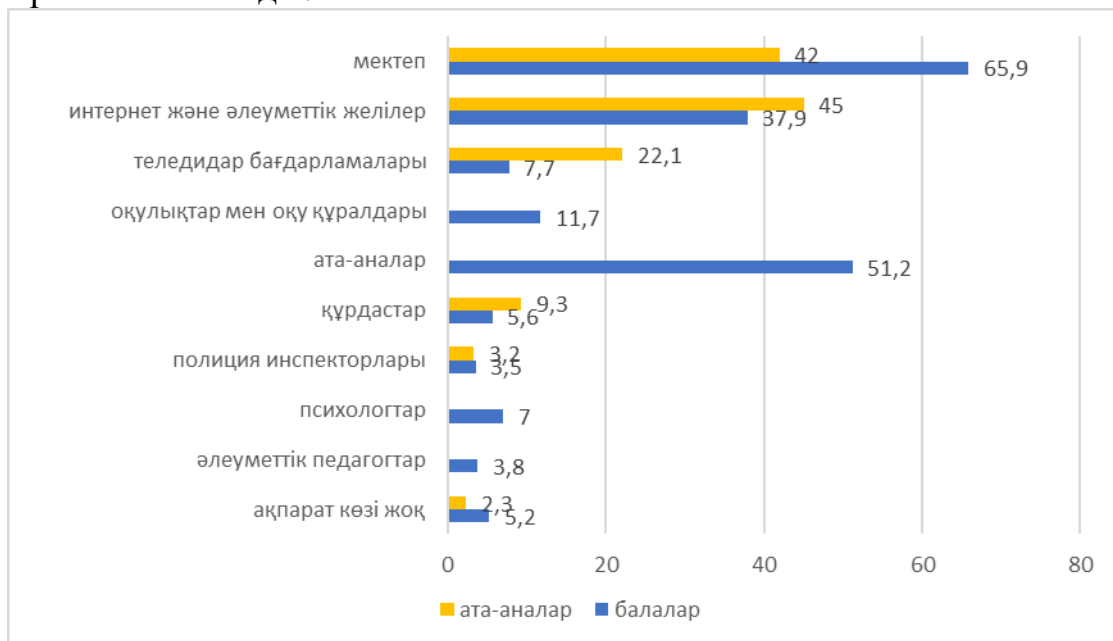

БАЛАЛАР МЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ ҰҒЫМДАРЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ҚОРҒАЛУДЫ САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Құқықтық сауаттылық деңгейі

Құқықтық сауаттылық деңгейі құқықтар, міндеттер туралы білім және осы білімді қолдану тұрғысынан бағаланды. Балалардың және ата-аналардың көзқарасы бойынша құқықтық қорғауды талдау алдыңғы бөлімдерде қарастырылған. Бұл блокта идеялардағы бірлік пен алшақтықты іздеу үшін салыстырмалы талдау қарастырылады. Бұл балалардың құқықтық қорғалуы саласындағы ықтимал проблемалар мен шешу жолдары туралы болжамдар тұжырымдауға мүмкіндік береді.

Балалар мен ата-аналардың негізгі құқықтарындағы бағдар біртекті идеялар тобына жатады.

67 сурет. Өз құндылықтарын дамытудағы балаларды бағалау (%).

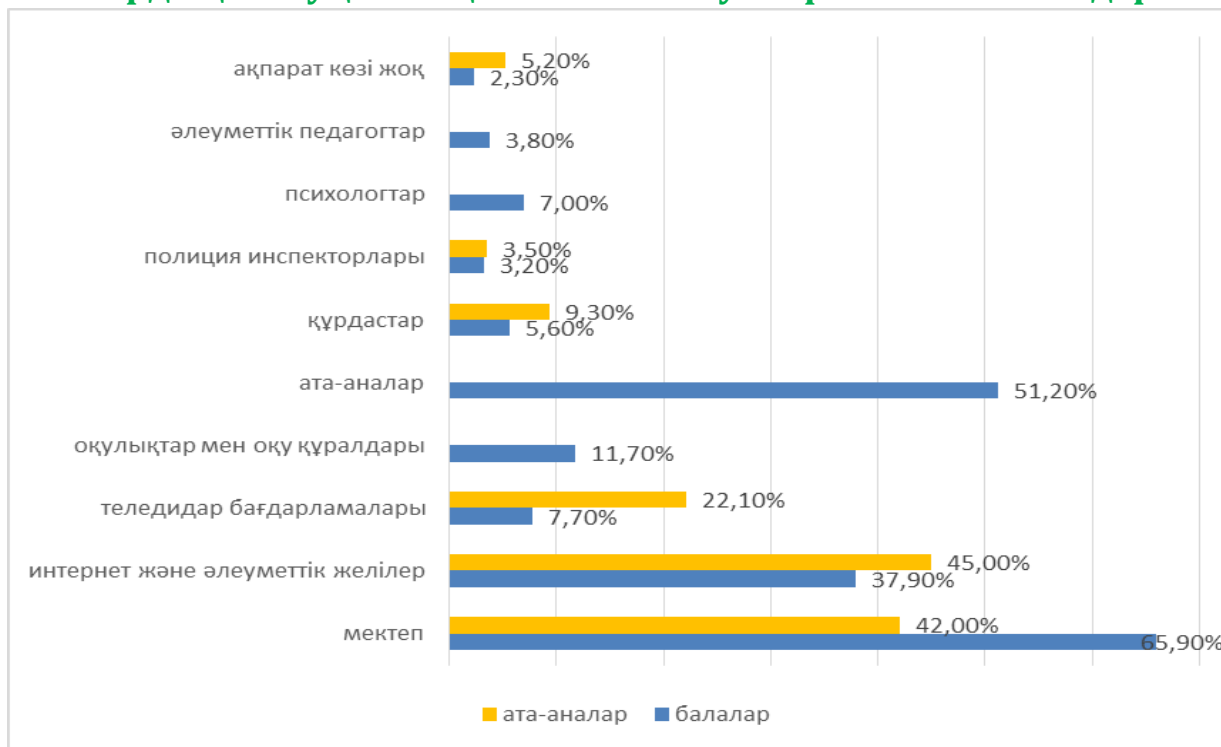
Құқықтық сауаттылық «балалар мен ата-аналардың құқықтарындағы бағдар» факторы бойынша бағаланды. Салыстырмалы талдау көрсеткендей, ата-аналар өздерінің білімдері мен балалардың құқықтарына бағдарлануын балаларға қарағанда жоғары бағалайды. Яғни, балалардың құқықтары туралы өз бағдарлары мен білімдерін баланың құқықтарының әрқайсысы бойынша 10-20%-ға артық бағалаған ата-аналар. Біз балалар мен ата-аналардың өзін-өзі бағалауындағы ең аз сәйкессіздікті ата-аналардың балаға қамқорлық жасау құқығына қатысты байқаймыз (ата-аналар бұл құқықты басқаларға қарағанда «аз біледі»). Біз баланың жеке басын сақтау құқығы туралы білімді бағалауда ең үлкен сәйкессіздікті көреміз: балалар бұл құқықты басқа құқықтарға

қарағанда әлдеқайда аз біледі (62%) және бұл құқықпен таныс емес ата-аналардың саны 11%.

Өз пікірін еркін білдіру құқығы ата-аналар мен балаларға да белгілі екендігін атап өткен жөн.

Ақпарат көздерін салыстырмалы талдау балалар мен ата-аналардың айтарлықтай айырмашылықтарын көрсетеді. Ата-аналардың 45%-ы және балалардың 37,9%-ы интернет пен әлеуметтік медианы бала құқықтарының дереккөзі деп санайды. Балалар контентінде мұндай ақпарат жоқ немесе балалар мұндай мазмұны бар контентті таңдамайды деп болжауға болады. Ата-аналардың 22,1%-ы үшін өзекті ақпарат көзі теледидар болып табылса, ал балалардың 7,7%-ы үшін теледидар өзекті дереккөз болып табылады. Бұл баланың құқықтары туралы ақпараттандыру стратегиясын құруға мүмкіндік береді: ата-аналар әлеуметтік желілерді, мектепті, теледидарды, ал балалар мектепті, ата-аналарды және интернетті ақпарат көзі ретінде пайдаланады.

Балалардың әл-ауқатын қамтамасыз етуге арналған тыйымдар

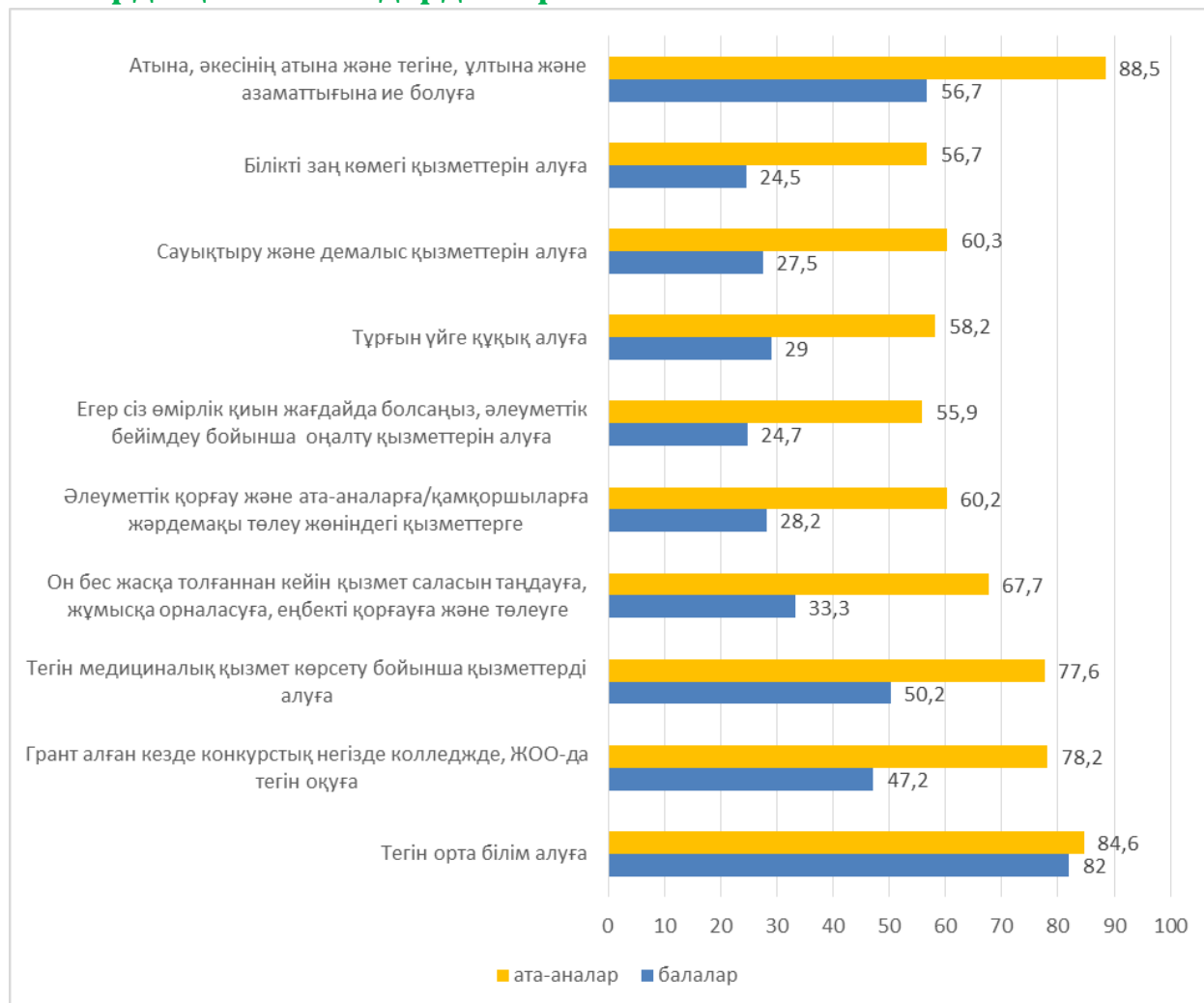
68 сурет. Ата-аналар мен балалардың құқықтары туралы ақпарат көздері.

Балаларға олардың әл-ауқаты үшін тыйым салу туралы білімді салыстырмалы талдау ата-аналардың тыйым салу туралы хабардарлығы 9-11% жоғары екенін көрсетеді (шектеулерге байланысты). Ата-аналар баласына тыйым салуды біледі, бірақ баса назар аудармайды деп болжауға болады. Балалар олар туралы біле отырып, тыйымдарға қарсы тұруы мүмкін. Ата-аналар мен балалардың ең жоғары хабардарлығы балалардың денсаулығы мен

іс-әрекетіне қауіпті тыйымдар (алкоголь, темекі, психоактивті заттарды қолдану, түнде ата-анасының еріп жүруінсіз жүру) туралы байқалады.

Балалар мен ата-аналардың шамамен 99%-ы тыйымдар белгілі бір дәрежеде қажет деп санайды. Бұған ата-аналардың 96,5%-ы және балалардың 87,6%-ы абсолютті келісім берді, тыйымдарға ішінара келісімді ата-аналардың 3,4%-ы және балалардың 10,7%-ы білдірген. Бұл оппозициялық жасөспірімдердің мінез-құлқына және бөліну мен бағынбауға деген жас ерекшеліктеріне байланысты. Тыйым салу қажеттілігін жоққа шығаратын балалардың (1,7%) және ата-аналардың (0,2%) шағын топтары бар. Тыйым салу қажеттілігін жоққа шығаратын балалар мен ата-аналар тобы назар мен сендіруді қажет етеді. Бұл тыйымдарды бұзғаны үшін әкімшілік жазалардың теріс тәжірибесіне, сондай-ақ отбасындағы заңсыз мінез-құлық үлгісіне байланысты болуы мүмкін.

Балалардың әлеуметтік құқықтары туралы білімдер және ата-аналардың осы білімдерден күтетіні

69 сурет. Балалардың әлеуметтік құқықтары туралы білу және ата-аналардың осы білімдерден күтетіні.

Ата-аналар балалардың әлеуметтік құқықтар туралы білетініне сенімді (орта есеппен 69%), ал балалар өздерінің әлеуметтік құқықтары туралы әлдеқайда аз біледі (орта есеппен 40%). Бұл факт балаларға ерекше назар аударуды және хабардар етуді қажет етеді. Әлеуметтік құқықтарды білу әлеуметтік шиеленісті азайтады, өзін қорғалған сезінуге мүмкіндік береді, баланың объективті әл-ауқатын арттырады. Баланың мемлекеттің қиын өмірлік жағдайларда адамға қамқорлық жасайтынына, тегін білім мен медициналық көмекке кепілдік беретініне сенімділігі ел мен қоғамға деген адалдықты қалыптастыруға мүмкіндік береді. Балалармен орта білімнің қолжетімділігін, одан әрі оқуға грант, медициналық қызмет алуды, мамандық таңдауды, өмірлік қиын жағдайда көмек алуды, тұрғын үй алуды талқылауға назар аударуды талап етеді.

Балалардың отбасылық құқықтары туралы білімдері және ата-аналардың білімінен күтетіні

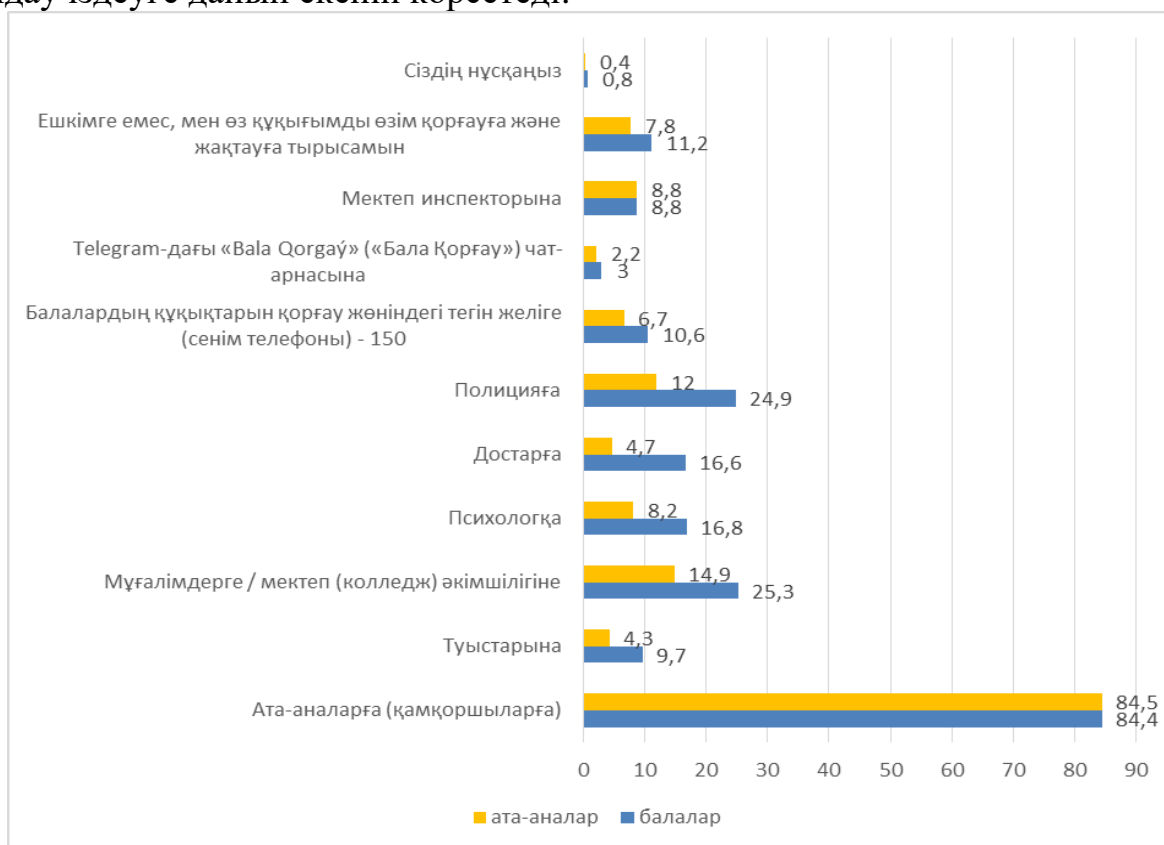
70 сурет. Балалардың отбасылық құқықтары туралы білімдері және ата-аналардың білімінен күтетіндері.

Балаларда отбасылық құқықтар туралы білім әлеуметтік құқықтар туралы білімге қарағанда айқынырақ. Сонымен қатар, ата-аналардың 80%-ы балалардан отбасылық құқықтарды біледі деп күтеді, бірақ мұндай балалардың тек 20% ғана болды. Балалардың жартысы ғана баланың ата-аналары мен туыстарын білу құқығын біледі, ал балалардың үштен бірінен азы ата-аналары ажырасқаннан кейін баланың құқықтары мен мүлдіктік құқықтарын біледі. Ата-аналар мен басқа ересектер отбасылық құқықтарды табиғи деп санайды және балаларға түсіндіруді қажет етпейді деп ойлауы ықтимал. Алайда, құқықтарды білу әлемде және отбасында өзін қауіпсіз сезінуге мүмкіндік береді. Ажырасқаннан кейін ата-анасымен қарым-қатынас жасау, тұрғылықты жерін

анықтау туралы пікір айту құқығы блогы ата-анасының ажырасуына тап болмаған балалар үшін талап етілмеуі мүмкін, бірақ ажырасу статистикасы баланың мұндай құқықтарды жағдайды бағдарлау және ажырасу кезінде жарақаттануды азайту үшін білу қажеттілігін көрсетеді.

Әр түрлі субъектілер тарапынан баланы қорғау туралы идеяларды салыстырмалы талдау

Балалар мен ата-аналар баланың құқықтарын қорғау көздерін әртүрлі тәсілдермен көреді. Ата-аналар мұндай жағдайда туыстарының (4,3%), мұғалімдер мен мектептің (14,9%), психологтың (8,2%), достардың (4,7%), полицияның (12%) рөлін бағаламайды, ал балалар туыстарына (9,7%), мұғалімдер мен мектепке (25,3%), психологқа (16,8%), достарына (16,6%), полицияға (24,9%) сенім артуға көбінесе дайын. Бұл ата-аналарға қарағанда балалардың сенімінің үлкен шеңберін көрсетеді. Сонымен қатар, бұл зорлық-зомбылық жағдайында балалардың тек 39,8%-ы ата-аналарынан көмек пен қолдау іздеуге дайын екенін көрсетеді.

71 сурет. Зорлық-зомбылық жағдайында балаға көмек көрсету көздері.

Осылайша, балалардың білім деңгейіндегі өз құқықтары туралы пікірлері және ата-аналардың бала құқықтары туралы пікірлері баланың негізгі құқықтары, осы құқықтарға қатынасы және оларды сақтау бөлігінде жеткілікті

түрде келісілген. Баланың әлеуметтік және отбасылық құқықтары назар аударуды және хабардар етуді талап етеді. Ересектердің балаларға белгілі екендігі туралы түсініктері қауіпсіздік, сенім, әл-ауқат сезімін қалыптастыру үшін қайта қарауды және қосымша ақпараттандыруды қажет етеді. Баланың әлеуметтік құқықтары Қазақстан мен қазақстандық қоғамға деген азаматтық ұстанымы мен адалдығын қалыптастыру үшін ақпараттандыруға қажет.

Қоғамдық пайдалы қызметтің құндылығы өте төмен мағынаға ие және қоғамдық сенім деңгейінде өзгерісті қажет етеді. Сауалнама нәтижелері бұл құндылықтың қалыптасуы өте баяу екенін көрсетеді. Осы саладағы балалардың өзін-өзі тануы үшін мүмкіндіктер қарастырылуы керек. Бұл бағыттағы өзгерістердің бастапқы нысандары Қазақстанда қабылданды: волонтерлік қозғалыс, мектептегі өзін-өзі басқару.

Балалардың ақпараттық қауіпсіздік деңгейі

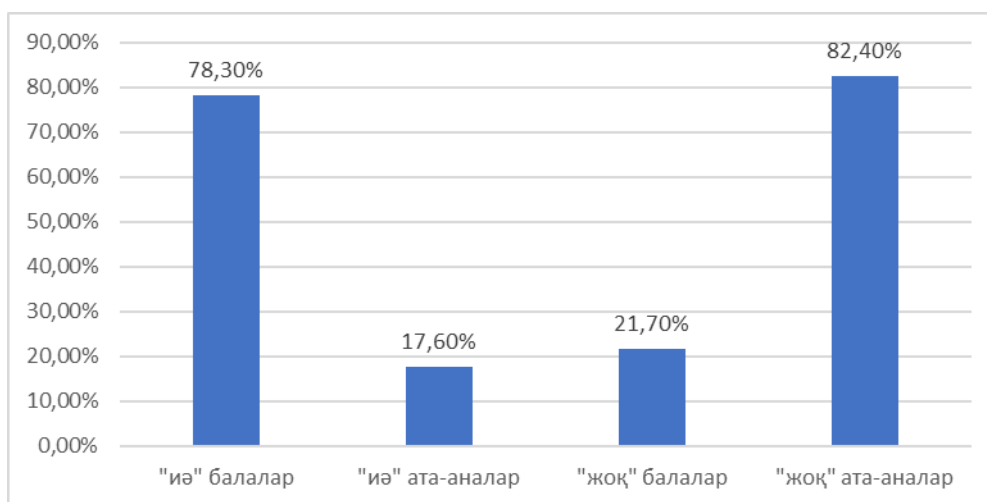
Балалар үшін қауіпсіздіктің қолжетімділігін және осы қауіпсіздіктің іске асырылуын салыстырмалы бағалау балалар мен ата-аналардың түсініктерінде айтарлықтай сәйкессіздіктерге ие.

Қауіпсіз интернет ережелері туралы ақпарат көздерін салыстырмалы талдау

Балалар Интернеттегі қауіпсіздік туралы жеткілікті хабардар екенін анықтады және бұл мұғалімдердің (90%), ересектердің тәуекелдер туралы түсіндірмелерінің (92,2%), қауіпсіз интернет сабақтарының (85,3%) арқасында қолжетімді болды. Ата-аналар хабарлау айтарлықтай аз дәрежеде жүреді деп санайды. Ата-аналардың тек 36,1%-ы мұғалімдер балаларға қауіпсіз мазмұнды түсінуге көмектеседі деп санайды, ата-аналардың тек 42,6%-ы балаға электронды қауіпсіздік ережелерін түсіндірді, ата-аналардың тек 10,1%-ы балаларға қауіпсіз интернет сабақтары өткізілетінін біледі.

Ата-аналардың тек 17,6% ы баланың компьютерінде қажетті қауіпсіздік құралдары (сүзгілер, ата-ана бақылауы) бар екеніне сенімді. Алайда балалардың 78,3%-ы барлық қауіпсіз құралдардың орнатылғанына сенімді. Ата-аналардың тек 20,2%-ы баланың қауіпсіз интернет ережелерін білетініне сенімді.

Бұл факт көп көңіл бөлуді қажет етеді. Сауалнама көрсеткендей, нақты бақылау және қауіпсіз интернет жағдайларын жасауды ата-аналардың тек 17,6%-ы ғана қамтамасыз етеді. Балалардың 78,3%-ы интернетте қорғалғанына сенімді, бірақ бұл ата-аналардың сенімділігімен және әрекеттерімен расталмайды.

72 сурет. Компьютерде қауіпсіз интернет құралдары орнатылған.

Балалар мен ата-аналардың Қауіпсіз интернет ережелерін қолдану және сақтау туралы жауаптары ата-аналардың балалардың ережелерді сақтауына деген сенімділігі балалар оларды ұстанғаннан жоғары екенін көрсетеді. Ата-аналардың 44,8%-ы бала барлық ережелерді сақтайды деп ойлайды, ал 35,4%-ы сенімді емес деген пікірге қарағанда, сенімді. Сол кезде балалардың 78,7%-ы құпия сөздің сақталуы мен құпиясын біледі, балалардың 67,1%-ы жеке ақпаратпен бөлісуге болмайтынын біледі, балалардың 54,2%-ы қауіпті сілтемелер мен жөнелтілімдер бар екенін біледі, ал балалардың 55,9%-ы бейтаныс адамдармен жеке деректерді талқыламайды.

Ата-аналардың 21,7%-ы баланың интернеттегі мінез-құлқын бақыламайды, ал ата-аналардың 6,5%-ы балалардың ережені сақтамағанына сенімді. Бұл интернет қауіпсіздігі саласында ата-анасының бақылауынсыз қалған балаларда айтарлықтай қауіптер бар дегенді білдіреді.

Осылайша, балалардың 80%-дан астамында интернетті қауіпсіз пайдалану проблемалары бар, дегенмен, ата-аналар балаларды қорғалған деп санайды. Балалардың 80%-ы мектепте қауіпсіз интернет туралы білім алған болса, олар жеткілікті қорғауда деп ойлайды, бірақ негізгі қауіпсіздік ережелерін олар қолданбайды.

Әлеуметтену және кәсіптік бағдар беру деңгейі

Баланың уақытын бөлуді салыстырмалы талдау

Салыстырмалы талдау көрсеткендей, жалпы алғанда, балалардың оқуға, сабақ дайындауға уақытты бөлуін бағалау балалар мен ата-аналардың бағалауымен сәйкес келеді. Алайда, балалардың 26,2%-ы үйде көмектесуге оларға 4 сағаттан астам уақыт кететінін айтады, бірақ ата-аналардың тек 16%-ы олармен келіседі. Балалардың 30%-ы үйірмелер мен секцияларға бармайтынын

айтады, бірақ ата-аналардың тек 19,2%-ы олармен келіседі. Баланың ата-анасымен бірге демалу уақытын ата-аналар асыра бағалайды (ата-аналардың жартысынан көбі бұл аптасына 2-3 рет болады деп санайды, ал балалар бұл аптасына 1 реттен көп емес болатынына сенімді).

Кері жағдай балалардың достарымен араласуға кететін уақытын бағалаумен байқалады. Балалардың 70%-ы бұл күніне 2 сағаттан аз, аптасына 2-3 рет немесе аптасына 1 рет деп санайды, ал ата-аналардың 70%-ы бұл күніне 2 сағат немесе одан да көп уақытты алады деп санайды.

Балаға мамандық таңдауға көмектесу көздерін салыстырмалы талдау.

Балалардың 47,5%-ы отбасы оған мамандық таңдауда шешім қабылдауға көмектеседі деп санайды, алайда ата-аналардың 70,7%-ы отбасы балаға көмектеседі деп есептейді. Балалардың 41,3%-ы мамандық таңдауға мектептің әлеуметтік педагогы көмектесетінін атап өтті, бірақ бұл туралы ата-аналардың тек 3,5%-ы біледі. Психолог балалардың 3,7%-на мамандық таңдауға көмектеседі, бірақ ата-аналардың 6,4%-ы мұны өзі жасайды деп ойлайды. Ата-аналардың 33,5%-ының пікірі бойынша мамандықты таңдауға мектептегі мұғалімдер көмектеседі, бірақ балалардың тек 18,2%-ы мұны айтады. Балалар мен ата-аналар мамандық таңдау кезінде басқа адамдардың пікірлерін аз талқылайды және оны ескереді деп болжауға болады.

Тәрбие деңгейі

Мінез-құлық нормаларына бағдарларды салыстырмалы талдау, басқа адамдарды түсіну.

Ата-аналардың 65,2%-ы отбасындағы талқылау баласын мінез-құлық нормаларына бағыттайды деп санайды, бірақ балалардың 44,3%-ы ғана солай ойлайды. Балалардың 49,7%-ы оқу мен ойлауды өздерінің бағдары деп санайды, бірақ ата-аналардың тек 31,9%-ы оқу балаларын бағдарлайды деп ойлайды.

Балалардың 95,5%-ы және ата-аналардың 98,4%-ы мектепте дұрыс мінез-құлық туралы сөйлесу дұрыс үрдіс деп санайды.

Балалар өздерінің мінез-құлқын жағдайлардың 76,2%-ында нормалар мен ережелерге абсолютті сәйкес келеді және 20,8 жағдайда жиі кездесетін құбылыс ретінде бағалайды. Ата-аналар балалардың жақсы мінез-құлқын абсолютті түрде қабылдайды және олардың балаларының мінез-құлқы 82% жағдайда нормаларға абсолютті сәйкес келеді деп санайды.

Психологиялық және әлеуметтік қызметтердің тиімділік деңгейі

Психологиялық және әлеуметтік қызметті салыстырмалы бағалау.

Балалардың 76,2%-ы психологиялық көмекке жүгінбегендерін атап өтті, өйткені қажет емес еді, бірақ ата-аналардың 66,3%-ы мектепте психологиялық қолдау көрсетіледі деп санайды, ал ата-аналардың 59,7%-ы әлеуметтік қолдау көрсетілетініне сенімді. Ата-аналар әлеуметтік және психологиялық қызметтердің жұмысына жоғары баға береді, дегенмен ата-аналардың үштен бір бөлігі психолог пен әлеуметтік тәрбиешінің қызметі туралы білмейді. Балалардың 38,3%—ы мектеп психологынан көмек сұрамайды, ал қалған 61,7%-ы қажет болған жағдайда әр түрлі дәрежеде жүгінеді. Ата-аналарды да, балаларды да әлеуметтік-психологиялық қолдау мүмкіндіктері туралы жалпы ақпараттандыру балаларда да, ата-аналарда да үлкен сенім тудыруы ықтимал.

Баланың қосымша білім алуға қатысу деңгейі

Балалар мен ата-аналар мектептен тыс жұмыстардың формалары туралы жауаптарда біртұтас пікірлер айтады. Үйірмелерге бармаудың себептері ретінде балалар мен ата-аналардың пікірлерінде айырмашылықтар бар. Балалар өздерінің мүдделерін білмеуді (35,8%), бос уақыттың болмауын және үйірмелердің тұрғылықты жерінен қашықтықта болуын (24,1%) негізгі себептер ретінде көрсеткен. Ата-аналар үйірмелерге бармаудың негізгі себептері ретінде - қашықтықты (37,4%), бос уақыттың болмауын (23,4%) және қымбаттылықты (17%) көрсеткен. Ата-аналар қол жетімділік пен уақытты ұйымдастыру мәселелерін шеше алмайтындықтан, балалардың үйірмелерге бару мүмкіндіктерін талқыламайды деп болжауға болады, ал балалар немен айналысқысы келетінін білмейді.

Ата-аналар белсенділігінің деңгейі

Ата-аналар мен балалардың мектепке бару жиілігін бағалауды үлестіруі жауаптарда сәйкес келеді. Ата-аналардың мектепке жиі баруының себебі балалардың 74,4% және ата-аналардың 68,3% мектепке қатысуға және көмектесуге деген ұмтылысы деп аталады. Дегенмен, жиі барудың тағы бір себебі – балаға сенімсіздік және бақылау қажеттілігі, мұндай жауапты балалардың 10% және ата-аналардың 16,6 % көрсеткен.

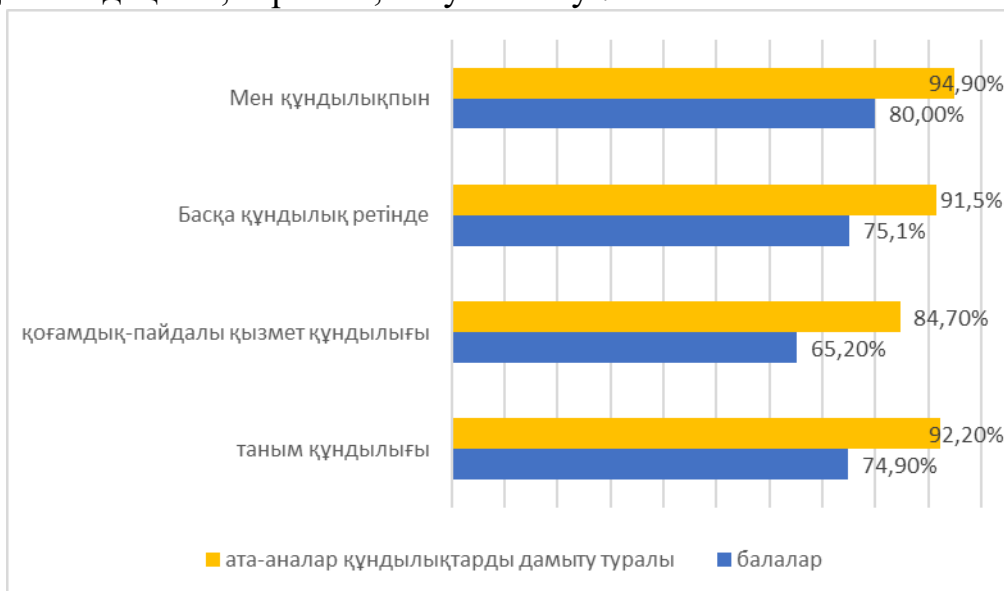
Балалардың 75,5%-ы және ата-аналардың 80,9%-ы ата-аналардың балаға сенгендіктен мектепке бармайтындығына сенеді. Мектепке бармаудың себебі ретінде уақыттың жетіспеушілігін балалардың 35,3% және ата-аналардың 20,8% атап өткен.

Мектепке барудың негізгі мақсаты - ата-аналар жиналыстарына қатысу. Балалардың 63,9%-ы және ата-аналардың 67,4%-ы осылай деп санайды.

Сонымен қатар, балалардың 14,4%-ы және ата-аналардың 13,1%-ы бірдене ұйымдастыру немесе бір нәрсеге қатысу үшін мектепке келеді.

Ата-аналар мен балалардың ұғымдарындағы балалардың құндылықтары

Баланың құндылықтары құқықтық қорғалу деңгейлерін анықтайды: баланың білім деңгейі, тәрбиесі, әлеуметтенуі.

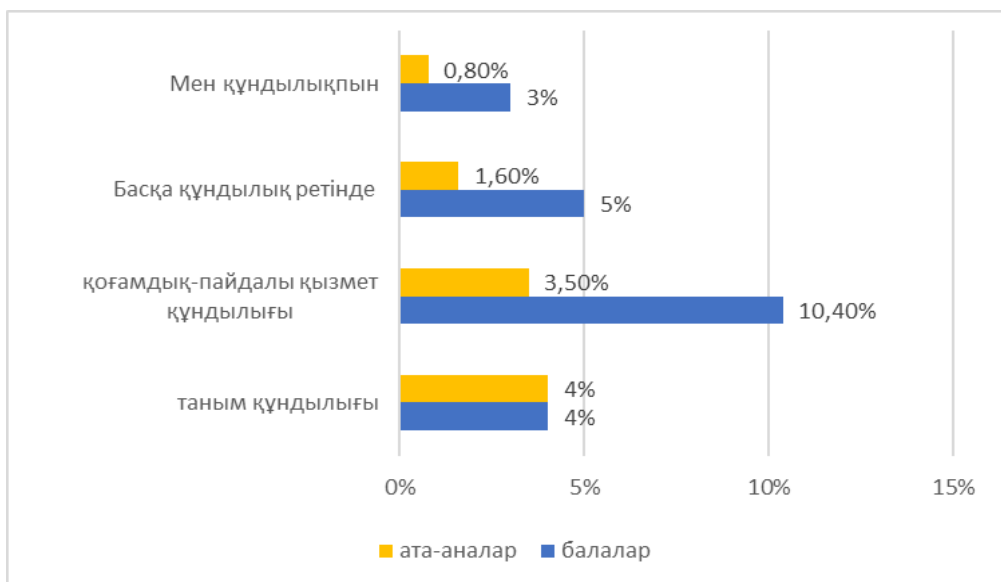

73 сурет. Компьютерде қауіпсіз интернет құралдары орнатылған.

Балалар мен ата-аналардың құндылықтар профилі жалпы тенденцияларға ие. Мен құндылықпын (балалардың 80%-ы және ата-аналардың 94,5%-ы) және таным құндылығы (балалардың 74,9%-ы және ата-аналардың 92,2%-ы) айқын көрінеді. Қоғамдық пайдалы қызметтің құндылығы балаларда (74,9%) және ата-аналарда (84,7%) ең аз мәнге ие.

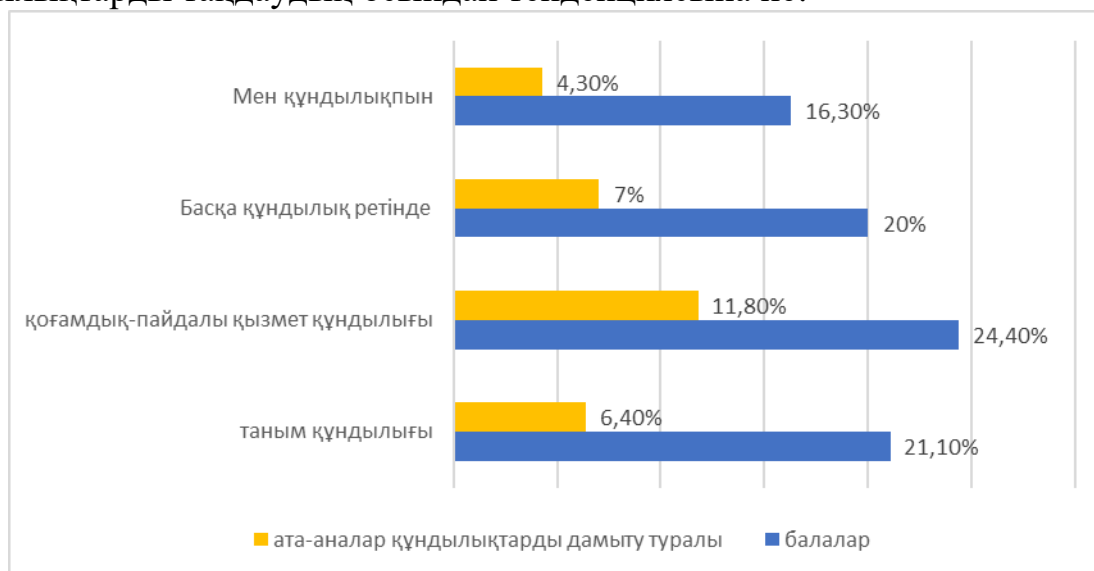
Осылайша, ата-аналар Мен құндылықпын құндылығын және таным құндылығын көбірек қалыптастырады, ал балалар бұл құндылықтарды жетекші ретінде белгілейді. Қоғамдық пайдалы іс-әрекеттің құндылығын төмен бағалауды ата-аналар қалыптастырады және балаларда аз дәрежеде болады.

Бұл үрдіс анти-құндылықтарда одан да айқын байқалады. Ата-аналардың 3,5%-ы балалардағы қоғамдық қызметтің құндылығын дамытпайды, алайда балалардың 10,4%-ы адамдарға пайда әкелу өмірде маңызды деп санамайды.

74 сурет. Компьютерде қауіпсіз интернет құралдары орнатылған.

Балалардың жеткілікті үлкен пайызы және ата-аналардың едәуір пайызы олардың құндылықтары не болып табылатындығы туралы шешім қабылдай алмады. Балалардың шамамен 20%-ы өз құндылықтарын анықтауда қиындықтарға тап болды, балалардың 24,4%-ы адамдарға пайда әкелу құндылығында бағдарланбайды, балалардың 20%-ы басқаның құндылығын, балалардың 21,1%-ы таным құндылығын басшылыққа алмайды. Ата-аналардың құндылықтарды таңдаудың осындай тенденциясына ие.

75 сурет. Балалардың құндылықтары және ата-аналардың құндылықтарды дамытуға қатысу туралы түсініктері.

Құндылықтарды таңдаудың, анти-құндылықтарды білдірудің және құндылықтардағы бағдарсыздықтың негізінде әлеуметтік пайдалы іс-әрекеттің құндылығы балалар мен ата-аналар үшін құндылық ретінде қалыптаспайды деп айтуға болады. Ең үлкен құндылық - Мен-құндылықпын құндылығы.

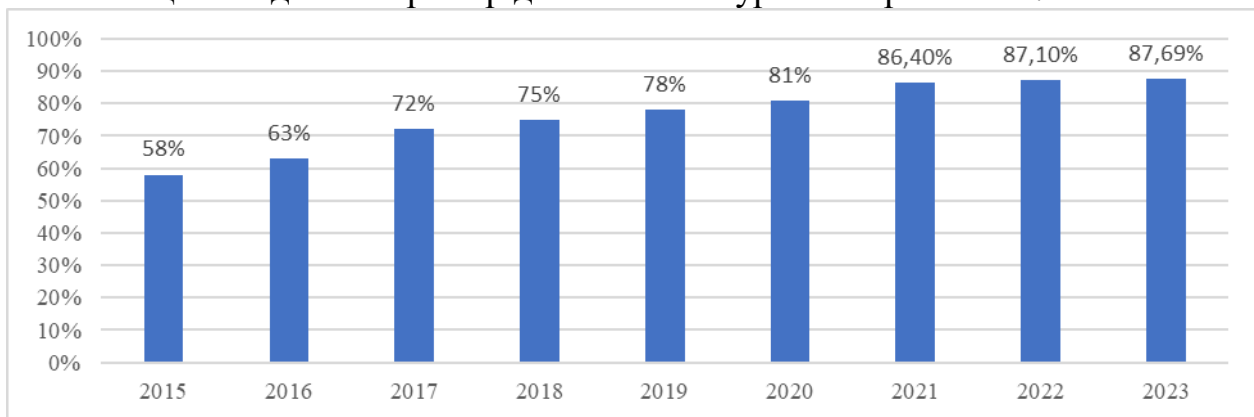
ДИНАМИКА МОНИТОРИНГІ

ДИНАМИКА МОНИТОРИНГІ

Балалардың Құқықтық қорғалуын мониторингтеу жүйесі 2015 жылдан бастап бақыланады. Өзгерістер динамикасы суретте көрсетілген.

76 сурет. Балалардың анти-құндылықтары және ата-аналардың құндылықтарды дамытуға қатысу туралы түсініктері.

Балалардың жалпы құқықтар туралы хабардар болу динамикасының мониторингі балалардың біліміндегі өзгерістерді, құқықтар туралы білімді қалыптастыру субъектілерінің балалардың хабардар болу мәселелеріне назарын көрсетеді. Салыстырмалы талдау жүргізуге арналған деректер 2021 және 2022 жылдары ҚР-дағы балалардың құқықтық қорғалуын зерттеуден алынды.

11 кесте. 3 жыл ішінде балалардың жалпы құқықтар туралы хабардар болу динамикасы (%).

Бала құқықтары	«Білемін»			«Білмеймін»		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Өмір сүру құқығы	98,1	97,4	97,6	1,9	2,6	2,4
Жеке өмір сүру құқығы	91	96,6	96,4	9,0	3,4	3,6
Өз пікірін еркін білдіру	72,4	97,4	98	27,6	2,6	2
Ата-аналардың (мемлекеттің) қамқорлығына алу құқығы)	77,7	96,4	97,6	22,3	3,6	3,3
Өзінің даралығын сақтау құқығы	49,8	91,8	92,4	50,2	8,2	7,6
Өз пікірлерін білдіру құқығы	60,3	96	94,3	39,7	4,0	5,7

Ой, ар-ождан және дін бостандығына құқық	57,7	95,6	95,2	42,3	6,4	4,8
Құқықтарды білудің орташа мәні	65,4	95,88	95,92	34,6	4,12	4,08

Балалардың жалпы құқықтар туралы хабардар болу динамикасы келесі тенденцияларға ие.

1. Балалардың ойлау, ар-ождан және дін бостандығы туралы хабардарлығы айқын өсу тенденциясына ие (2023 жылы балалардың 71,8%-ы, 2022 жылы – 71,1%-ы, ал 2021 жылы - 27,9%-ы ғана жоғары хабардарлықты атап өткен).
2. Құқықтар туралы хабардарлықты арттыру үрдісі үш жыл бойы жалғасуда. Алайда, біз ақпараттандырудың күрт өсуін 2021-2022 жылдар аралығында байқаймыз, бұл кезде ақпараттандыру баланың кейбір негізгі құқықтары бойынша 2-5 еседен өсті.
3. Өз құқықтары туралы хабарсыз балалар тобы өмір сүру құқығы туралы хабардарлықтың өсуіне бейім (2021 жылы хабардар емес балалар - 1,9%, 2022 жылы - 2,6%, 2023 - 2,4% болды). Бұл үрдіс балалар әл-ауқатының жоғары индексі бар басқа елдерде кездеседі. Түсініктемелер өте парадоксалды: өмір сүру құқығы балалардың табиғи болғаны соншалық, балалар бұл құқықты әдеттегідей қабылдайды. Бұл құқықты толық білмейтін балалардың үлесін арттыру фактісімен де расталады (24%). Сонымен қатар, балалардың құқықтық білімін қалыптастыруда баланың позитивті азаматтық ұстанымын қалыптастыру үшін осы құқықтың болуы және оның сақталуы фактісін атап өту керек.

Құқықтарды білу параметрлерінен, құқықтардың сақталуына қанағаттанудан және міндеттер мен шектеулерді білуден тұратын құқықтық қорғалу көрсеткіші балалардың пікірі мен ата-аналардың пікірін ескерді.

12 кесте. 3 жылдық динамикадағы құқықтық қорғалу деңгейі (%).

Облыстар атауы	Көрсеткіштің орташа арифметикалық мәні											
	Құқықтардың сақталуына қанағаттану			Құқықтарды білу			Міндеттерді/шектеулерді білу			Орташа көрсеткіш		
	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023
Абай		81	86		96	89		83	88		87	88
Ақмола	82	83	86	98	97	86	79	82	89	86	87	87
Ақтөбе	86	79	85	97	98	88	77	79	87	87	85	87
Алматы	87	80	86	94	97	86	76	78	79	86	85,0	84
Атырау	86	82	87	98	96,7	88	86	88	87	90	89,1	87
Батыс-Қазақстан	77	81	88	96	97,6	86	86	86	88	86	88,3	87
Жамбыл	73	81	89	93	94,5	88	72	81	87	79	85,5	88
Жетісу		81	87		98,2	89		89	89		89,5	88
Қарағанды	78	83	86	97	98,1	88	90	92	92	88	91,1	89
Қостанай	76	86	89	96	98,9	87		84	89	85	89,6	88

Қызылорда	74	85	87	95	95,9	88	79	81	88	83	87,2	88
Маңғыстау	73	84	85	92	97,1	86	63	76	81	76	85,7	84
Павлодар	84	82	86	96	99,7	86	85	87	88	88	89,6	87
Солтүстік-Қазақстан	80	86	91	97	97,5	89	89	90	90	89	91,2	90
Түркістан	85	80	93	93	97,2	87	86	88	89	88	88,5	90
Ұлытау		84	89		97,6	86		88	91		89,7	89
Шығыс-Қазақстан	83	84	89	96	98,0	86	84	86	88	88	89,2	88
Астана қ.	88	82	89	98	97,0	86	90	92	92	92	90,4	89
Алматы қ.	89	82	87	97	98,3	88	86	88	90	91	89,5	88
Шымкент қ.	81	79	89	95	96,7	89	84	87	89	87	87,5	89
Орташа мәні	81,3	82	88	95,8	97,4	87	82	81,5	88	86,4	87,1	87,69

Динамиканың толық мониторингі оң өзгерістерді көрсетеді. Құқықтық қорғаудың жиынтық көрсеткішінің динамикасы 2021 жылы көрсеткіш - 86,4%, 2022 – 87,1%, 2023 – 87,69% болғанын көрсетеді. Құқықтық қорғауды жақсартуға жалпы өзгерістер соңғы 3 жылда 1,3%-ы құрайды.

Динамиканың толық мониторингі оң өзгерістерді көрсетеді. Құқықтық қорғаудың жиынтық көрсеткішінің динамикасы көрсеткіш 2021 жылы - 86,4%, 2022 – 87,1%, 2023 – 87,69% болғанын көрсетеді. Құқықтық қорғауды жақсартуға енгізілген жалпы өзгерістер соңғы 3 жылда 1,3%-ы құрайды.

Балалардың өз құқықтарын білу көрсеткіші ситуациялық деңгейде шамалы ауытқуларға ие. 2023 жылы балалардың және ата-аналардың пікірлерінің жиынтық көрсеткіші қолданылды. 2021 жылы бұл көрсеткіш айтарлықтай жоғары болды - 95,8%, 2022 жылы - 97,4%, 2023 жылы - 87,1%. Негізгі құқықтар туралы білім сол деңгейде қалды. 2023 жылы әлеуметтік және отбасылық құқықтар қосылды. Олардағы бағдар аздап төмендеуді көрсетеді.

Балалардың өз міндеттері мен шектеулерін білу көрсеткіші жақсару ұмтылысына ие. 2021 жылы өз міндеттері мен шектеулерін білетін балалардың пайызы – 82%, 2022-81,5%, 2023-88% болды. Соңғы 3 жылда өз құқықтарын білетін балалар санының жалпы өсуі 6%-ы құрады.

Осылайша, құқықтық қорғаудың тұрақты өсуін балалар мен ата-аналардың бала құқықтарын сақтауға қанағаттану және құқықтық қорғауға жауапкершілікпен қатысу параметрлері бойынша айтуға болады.

Өлшеу әдістемесі және балалардың құқықтық қорғалуының қол жеткізілген деңгейі заңнамадағы жетістіктер, құқық қорғау, құқық қорғау тетіктері, ақпараттандыру мен тәрбиелеудің білім беру бағдарламалары өз мақсаттарына жететінін көрсетеді. Одан әрі мониторингілеу хабардарлықты сақтауды, өзін құқықтық қорғаудағы белсенділікті түсінуді дамытуды, құқықтық қорғау процестеріне тартуды және қорғауды қамтамасыз ету үшін мүмкіндіктерді пайдалануды қамтитын құқықтық қорғаудың мазмұндық және ішкі тетіктеріне дамытуды және өзгертуді бағыттауды қажет етеді.

ҰСЫНЫСТАР МЕН ҚОРЫТЫНДЫЛАР

ҰСЫНЫСТАР МЕН ҚОРЫТЫНДЫЛАР:

1. Қазақстан Республикасында балалардың құқықтық қорғалуы тұрақты өсу үрдісіне ие. Балалардың құқықтық қорғалуының жалпы көрсеткіші 2023 жылы 87,69% құрады.

- Құқықтық сауаттылық деңгейі балалар мен ата-аналардың құқықтары (88%), міндеттері (87%), тәжірибеде білімдерін қолдану туралы ақпараттандырудың жиынтық көрсеткіші ретінде (88%) ұсынылады:
 - ақпараттық құрамдас бөлік баланың негізгі құқықтары бойынша жоғары мәнге ие және әлеуметтік және отбасылық құқықтар туралы хабардар болу бөлігінде дамуды талап етеді.
 - баланың құқықтары және шектеулер мен міндеттер туралы білімге қанағаттану компоненттері тұрақты өсу тенденциясына ие.
- Балалардың ақпараттық қауіпсіздік деңгейі барлық (92%) тараптардың назарын талап етеді: ата-аналар, мемлекет, қоғам және балалардың өздері. Қолданыстағы қауіпсіздік құралдары сұранысқа ие емес немесе ақпараттық мінез-құлықтың барлық қатысушыларымен жиі ескерілмейді.
- Кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау (61%) деңгейі құқықтық қорғау және салауатты дамуды қамтамасыз ету мәселелерін шешу кезінде неғұрлым мақсатты дамуды, ведомствоаралық өзара іс-қимылды қажет етеді.
- Балалар мен жасөспірімдердің тәрбие деңгейі (76%) өзара жауапкершілікті дамыту векторында және құқықтар мен міндеттердің тепе-теңдігінде анықталуы мүмкін.
- Мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері жұмысының тиімділік деңгейі (70%) білім берудің әлеуметтік-психологиялық қызметтерінің мүмкіндіктері туралы оң ақпараттандыруды дамыту векторымен айқындалады.
- Үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысу деңгейі (63%) қоғамдық балалар қозғалысын модельдеу және фасилитациялау міндеттерін анықтайды. Қазақстанның барлық өңірлерінде балаларға қосымша білім берудің қолжетімділігі назар аударуды талап етеді.
- Ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысу деңгейі (43%) өзара сенім негізінде отбасы мен мектептің позитивті өзара іс-қимылының міндеттерін айқындайды.

2. Ата-аналардың, педагогтардың, тәрбиешілердің және баланы тәрбиелеуге қатысатын басқа да адамдардың БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясының бағдарлануын бағалау және негізгі ережелерін орындау құрылымы негізінде құрылған мониторингтік зерттеу әлеуметтік сауалнаманың көмегімен өлшенетін компоненттердің мемлекет және бала құқықтарын

қорғаудың басқа субъектілері деңгейінде орындалатынын көрсетеді. Конвенция балаларға қатысты құқықтардың барлық спектрін: азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени - бір құжатта біріктіретіндіктен, Айта кету керек, ННК-нің 3-бабының тұжырымы баланың ең жақсы мүдделеріне басымдық беру жөніндегі тұжырымы әрқашан нормативтік-құқықтық базада көрінбейді.

6-31-баптардың мазмұны, олардың бағыты мониторингтік сауалнамада көрініс тапты.

Конвенцияның бірқатар баптары қосымша заңнамалық талдауды және прецеденттерді құқықтық бағалауды талап етеді: 33-40-бап (балаларды есірткіден, жыныстық қанаудан, қарулы қақтығыстардан, баланың өзі құқық бұзған жағдайда қорғау).

Баланың ең жақсы мүдделерін сақтаудың тиімді тетіктерін құру арқылы балалардың құқықтарын қорғауды құқықтық қамтамасыз ету мәселелеріне назар аудару қажет. Бұл:

- тегін қосымша білімге тең қол жеткізу тетіктері,
- баланың құқықтарын сақтауға қатысты барлық мәселелер бойынша баланың пікірін есепке алу тетіктері
- қауіпсіз интернет үшін ата-аналардың жауапкершілік тетіктері
- баланың бос уақытын және оның оқу жүктемесін есепке алу тетіктері
- жанжал немесе заңмен байланыс жағдайында баланы құқықтық қорғау тетіктері (бала куәгерінің айғақтарын сақтау, айыпталушы балаларға балама сот төрелігіне қол жеткізуді қамтамасыз ету)

3. Мемлекеттік органдарға, білім беру мекемелеріне арналған ұсынымдар жалпы ұсынымдардың құрылымында көрсетілген.

Балалардың құқықтық қорғалуына мониторинг жүргізу құралдары мен әдіснамасы бойынша

Балалар мен ата-аналардың бала құқықтары, құқықтық жауапкершілік және талаптар мен шектеулерді қабылдау туралы білім деңгейінде балалардың құқықтық қорғалуы бағытындағы жетістіктер динамикасы жоғары деңгейге жетті. Бұл көрсеткіштерді тұрақты ұстау - білім беру мен қоғамдық дамудың маңызды міндеті.

Елдік зерттеу шеңберінде құқықтық қорғалу процестерін түсіну үшін себеп-салдарлық байланыстар мен түсіндірме зерттеулерді анықтау бөлігінде мониторинг бағытын дамытуға болады.

Субъективті айырмашылық бар. Мемлекет пен қоғам балалардың құқықтарын қорғаудың заңнамалық, құқық қолдану тәжірибесін жасайды. Ата-аналардың өзгерістерді бағалауы субъективті деңгейде жүреді және көбінесе нақты бағалаумен байланысты емес, бірақ стереотиптерге негізделген.

2023 жылы сауалнаманы қолдану тәжірибесі көрсеткендей, сауалнаманың әсерінің бірі таныстыру және дамыту сауалнамасы болды. Отбасы құқығы, әлеуметтік қорғау және қауіпсіздік бөлігінде олардың дамып келе жатқан әсері мен стереотип деңгейіндегі сенімдерді өзгерту әсерін көрсететін ақпараттандыру мәселелері құрылды.

Мониторингтің келесі модельдері ақпараттандыру мәселелерін бағыттауды қамтуы мүмкін.

Индикаторларды әзірлеу және мониторингті есептеу стандартталған деректерді алуға мүмкіндік береді.

Мониторингтік сауалнаманың бір бөлігі индикаторларды есептеуге, ал бір бөлігі балалар мен олардың ата-аналарының пікірлерінің түсіндірме тенденцияларына жұмыс істей алады.

Индикативті модельдің мысалы кестеде келтірілген.

13 кесте. Құқықтық қорғау индексі есептеу.

Параметр
Балалар мен ата-аналардың хабардар болу индексі
Құқықтарда ақпараттану
Интернеттегі қауіпсіздік туралы ақпараттану
Балалар мен ата-аналардың талаптар мен шектеулерге адалдық индексі
Міндеттермен келісу
Тыйымдармен келісу
Ережелер мен нормаларға адалдық
Балалар құқықтарының қолжетімділік индексі
Әлеуметтік құқықтарды іске асырудың қолжетімділігі
Отбасы құқықтарын іске асырудың қолжетімділігі
Қорғаудың қол жетімділігі
Мамандық таңдауда көмектің қол жетімділігі
Әлеуметтік-психологиялық көмектің қолжетімділігі және қабылдануы
Бос уақыт құқығының қол жетімділігі (үйірмелер)
Ата-аналар тарапынан интернеттегі қауіпсіздіктің қолжетімділігі
Ата-аналар мен мектептің байланыс белсенділігі
Баланың құқықтары мен белсенділігіне сұраныс индексі
Балаларда интернеттегі қауіпсіздік ережелеріне сұраныс
Жеке өмір құқығына сұраныс
Мамандық таңдау құқығына сұраныс
Қосымша білім алу құқығына сұраныс

Құқықтық қорғауды бағалау деңгейлерін (параметрлерін) қолдану негіздемені талап етеді. 2023 жылы бағалау деңгейлері ұсынылды:

- құқықтық сауаттылық
- балалардың ақпараттық қауіпсіздігі;
- кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау;
- балалар мен жасөспірімдердің тәрбиесі;
- мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтерінің тиімділігі;
- үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысу;
- ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысуы.

Қолдану тәжірибесі мазмұнды құрылымдау қажеттілігін көрсетеді.

Құқықтық сауаттылық ақпараттандырудан және ақпаратты тәжірибеде қолдану мүмкіндігінен, яғни құқықтық қорғаудың қолданылуынан тұруы керек. Баланың құқықтық қорғалу жағдайында бұл көбінесе қауіпсіз және қорғалған ортаның болуы. Қоршаған ортаны бағалау үшін сараптамалық бағалау құралдарын пайдалану қажет.

Ақпараттық қауіпсіздік жалпы қауіпсіздіктің бір бөлігі, оның критерийлерінің бірі болып табылады. Жалпы қауіпсіздік контекстіне ақпараттық қауіпсіздікті қосу бала үшін қауіпсіз ортаға мониторинг жүргізуге мүмкіндік береді.

Әлеуметтену және кәсіптік бағдарлау, тәрбиелеу, балаларды қосымша білім алуға тарту, ата-аналарды баланың дамуына тарту, әлеуметтік-психологиялық қызметтер жұмысының тиімділігі параметрлері қорғалатын және қоршаған ортаның дамуына ықпал ететін критерийлер болуы мүмкін.

Егер біз «құқықтық қауіпсіздік» ұғымына жүгінетін болсақ, онда ол әдетте кең және тар мағынада қолданылады. Тар мағынада қауіпсіздік - бұл заңнамаға сәйкес адам (бала) құқығының қамтамасыз етілген және іске асырылған жағдайы. Кең мағынада - бұл келесілердің болуымен сипатталатын адамның жағдайы: біріншіден, адам құқықтарының өзі, екіншіден, құқықтық қорғау құқықтары, үшіншіден, қауіпсіздік және қорғаныс механизмдерін қорғау.

Бұл тұрғыда жоғарыда аталған параметрлер қауіпсіздік және қорғаныс механизмдеріне жатқызылуы мүмкін.

Балаға қатысты қорғаныс және қамтамасыз ету механизмдерін ажыратуға болады.

Қорғаныс механизмдері құқықтарды қорғауды қолдану қажет болған жағдайда мемлекеттік органдармен (құқық қорғау, құқық қорғау органдары және Бала құқықтары жөніндегі уәкілетті институт) қамтамасыз етіледі.

Қамтамасыз ету механизмдері бала үшін қауіп-қатер азаятын және қолайлы орта қамтамасыз етілетін жағдайлар жасайды. Мұндай механизмдерді білім беру, денсаулық сақтау органдары және отбасы институты жасайды. Қамтамасыз ету механизмдері баланың қалыпты әлеуметтенуі үшін жағдайларды білуге мүмкіндік береді (оның ішінде кәсіптік бағдар). Әлеуметтенуді тәрбие беру құралдары (қосымша білім беру, қоғамдық ұйымдар, балалардың өзін-өзі басқару органдары, отбасы мен мектептің өзара іс-қимылы, әлеуметтік-психологиялық қызметтер) қамтамасыз етеді.

Балалардың тәрбиелік деңгейін (параметрін) құқықтық қорғаудың құрамдас бөлігі ретінде пайдалану қажеттілігін қайта қарау керек. Қазіргі уақытта кең жас тобына арналған тәрбие санатын қолдану қиын және бұлыңғыр болып келеді.

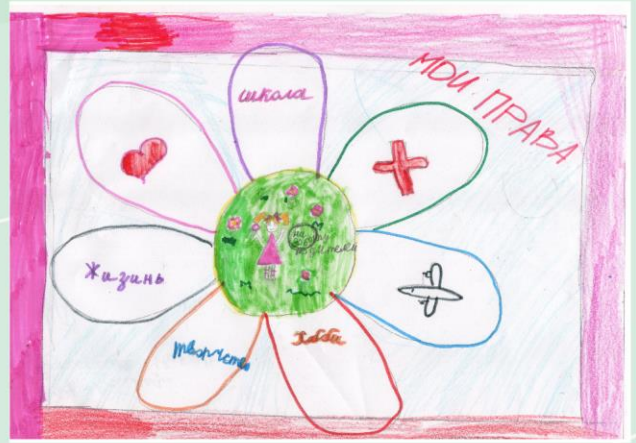
Мониторинг құралдары сенімділікті, тұрақтылықты, жарамдылықты және дәлелділікті қамтамасыз ету үшін ұзақ мерзімге әзірленіп, бекітілуі керек.

Жалпы деңгейлер (көрсеткіштер) бойынша: ақпараттандыру, қолжетімділік, сұраныс

Бұл көрсеткіштер сауалнамаға ҚР балаларының әл-ауқатының индексінде құқықтық қорғауды өлшеу деңгейлерін пайдаланудың негізінде енгізілген. Алайда, ақпараттандыруды үлкен әлеуметтанулық сауалнамалар арқылы зерттеуге болады, негізгі құқықтардың қол жетімділігі мен сұранысын өмірдегі құқықтардың бұзылуына, шектелуіне тап болған балалар тобында зерттеуге болады. Құқықтар мен мүмкіндіктердің қол жетімділігі мен сұранысқа ие болуы зерттеу үшін сақталуы мүмкін.

Құқықтық қорғаудың жас ерекшеліктері бойынша

Бірнеше жыл бойы жеткілікті кең жас тобына арналған бірыңғай бақылау құралы қолданылады. Балалардың құқықтық қорғалуы туралы неғұрлым дәл деректерді алу үшін 10-13 жас, 14-16 жас және 16-18 жастағы балаларға арналған жеке сауалнамаларды одан әрі құруды қарастыру ұсынылады.

А қосымшасы

БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН САУАЛНАМА

Сәлем!

Біз сені Қазақстан Республикасындағы балалардың құқықтық қорғалуының жай-күйін бағалау үшін сауалнамаға қатысуға шақырамыз. Міндеті - баланың өз құқықтарын білуін анықтау.

Сенің әрбір жауабың біз үшін маңызды, сондықтан сұрақтарға жауап таңдағанда мұқият бол. Сауалнамаға қатысқаның туралы өзіңнің заңды өкілдеріңе (ересектерге) хабарлауыңды өтінеміз. Атың мен тегіңді көрсетудің қажеті жоқ, нәтижелер тек жалпыланған түрде қолданылатын болады.

Сауалнама онлайн толтырылады, жауап нұсқасын таңда, жауап нұсқасының сол жағында орналасқан белгішені бас.

ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ СИПАТТАМАЛАР

1) Сенің ата-анан (қамқоршың) осы сауалнама туралы біледі және сенің оған жауап беруіне қарсы емес

- а) иә
- б) жоқ

2) Сенің толық жасың нешеде:

- а) 10-11 жас
- б) 12-13
- в) 14-15
- г) 16-17

3) Өз жынысыңды көрсет:

- а) әйел
- б) ер

4) Сен қайда оқисың?

- а) мектептің 3-4 сыныбы
- б) мектептің 5-7 сыныбы
- в) мектептің 8-9 сыныбы
- г) мектептің 10-11 сыныбы
- а) колледжде

5) Сен қайда тұрасың?

- а) облыс _____
- б) аудан _____
- в) қала/ауыл _____

б) Сен кіммен тұрасың? (Сенімен бірге тұратын барлық адамдарды атап өтуіңді сұраймын).

	Сенің таңдауың
анам	
әкем	
өгей әкем	
өгей анам	
қамқоршым	

атам/әжем	
бауырларым/әпкелерім	
отбасының басқа туыстары	

7) Сенің отбасында сенімен бірге қанша бала тұрады?

- а) мен отбасында жалғыз баламын
- б) біздің отбасымызда 2 бала бар
- в) біздің отбасымызда 3 бала бар
- г) біздің отбасымызда 4 және одан да көп бала бар

8) Сен соңғы жылы қайда тұрасың?

- а) өз пәтерімде/ата-анамның үйінде
- б) жалдамалы тұрғын үйде
- в) жатақханада
- г) достарымның/туыстарымның үйінде
- д) саяжайда
- е) басқа _____

БАЛАЛАР МЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕНГЕЙІ (ҚҰҚЫҚТАРЫ, МІНДЕТТЕРІ ТУРАЛЫ ХАБАРДАР БОЛУ, БІЛІМДІ ПРАКТИКАДА ҚОЛДАНУ) (хабардар болу факторы, қолжетімділік факторы, іске асырылу факторы)

9) Саған белгілі балалардың құқықтарын атап өтуіңді сұраймын (әр тармақ бойынша жауап беру қажет)

	Мен бұл туралы білемін, маған айтып берді, түсіндіре аламын	Мен бұл туралы аздап білемін (атауын және кейбір ережелерін естідім), бірақ түсіндіре алмаймын	Мен бұл туралы ештеңе білмеймін
өмір сүру құқығы			
жеке өмір сүру құқығы			
өз пікірін еркін білдіру			
ата-аналардың (мемлекеттің) қамқорлығына алу құқығы			
өзінің даралығын сақтау құқығы			
өз пікірлерін білдіру құқығы			
ой, ар-ождан және дін бостандығына құқық			
өз пікірлерін білдіру құқығы			
қауымдастықтар мен бейбіт жиналыстар өткізу бостандығы			
жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығы			
ақпаратқа қол жеткізу құқығы			
балаға қатысты кез келген сот талқылауы барысында тыңдалу құқығы			

екі ата-анамен де байланыста болу құқығы және өз ата-аналарын білу құқығы			
---	--	--	--

10) Сен баланың құқықтары туралы мерзімді түрде қайдан білесің? (3 жауап нұсқасына дейін таңдауға болады)

- а) мектеп/колледж сабақтарынан
- б) интернеттен / әлеуметтік желілерден
- в) теледидар бағдарламаларынан
- г) оқулықтар мен оқу құралдарынан
- д) ата-аналардан (қамқоршылардан)
- е) құрдастарымен қарым-қатынастан
- ж) полиция инспекторларынан
- з) мектеп/колледж психологтарынан
- и) мектептің/колледждің әлеуметтік педагогынан
- к) еш жерден білмеймін
- л) сенің нұсқаң _____

11) Сен өзіңнің балалық міндеттерің бар деген пікірмен келісесің бе?

- а) иә, әрине
- б) жоқ, мен ештеңе міндетті емеспін
- в) білмеймін, бұл туралы ойламадым

12) Сенің балалық міндеттеріңе не кіреді деп ойлайсың? (қажет деп санайтын жауап нұсқаларын таңда)

- а) Қазақстан заңдарын сақтау және ел рәміздерін (Елтаңба, Ту, Әнұран) құрметтеу
- б) ата-аналарға көмектесу
- в) ата-аналарды тыңдау
- г) мұғалімдерді тыңдау
- д) мектеп пен мұғалімдерді құрметтеу
- е) басқа адамдардың құқықтарын, бостандығын, ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу
- ж) еңбекке жарамсыз ата-аналарға қамқорлық жасау
- з) тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау
- и) табиғатты сақтау және табиғи байлықтарға ұқыптылықпен қарау
- к) жоғарыда аталған барлық тармақтар

13) Көрсетілгендердің ішінен балаларға не нәрсеге тыйым салынады деп ойлайсың: (әр тармақ бойынша жауап беру қажет)

	Білемін	Аздап хабардармын	Бұл туралы ештеңе білмеймін
алкоголь өнімдерін сатып алу және тұтыну			
темекі өнімдерін сатып алу және тұтыну			
психоактивті заттарды, рецептсіз таблеткаларды сатып алу және тұтыну			
араздықты, терроризмді қоздыруға, порнографияны таратуға бағытталған өнімдерді тарату			
түнгі уақытта ойын-сауық орындарында болуға (22-ден таңғы 6-ға дейін)			
23-тен таңғы 6-ға дейін ата-			

14) Алдыңғы сұрақта балаларға салынған тыйымдар тізімделген. Сен бұған қалай қарайсың?

- а) бұл әділ және дұрыс
- б) кейбір тармақтарда - қате тыйым салулар көрсетілген
- в) балаларға ештеңеге тыйым салуға болмайды

15) Аталғандардан сенде қандай құқықтар-мүмкіндіктер бар: (саған сәйкес келетін барлық жауап нұсқаларын таңда)

- а) тегін орта білім алуға
- б) конкурстық негізде грант алған кезде колледжде, ЖОО-да тегін оқуға
- в) тегін медициналық қызмет көрсету бойынша қызметтерді алуға
- г) он бес жасқа толғаннан кейін қызмет саласын таңдауға, жұмысқа орналасуға, еңбекті қорғауға және төлеуге
- д) ата-аналарға/қамқоршыларға әлеуметтік қорғау және жәрдемақы төлеу жөніндегі қызметтерге
- е) егер сіз өмірлік қиын жағдайда болса, әлеуметтік бейімдеу бойынша оңалту қызметтерін алуға
- ж) тұрғын үйге құқық алу
- з) сауықтыру және демалыс қызметтерін алуға
- и) білікті заң көмегі қызметтерін алуға
- к) атына, әкесінің аты мен тегіне, ұлтына және азаматтығына ие болу
- л) білім алудан бас тартуға
- м) ата-анасыз тұруға

16) Алдыңғы сұрақта баланың құқықтары көрсетілген. Сенің ойыңша, олар жеткілікті және орындалады ма?

- а) иә, солай
- б) ішінара солай
- в) олар сақталмайды

17) Сен отбасындағы балалардың құқықтары туралы білесің бе? (саған сәйкес келетін барлық жауап нұсқаларын таңда)

- а) отбасында өмір сүру және тәрбиелену, ата-аналардың/қамқоршылардың қамқорлығы мен тәрбиесін алу
- б) өз ата-анасын және басқа жақын туыстарын білу құқығы
- в) отбасында жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтарға ие болу
- г) бөлек тұратын ата-анамен қатынасуға және кездесуге
- д) ата-аналар бөлек тұрған кезде тұрғылықты жерді белгілеу кезінде баланың пікірін ескеру қажет

18) Алдыңғы сұрақта баланың отбасындағы құқықтары көрсетілген. Сенің ойыңша олар сенің отбасыңда сақталады ма?

- а) иә, солай
- б) ішінара солай
- в) олар сақталмайды

19) Сенің құқықтарың бұзылған жағдайда, басқа адамдар тарапынан физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылықтан қорғау туралы өтінішпен кімге жүгінесің? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)

- а) ата-анама (қамқоршыларыма)
- б) туыстарыма
- в) мұғалімдерге/мектеп (колледж) әкімшілігіне
- г) психологқа
- д) достарыма
- е) полицияға
- ж) балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі тегін желіге (сенім телефоны) - 150
- з) Telegram-дағы «Bala Qorgau» («Бала Қорғау») чат-арнасына
- и) мектеп инспекторына
- к) ешкімге емес, мен өз құқықтарымды сақтауға және қорғауға тырысамын
- л) сенің нұсқаң _____

БАЛАЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ДЕҢГЕЙІ (қол жетімділік факторы, іске асырылу факторы)

20) Интернеттегі қауіпсіз әрекет ету ережелерімен таныссың ба?

а) мұғалімдер интернеттегі қандай ақпарат пен контент маған зиян тигізуі мүмкін екенін түсінуге көмектесті

иә жоқ

б) мен пайдаланатын компьютерде тыйым салынған материалдарды бұғаттау, интернеттен зиянды және заңсыз контенттерді іріктеу құралдары орнатылған, «ата-ана бақылауы», интернеттегі қауіпсіз кеңістік және зиянды және зиянды емес контентті ажыратуға мүмкіндік беретін «белгілер мен сенім белгілері» қолданылады

иә жоқ

в) ересектер маған электронды қауіпсіздік, онлайн алаяқтық, киберқудалау деген не және олар қандай зиян келтіруі мүмкін екенін түсіндірді

иә жоқ

г) мектепте/колледжде заманауи ақпараттық-коммуникативтік ортада (әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде қарым-қатынас) қауіпсіз әрекетті дамыту үшін интернет-ресурстарды қауіпсіз пайдалану сабақтары өткізілді

иә жоқ

д) мен интернет желісінде балаларға қандай ақпарат таратуға тыйым салынғанын білемін

иә жоқ

21) Ата-анаң сенің интернеттегі іс-әрекетіңді бақылай ма?

- а) иә, интернетке олардың қатысуымен ғана кіруге рұқсат етіледі
- б) иә, интернетке кіруді қорғау үшін арнайы бағдарламаларды орнатты
- в) иә, кіру және жүктеу журналын тексереді
- г) жоқ, олар маған сенеді, мен олардың үмітін ақтаймын
- д) жоқ, бақыламайды

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БАҒДАРЛАУ ДЕҢГЕЙІ (қол жетімділік факторы, іске асырылу факторы)

22) Сен қанша уақытыңды алады: (әр тармақ бойынша уақыт мөлшерін белгіле)

	Күніне 6 сағаттан артық	Күніне 4-6 сағат	Күніне 2-4 сағат	Күніне 2 сағаттан аз	Аптасын а 2-3 рет	Аптасына бір рет	Ешқашан
Мектепте оқу							
Үйде сабаққа дайындалу							
Қосымша үйірмелерге, секцияларға бару							
Ата-анаға үйде көмек көрсету							
Ата-анамен үйден тыс жерде демалу (кино, табиғатқа шығу және т.б.)							
Көп ештеңе жасамаймын (теледидар көремін, әлеуметтік желілерде сөйлесемін, жатамын және т.б.)							
Достарыммен кездесемін							
Басқа							

22) Менің уақытымның қалай бөлінгеніне қанағаттанамын

- а) иә, өте
- б) дұрысы иә
- в) дұрысы жоқ
- г) мүлдем жоқ

23) Мен мамандық таңдау туралы ойладым

- а) иә, шынымен
- б) аздап
- в) ой жоқ
- г) мен мамандықты таңдадым

24) Мамандық таңдауға, кім болу, мұны қалай жасау керектігін анықтауға маған көмектеседі:

- а) мектептегі мұғалімдер
- б) мектептегі психолог
- в) мектептегі әлеуметтік педагог
- г) менің отбасым
- д) менің достарым
- е) ешкім

24.1) Мен мамандық таңдау үшін жеткілікті көмек аламын

- а) Иә
- б) Дұрысы иә
- в) Дұрысы жоқ

г) Жеткіліксіз

БАЛАЛАР МЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ТӘРБИЕ ДЕҢГЕЙІ (бағдарлау факторы, қол жетімділік факторы, іске асырылу факторы)

25) Мен мінез-құлық нормаларын басшылыққа аламын, басқа адамның және өзімнің мінез-құлқымды түсінемін, өйткені... (өз себебінді немесе бірнеше себептерді таңда)

- а) мен көп оқимын, көремін, бұл туралы ойланамын
- б) біз мұны отбасында талқылаймыз
- в) біз мұны мектепте талқылаймыз
- г) біздің қоғамда бұл маңызды тақырып

26) Бізге мектепте өзін қалай ұстау керектігі туралы жиі айтылады және бұл...

- а) жақсы және дұрыс
- б) қажет емес және дұрыс емес

27) «Мен өзімді қоғамымыздың нормалары мен ережелеріне сәйкес ұстаймын» деген тұжырыммен келісесің бе?

- а) иә, дәл солай
- б) кейде олай емес
- в) көбінесе олай емес
- г) мен керісінше, өзімді ережеден тыс ұстаймын

МЕКТЕПТЕР МЕН КОЛЛЕДЖДЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРІ ЖҰМЫСЫНЫҢ ТИІМДІЛІК ДЕҢГЕЙІ (қол жетімділік факторы, іске асырылу факторы)

28) Мектептің/колледждің психологиялық қызметіне көмек, қолдау алу үшін жүгіну тәжірибең бар ма?

- а) жоқ, мұндай қажеттілік туындаған жоқ
- б) жоқ, туындайтын сұрақтарды шешуге маған ата-анам (туыстарым) көмектеседі
- в) иә, олар мені тыңдады, бірақ көмектеспеді
- г) иә, бірақ олар менімен сөйлескен жоқ
- д) иә, олар мені тыңдап, көмектесті
- е) сенің нұсқаң _____

29) Қиын өмірлік жағдайда мен мектептің/колледждің психологиялық қызметіне жүгінемін:

- а) иә, ықтималдығы жоғары
- б) дұрысы, иә
- в) жоқ, ықтималдығы төмен
- г) жоқ, сөзсіз
- д) білмеймін

**ҮЙІРМЕЛЕРГЕ, СЕКЦИЯЛАРҒА, БАЛАЛАРДЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫНА,
ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫНА ҚАТЫСУ ДЕҢГЕЙІ (қол
жетімділік факторы, іске асырылу факторы)**

30) Сен бос уақытында қандай ұйымдарға (спорттық, шығармашылық немесе тілдік үйірмелерге және т.б.) барасың (1-2 жауап нұсқасын таңдауға болады):

- а) мектептен/колледжден тыс тегін
- б) мектептен/колледжден тыс ақылы
- в) мектепте/колледжде тегін
- г) ешқайда бармаймын
- д) бізде ондай үйірмелер жоқ

31) Сен қосымша үйірмелерге, секцияларға бармайсың, себебі: (бірнеше нұсқаны таңдауға болады):

- а) мені не қызықтыратынын білмеймін
- б) менде оқудан бос уақыт жоқ
- в) мен тұратын жерде қандай үйірмелер мен бөлімдер бар екенін білмеймін
- г) ата-анама осы үйірмелерге барғаным үшін ақы төлеу қымбат
- д) мені қызықтыратын үйірмелер менің тұрғылықты жерімнен алыс
- е) сенің нұсқаң _____

АТА-АНАЛАРДЫҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНЕ ҚАТЫСУ ДЕҢГЕЙІ

32) Менің ата-анам мектепке келеді... (жауапты таңдап, нұсқағышпен жүр)

иә	жоқ	сирек
Неліктен?		
Өйткені олар маған сенбейді және бақылайды	Себебі уақыты жоқ	Себебі уақыты жоқ
Себебі мұғалімдер талап етеді	Себебі бәрі жаман	Себебі бәрі жаман
Өйткені олар қатысып, көмектескісі келеді	Өйткені олар маған сенеді	Өйткені олар маған сенеді

33) Ата-аналар мектепке келесі мақсаттар үшін жиі келеді немесе мектеп туралы сұрайды...

- а) бір нәрсені ұйымдастыруға немесе бір нәрсеге қатысуға
- б) ата-аналар жиналысына
- в) шақырылғандықтан
- г) өйткені олар бақылағысы келеді
- д) өйткені олар маған көмектескісі келеді

Жауаптарың үшін алғыс білдіреміз!

КІЛТ

№	Параметр	Сұрақтар нөмірлері
1	әлеуметтік-демографиялық сипаттамалар	1-8
2	балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылық деңгейі (құқықтары, міндеттері туралы хабардар болу, білімді практикада қолдану)	9-19
3	балалардың ақпараттық қауіпсіздік деңгейі	20-21
4	кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау деңгейі	22-24
5	балалар мен жасөспірімдердің тәрбие деңгейі	25-27
6	мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері жұмысының тиімділік деңгейі	28-29
7	үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысу деңгейі	30-31
8	ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысу деңгейі	32-33

Құрметті сұхбаткер!

Мақсаты Қазақстан Республикасындағы балалардың өмірінің түрлі салаларындағы құқықтық қорғалуының жай-күйін бағалау болып табылатын сауалнаманың сұрақтарына жауап беруіңізді сұраймыз. Алынған деректер жалпыланған түрде пайдаланылатын болады. Бұл зерттеудің мәні көбінесе Сіздің жауаптарыңыздың толықтығы мен шынайылығына байланысты. Сауалнаманың әр сұрағына ықтимал жауаптар беріледі. Сізге аса сәйкес келетіндерді таңдаңыз. Егер ұсынылған жауаптардың ешқайсысы Сізге сәйкес келмесе, өз жауабыңызды жазыңыз, ол үшін бос орын қалдырылған. Тегіңізді көрсетудің қажеті жоқ, бізге ең алдымен, Сіздің пікіріңізді білу керек.

Көмегіңіз үшін алдын ала алғыс білдіреміз!

**1 БӨЛІМ
ЖАЛПЫ АҚПАРАТ**

1. Сіздің жасыңы (толық жас) _____

2. Сіздің жынысыңыз:

- а) ер
- б) әйел

3. Сіз қайда тұрасыз?

- г) облыс _____
- д) аудан _____
- е) қала/ауыл _____

4. Сіздің әлеуметтік мәртебеңіз қандай?

- а) мен жұмыс істеймін
- б) зейнеткермін
- в) жәрдемақыға өмір сүремін
- г) үй шаруасындағы адаммын
- д) уақытша жұмыссызбын
- е) басқа _____

5. Сіздің біліміңіз:

- а) бастапқы/аяқталмаған орта
- б) орта
- в) орта-арнаулы
- г) аяқталмаған жоғары
- д) жоғары
- е) 2 және одан көп жоғары/магистр
- ж) ғылыми дәреже бар (ғылым кандидатымын, ғылым докторымын)

6. Сіздің отбасыңыз келесі санатқа жатады:

- а) көп балалы
- б) мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған
- в) аз қамтылған
- г) толық емес отбасы (бір ата-ана тәрбиелейді)

- д) босқындар
- е) мигранттар
- ж) басқа _____

7. Сіздің отбасыңызда сізбен бірге қанша бала тұрады/ олардың қаншасы кәмелетке толмаған?

- а) отбасында бір бала, олардың _____ кәмелетке толмаған
- б) біздің отбасымызда 2 бала, олардың _____ кәмелетке толмаған
- в) біздің отбасымызда 3 бала, олардың _____ кәмелетке толмаған
- г) біздің отбасымызда 4 және одан көп бала, олардың _____ кәмелетке толмаған

8. Сіз соңғы жылы отбасыңызбен қайда тұрасыз?

- а) өз пәтерімізде/ата-анамыздың үйінде
- б) жалдамалы тұрғын үйде
- в) жатақханада
- г) достарымызбен/туыстарымызбен
- д) саяжайда
- е) басқа _____

2 бөлім

**БАЛАЛАР МЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ДЕҢГЕЙІ
(ҚҰҚЫҚТАРЫ, МІНДЕТТЕРІ ТУРАЛЫ ХАБАРДАР БОЛУ, БІЛІМДІ ПРАКТИКАДА
ҚОЛДАНУ)**

9. Сіз баланың құқықтары туралы жеткілікті хабардарсыз ба?

- а) Иә, баланың құқықтары туралы толық көлемде ақпараттанғанмын
- б) Иә, мен негізгі қағидалары, баланың негізгі құқықтарын білемін
- в) Жоқ, хабардар емеспін, бірақ балалардың құқықтары туралы көбірек білгім келеді
- г) Жоқ, хабардар емеспін, өйткені маған бұл ақпарат қажет емес
- д) Жауап беруге қиналамын

10. Балалардың құқықтарына қатысты құқықтық сауаттылық деңгейіңізді 5 баллдық шкала бойынша бағалаңыз:

- а) 5
- б) 4
- в) 3
- г) 2
- д) 1
- е) бағалауға қиналамын

11. Сізге белгілі балалардың құқықтарын белгілеңіз (әр тармақ бойынша жауап беру керек)

	Мен бұл туралы білемін, мұны баламен талқылай аламын	Мен бұл туралы аздап білемін (аты мен кейбір ережелерін естідім), бірақ мен баламен талқылай алмаймын	Мен бұл туралы ештеңе білмеймін
өмір сүру құқығы			
жеке өмір сүру құқығы			
өз пікірін еркін білдіру			

ата-аналардың (мемлекеттің) қамқорлығына алу құқығы			
өзінің даралығын сақтау құқығы			
өз пікірлерін білдіру құқығы			
ой, ар-ождан және дін бостандығына құқық			

12. Баланың құқықтары туралы ақпаратты қайдан аласыз? (қажетті деп санайтын жауап нұсқаларын таңдаңыз)

- а) теледидар бағдарламаларынан
- б) мұғалімдермен әңгімелесуден, ата-аналар жиналысында
- в) басқа ата-аналармен қарым-қатынастан
- г) полиция инспекторларынан
- д) интернеттен / әлеуметтік желілерден
- е) мен мұндай ақпаратты алмаймын
- ж) сіздің нұсқаңыз _____

13. Сіз балаларға не нәрсеге тыйым салынғанын білесіз бе: (әр тармақ бойынша жауап беру керек)

	Білемін	Аздап білемін	Бұл туралы ештеңе білмеймін
алкоголь өнімдерін сатып алу және тұтыну			
темекі өнімдерін сатып алу және тұтыну			
психоактивті заттарды, рецептсіз таблеткаларды сатып алу және тұтыну			
араздықты, терроризмді қоздыруға, порнографияны таратуға бағытталған өнімдерді тарату			
түнгі уақытта ойын-сауық орындарында болуға (22-ден таңғы 6-ға дейін)			
23-тен таңғы 6-ға дейін ата-анасының/қамқоршысының еріп жүруінсіз тұрғын үйден тыс жерде болу			

14. Сіз осы тыйымдарды дұрыс деп есептейсіз бе?

- а) Иә, әрине
- б) Барлық тыйымдар қажет емес
- в) Тыйымдар мүлде қажет емес

15. іздің балаңыз (балаларыңыз) өз құқықтарын біле ме: (әр тармақ бойынша жауап беру керек)

	Иә, мен білетініне сенімдімін	Мен оның қаншалықты хабардар екенін білмеймін	Білмейді, бұл ақпарат әзірге қажет емес
тегін орта білім алуға			
конкурстық негізде грант алған кезде колледжде, ЖОО-да тегін оқуға			
тегін медициналық қызмет көрсету бойынша қызметтерді алуға			
он бес жасқа толғаннан кейін қызмет саласын таңдауға, жұмысқа орналасуға,			

еңбекті қорғауға және төлеуге			
ата-аналарға/қамқоршыларға әлеуметтік қорғау және жәрдемақы төлеу жөніндегі қызметтерге			
егер сіз өмірлік қиын жағдайда болса, әлеуметтік бейімдеу бойынша оңалту қызметтерін алуға			
тұрғын үй алуға құқық			
сауықтыру және демалыс қызметтерін алуға			
білікті заң көмегі қызметтерін алуға			
атына, әкесінің аты мен тегіне, ұлтына және азаматтығына ие болуға			

16. Сіздің балаңыз (балаларыңыз) отбасындағы өз құқықтары туралы біле ме: *(әр тармақ бойынша жауап беру керек)*

	Иә, мен білетініне сенімдімін	Мен оның қаншалықты хабардар екенін білмеймін	Білмейді, бұл ақпарат әзірге қажет емес
отбасында өмір сүру және тәрбиелену, ата-аналардың/қамқоршылардың қамқорлығы мен тәрбиесін алу			
өз ата-анасын және басқа жақын туыстарын білу құқығы			
отбасында жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтарға ие болу			
бөлек тұратын ата-анамен қатынасуға және кездесуге			
ата-аналар бөлек тұрған кезде тұрғылықты жерді белгілеу кезінде баланың пікірін ескеру қажет			

17. Сіз балаңыздың (балаларыңыздың) толық физикалық және психологиялық қауіпсіздігіне сенімдісіз: *(әр тармақ бойынша жауап беру керек)*

№	Жауап нұсқалары	әрқашан	жиі	өте сирек	ешқашан	жауап беруге қиналамын
1.	Көшеде бөгде ересектердің жанында					
2.	Көшеде үлкен балалардың жанында					
3.	Мектепте/колледжде үлкен балалардың жанында					
4.	Көшеде құрдастарының жанында					
5.	Мектепте/колледжде құрдастарының жанында					
6.	Басқа туыстардың жанында					
7.	Мектеп/колледж мұғалімдерінің жанында					

8.	Әлеуметтік желілердегі қарым-қатынаста					
----	--	--	--	--	--	--

18. Сіздің ойыңызша, балалардың құқықтарын кім жиі бұзады? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)

- а) ата-аналардың өздері
- б) туыстар
- в) мұғалімдер
- г) құрдастар
- д) полицейлер
- е) кез келген ересек адамдар
- ж) балалар, жастар топтары
- з) жауап беруге қиналамын

19. Құқықтары бұзылған жағдайда, сіздің балаңыз басқа адамдардың физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылығынан қорғау туралы өтінішпен кімге жүгінеді? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады)

- а) ата-анасына (қамқоршысына)
- б) туыстарына
- в) мұғалімдерге/мектеп (колледж) әкімшілігіне
- г) психологқа
- д) достарына
- е) полицияға
- ж) балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі тегін желіге (сенім телефоны) - 150
- з) Telegram-дағы «Bala Qorgau» («Бала Қорғау») чат-арнасына
- и) мектеп инспекторына
- к) ешкімге емес, ол өз құқықтарын өзі сақтауға және қорғауға тырысады
- л) сіздің нұсқаңыз _____

20. Сіздің балаңыз (балаларыңыз) қандай құқық бұзушылықтарға тап болды? (барлық сәйкес жауаптарды таңдауға болады)

- а) іс-әрекет еркіндігін шектеу, жеке өмірге, хат алмасуға өрескел араласу
- б) қалыпты даму үшін жағдайлардың болмауы (тұрғын үй, тамақтану, медициналық көмек, демалыс және бос уақыт және т. б.)
- в) адамның қадір-қасиетін қорлау, жеке адамды қорлау
- г) пікірді елемеу, ересектердің баланы жеке тұлға ретінде қабылдамауы
- д) өз пікірін еркін білдіру мүмкіндігінің болмауы, сөз бостандығын бұзу
- е) физикалық және психикалық зорлық-зомбылық, жазалау әдістерін қолдану
- ж) жұмысқа, ақша табуға мәжбүрлеу
- з) жыныстық қатынасқа мәжбүрлеу
- и) спиртті ішімдіктерді ішуге, темекіні пайдалануға мәжбүрлеу
- к) садақа сұрауға, бөтелкелерді жинауға мәжбүрлеу және т. б.
- л) балалар алимент және оларға төленетін жәрдемақы шығыстарын бөлуге қатыспайды;
- м) құқық бұзушылық жасауға мәжбүрлеу
- н) баспа басылымдарын, бейнематериалдарды, порнографиялық сипаттағы бейнелерді жарнамалауға, көпшілік алдында көрсетуге немесе таратуға тарту
- о) әскери іс-қимылдарға, қарулы қақтығыстарға қатысуға тарту
- п) басқа елге заңсыз көшу (ұрлау)
- р) дінге мәжбүрлеп тарту
- с) әлеуметтік, нәсілдік, жыныстық кемсітушілік
- т) білімді әділетсіз бағалау, мұғалімдердің көмегінен бас тарту

- у) жоғарыда айтылғандардың ешқайсысына тап болған жоқ
ф) сіздің нұсқаңыз (жазыңыз) _____

21. Ата-аналардың баланың құқықтарын білуі жөніндегі іс-шаралар мектепте/колледжде өткізіле ме?

- а) иә
б) жоқ
в) жауап беруге қиналамын

22. Оқушылардың баланың құқықтарын білуі жөніндегі іс-шаралар мектепте/колледжде өткізіле ме?

- а) иә
б) жоқ
в) жауап беруге қиналамын

23. Сіздің ойыңызша, балалардың құқықтарын сақтау мақсатында жүргізілетін жұмыстардың қандай бағыттары басым болып табылады?

- а) балаларды кибербуллингтен қорғау жөніндегі заңнамалық шараларды қабылдау бөлігінде заңнамалық және нормативтік құқықтық базаны жетілдіру;
б) білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтерінің қызметін жетілдіру;
в) педагог-психологтардың, әлеуметтік педагогтардың біліктілігін арттыру;
г) кәмелетке толмағандар арасындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездік, суицид және құқық бұзушылық мәселелері бойынша қызметті үйлестіру және ведомствоаралық өзара іс-қимыл жасау;
д) балаларға қатысты суицидтік мінез-құлықты, зорлық-зомбылықты және қатыгездікті тікелей немесе жанама түрде насихаттайтын заңсыз мазмұнды анықтау және бұғаттау бойынша бұқаралық ақпарат құралдарының, оның ішінде интернеттегі әлеуметтік желілердің мониторингі;
е) балаларға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездік мәселелері, кәмелетке толмағандар арасындағы суицид және құқық бұзушылық бойынша ақпараттық - түсіндіру қызметін ұйымдастыру және оқыту семинарларын өткізу
ж) сіздің нұсқаңыз _____

БАЛАЛАРДЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ДЕҢГЕЙІ (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)

24. Сіздің балаңыз интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерімен таныс па? (бірнеше жауап нұсқасын таңдауға болады)

- а) мұғалімдер интернеттегі қандай ақпарат пен контент маған зиян тигізуі мүмкін екенін түсінуге көмектесті
б) бала (балалар) пайдаланатын компьютерде тыйым салынған материалдарды бұғаттау, интернеттен зиянды және заңсыз контентті іріктеу құралдары орнатылған, «ата-ана бақылауы» пайдаланылады
в) мен балаға (балаларға) электронды қауіпсіздік, онлайн алаяқтық, киберқауіпсіздік деген не және олар қандай зиян келтіруі мүмкін екенін түсіндірдім
г) мен мектепте/колледжде заманауи ақпараттық-коммуникативтік ортада (әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде қарым-қатынас) қауіпсіз мінез-құлықты дамыту үшін интернет-ресурстарды қауіпсіз пайдалану сабақтары өткізілгенін білемін
д) менің балам (балаларым) интернеттегі балалар арасында қандай ақпарат таратуға тыйым салынғанын біледі және оны бақылаудың қажеті жоқ
е) менде бұл туралы ақпарат жоқ

25. Сіздің балаңыз интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерін орындай ма?

- а) иә, барлығын мүлтіксіз
- б) дұрысы иә
- в) білмеймін
- г) мүлдем орындамайды

**КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ ЖӘНЕ КӘСІПТІК
БАҒДАРЛАУ ДЕҢГЕЙІ (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру
факторы)**

26. Сіз балаға (балаларға) бос уақытын өздері қалағандай өткізуге рұқсат бересіз бе?

- а) иә, бала (балалар) бос уақытты өз қалауы бойынша басқарады
- б) иә, ақылға қонымды шектерде
- в) жоқ, балаларды құптай беруге болмайды

27. Егер баланың бос уақыты болмаса, неліктен олай? (бірнеше жауап нұсқалары мүмкін)

- а) сабаққа дайындық барлық уақытты алады
- б) үйге, үй шаруашылығына көмектеседі
- в) кіші балаларға қарайды
- г) үйірмелер мен секцияларға қатысады
- д) оқудан бос уақытта ақша табады
- е) сіздің нұсқаңыз (жазыңыз) _____

28. Сіздің балаңыздың қанша уақытын алады: (әр тармақ бойынша уақыт мөлшерін белгілеңіз)

	Күніне 6 сағаттан артық	Күніне 4-6 сағат	Күніне 2-4 сағат	Күніне 2 сағаттан аз	Аптасына 2-3 рет	Аптасына бір рет	Ешқашан
Мектепте оқу							
Үйде сабаққа дайындалу							
Қосымша үйірмелерге, секцияларға бару							
Ата-анаға үйде көмек көрсету							
Ата-анамен үйден тыс жерде демалу (кино, табиғатқа шығу және т.б.)							
Көп ештеңе жасаймайды (теледидар көреді, әлеуметтік желілерде сөйлеседі, жатады және т.б.)							
Достарымен кездеседі							
Басқа							

29. Менің балам (менің балаларым) мамандық таңдау туралы ойлады..

- а) иә, шынымен

- б) аздап
- в) жоқ
- г) ол (олар) мамандықты таңдады

30. Мамандық таңдауға, кім болу, мұны қалай жасау керектігін анықтауға бізге көмектеседі:

- а) мектептегі мұғалімдер
- б) мектептегі психолог
- в) мектептегі әлеуметтік педагог
- г) біздің отбасымыз
- д) баланың достары
- е) ешкім

БАЛАЛАР МЕН ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ТӘРБИЕ ДЕҢГЕЙІ (баланың бағдарлау факторы, тәрбиеге қол жетімділік факторы, іске асыру факторы)

31. Менің балам (менің балаларым) мінез-құлық нормаларын басшылыққа алады, басқа адамның мінез-құлқын және өзін-өзі түсінеді, өйткені... (себебін немесе бірнеше себептерін таңдаңыз)

- а) ол (олар) көп оқиды, көреді, бұл туралы ойлайды
- б) біз мұны отбасында талқылаймыз
- в) олар мұны мектепте талқылайды
- г) біздің қоғамда бұл туралы көп айтылады

32. Мектепте баланың өзін қалай ұстау керектігі туралы жиі айтылады және бұл ...

- а) жақсы және дұрыс
- б) қажет емес және дұрыс емес

33. Менің балам (менің балаларым) біздің қоғамның нормалары мен ережелеріне сәйкес әрекет етеді. Келісесіз бе?

- а) иә, дәл солай
- б) кейде олай емес
- в) көбінесе олай емес
- г) менің балам (менің балаларым) ережелер мен нормаларға мүлдем бағынбайды

МЕКТЕПТЕР МЕН КОЛЛЕДЖДЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРІ ЖҰМЫСЫНЫҢ ТИІМДІЛІК ДЕҢГЕЙІ (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)

34. Мектепте (колледжде) дағдарыс жағдайындағы балаларға психологиялық қолдау көрсетіле ме?

- а) иә
- б) жоқ
- в) білмеймін
- г) сіздің нұсқаңыз _____

35. Психологиялық қолдаудың сапасы мен қол жетімділігін 5 баллдық шкала бойынша бағалаңыз (5 – өте жақсы.... 1 – өте нашар)

- а) 5
- б) 4
- в) 3

- г) 2
- д) 1

36. Балаларға мектепте (колледжде) қиын өмірлік жағдайларда әлеуметтік қолдау көрсетіледі ме (әлеуметтік тәрбиеші қиындықтарды жеңуге көмектеседі ме)?

- а) иә
- б) жоқ
- в) білмеймін
- г) сіздің нұсқаңыз _____

37. Әлеуметтік педагогтың тарапынан көрсетілетін әлеуметтік қолдаудың сапасы мен қолжетімділігін бағалаңыз (5 – өте жақсы... 1 – өте нашар)

- а) 5
- б) 4
- в) 3
- г) 2
- д) 1

ҮЙІРМЕЛЕРГЕ, СЕКЦИЯЛАРҒА, БАЛАЛАРДЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫНА, ОҚУШЫЛАРДЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУ ОРГАНДАРЫНА ҚАТЫСУ ДЕҢГЕЙІ (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)

38. Сіздің балаңыз (балаларыңыз) бос уақытында қандай ұйымдарға (спорттық, шығармашылық немесе тілдік үйірмелер және т. б.) барады (1-2 жауап нұсқасын таңдауға болады):

- а) мектептен/колледжден тыс тегін
- б) мектептен/колледжден тыс ақылы
- в) мектепте/колледжде тегін
- г) ешқайда бармайды

39. Сіз балаңызға қосымша үйірмелерге, бөлімдерге баруды ұсынбайсыз, себебі: (бірнеше нұсқаны таңдауға болады):

- а) мен ол неге қызығатынын білмеймін
- б) оның оқудан бос уақыты жоқ
- в) біз тұратын жерде қандай үйірмелер мен бөлімдер бар екенін білмеймін
- г) баланың осы үйірмелерге барғаны үшін ақы төлеу маған қымбат
- д) балаға қызықты үйірмелер менің тұрғылықты жерімнен алыс
- е) сіздің нұсқаңыз _____

40. Ұсынылған үйірмелердің, уақытты ұйымдастыру формаларының, мектептегі оқушылардың өзін-өзі басқаруының қол жетімділігі мен сапасын бағалаңыз (5 – өте жақсы... 1 – өте нашар)

- а) 5
- б) 4
- в) 3
- г) 2
- д) 1

АТА-АНАЛАРДЫҢ ОҚУ-ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНЕ ҚАТЫСУ ДЕҢГЕЙІ (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)

41. Мен мектепке жиі келемін...? (жауапты таңдап, нұсқағышпен жүріңіз)

иә	жоқ	кейде
Неліктен?		
Өйткені балаға сенбеймін және оны бақылаймын	Себебі уақыты жоқ	Себебі уақыты жоқ
Себебі мұғалімдер талап етеді	Себебі бәрі жаман	Себебі бәрі жаман
Өйткені олар қатысып, көмектескісі келеді	Өйткені балаға сенемін	Өйткені балаға сенемін

41. Мен мектепке келесі мақсаттар үшін жиі келемін немесе мектеп туралы сұраймын...

- а) бір нәрсені ұйымдастыруға немесе бір нәрсеге қатысуға
- б) ата-аналар жиналысына
- в) шақырғандықтан
- г) өйткені бақылау керек
- д) өйткені көмектескім келеді

42. Мектеп істеріне өзіңдің қатысу сапаңызды бағалаңыз (5 – өте жақсы.... 1 – өте нашар)

- а) 5
- б) 4
- в) 3
- г) 2
- д) 1

43. Мектептің сіздің мектеп істеріне қатысуға қызығушылығын бағалаңыз (5 – өте жақсы.... 1 – өте нашар)

- а) 5
- б) 4
- в) 3
- г) 2
- д) 1

44. Әрбір тұжырымға жауап нұсқасын белгілеңіз

сұрақ	иә	сенімді емеспін	жоқ
Мен өзімнің баламда өзінің жағымды қасиеттерін бағалау және өзіне ұнау қабілетін дамытамын (Мен - құндылықпын)			
Мен өзімнің баламда басқа адамдарды құрметтеу және оларға сену қабілетін дамытамын (басқа – құндылық ретінде)			
Мен өзімнің баламда өмірдегі ең бастысы-адамдарға пайда әкелу екенін дамытамын (қоғамдық пайдалы қызметтің құндылығы)			
Мен өзімнің баламда «ғасыр өмір сүр – ғасыр үйрен» ұстамнымын дамытамын (таным құндылық ретінде)			

Жауаптарыңыз үшін алғыс білдіреміз!

КІЛТ

№	Параметр	Сұрақтар нөмірлері
1	Жалпы ақпарат	1-8
2	балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылық деңгейі (құқықтары, міндеттері туралы хабардар болу, білімді практикада қолдану)	9-23
3	балалардың ақпараттық қауіпсіздік деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	24-25
4	кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	26-30
5	балалар мен жасөспірімдердің тәрбие деңгейі (баланың бағдарлау факторы, тәрбиеге қол жетімділік факторы, іске асыру факторы)	31-33
6	мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері жұмысының тиімділік деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	34-37
7	үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына қатысу деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	38-40
8	ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне қатысу деңгейі (қол жетімділік факторы және қол жетімділікті жүзеге асыру факторы)	41-43

Б қосымшасы

«БАЛАЛАР» ІРІКТЕМЕСІН ЕСЕПТЕУ

Облыс (қала)	Адам саны			%		
	Қала	Ауыл	Барлығы	Қала	Ауыл	Барлығы
АБАЙ ОБЛЫСЫ	152	110	262	58	42	100
АҚМОЛА ОБЛЫСЫ	175	154	329	53,3	46,7	100,0
АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ	305	113	418	72,9	27,1	100,0
АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ	105	627	732	14,4	85,6	100,0
АТЫРАУ ОБЛЫСЫ	183	160	343	53,3	46,7	100,0
БАТЫС-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ	151	131	282	54	46	100
ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ	256	384	640	40,0	60,0	100,0
ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫ	143	190	333	42,8	57,2	100,0
ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ	354	95	449	79	21	100
ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ	179	126	305	58,6	41,4	100,0
ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ	196	242	438	44,6	55,4	100,0
МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ	159	229	389	41,0	59,0	100,0
ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ	196	96	292	67,1	32,9	100,0
СОЛТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ	87	107	194	44,7	55,3	100,0
ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ	293	967	1260	23,3	76,7	100,0
ҰЛЫТАУ ОБЛЫСЫ	75	23	98	76,6	23,4	100,0
ШЫҒЫС-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ	159	99	258	61,8	38,2	100,0
АСТАНА Қ.	536	0	536	100	0	100
АЛМАТЫ Қ.	848	0	848	0	0	0
ШЫМКЕНТ Қ.	592	0	592	100,0	0,0	100,0
Барлығы	5145	3855	9000	57,2	42,8	100,0

«АТА-АНАЛАР» ІРІКТЕМЕСІН ЕСЕПТЕУ

Облыс (қала)	Адам саны			%		
	Қала	Ауыл	Барлығы	Қала	Ауыл	Барлығы
АБАЙ ОБЛЫСЫ	39	25	64	61	39	100
АҚМОЛА ОБЛЫСЫ	48	36	84	56,6	43,4	100,0
АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ	71	23	94	75,4	24,6	100,0
АЛМАТЫ ОБЛЫСЫ	24	131	156	15,7	84,3	100,0
АТЫРАУ ОБЛЫСЫ	38	29	67	56,5	43,5	100,0
БАТЫС-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ	41	31	72	58	42	100
ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ	51	64	115	44,5	55,5	100,0
ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫ	30	39	70	43,7	56,3	100,0
ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫ	100	22	122	82	18	100
ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ	57	34	91	62,6	37,4	100,0
ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ	38	40	78	48,2	51,8	100,0
МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫ	34	38	72	46,7	53,3	100,0
ПАВЛОДАР ОБЛЫСЫ	60	23	83	72,0	28,0	100,0
СОЛТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ	29	30	58	49,0	51,0	100,0
ТҮРКІСТАН ОБЛЫСЫ	44	136	181	24,6	75,4	100,0
ҰЛЫТАУ ОБЛЫСЫ	18	4	22	80,2	19,8	100,0
ШЫҒЫС-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫ	53	26	80	66,9	33,1	100,0
АСТАНА Қ.	152	0	152	100	0	100
АЛМАТЫ Қ.	232	0	232	0	0	0
ШЫМКЕНТ Қ.	109	0	109	100,0	0,0	100,0
Барлығы	1268	732	2000	63,4	36,6	100,0

АТА-АНАЛАРДАН СҰХБАТ АЛУДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

1) Жасы

жасы	Жиілігі	%
28-39 жас	993	49,7
40-49 жас	773	38,7
50 жас және ересек	234	11,7

2) Жынысы

	Жиілігі	%
Ер	86	4,3
Әйел	1914	95,7

3) Тұрғылықты облысы

	Жиілігі	%
Астана қ.	152	7,6
Алматы қ.	232	11,6
Шымкент қ.	109	5,5
Ақмола облысы	84	4,2
Ақтөбе облысы	94	4,7
Алматы облысы	155	7,8
Атырау облысы	67	3,4
Абай облысы	64	3,2
Шығыс-Қазақстан облысы	80	4,0
Жамбыл облысы	115	5,8
Жетісу облысы	69	3,5
Батыс-Қазақстан облысы	72	3,6
Қарағанды облысы	122	6,1
Қостанай облысы	91	4,6
Қызылорда облысы	78	3,9
Маңғыстау облысы	72	3,6
Павлодар облысы	83	4,2
Солтүстік-Қазақстан облысы	59	3,0
Түркістан облысы	180	9,0
Ұлытау облысы	22	1,1

3а) Елді-мекен түрі

	Жиілігі	%
Қала	1268	63,4
Ауыл	732	36,6

4) Әлеуметтік мәртебесі

	Жиілігі	%
Мен жұмыс істеймін	1275	63,8
Зейнеткермін	17	0,9
Жәрдемақыға өмір сүремін	52	2,6
Үй шаруасындағы адаммын	480	24,0

Уақытша жұмыссызбын	133	6,7
Басқа	43	2,2

5) Білім

	Жиілігі	%
Бастапқы/аяқталмаған орта	30	1,5
Орта	623	31,2
Орта-арнаулы	432	21,6
Аяқталмаған жоғары	50	2,5
Жоғары	776	38,8
2 және одан көп жоғары/магистр	82	4,1
Ғылыми дәрежесі бар (ғылым кандидаты, ғылым докторы)	7	0,4

6) Сіздің отбасыңыз келесі санатқа жатады:

	Жиілігі	%
көп балалы	722	36,1
мүмкіндігі шектеулі баланы тәрбиелеп отырған	44	2,2
аз қамтылған	61	3,1
толық емес отбасы (бір ата-ана тәрбиелейді)	267	13,4
босқындар	1	0,1
мигранттар	3	0,2
қандастар	17	0,9
толық отбасы	978	48,9
басқа	7	0,4
барлығы	2100	

7) Сіздің отбасыңызда сізбен бірге қанша бала тұрады

	Жиілігі	%
1 бала	273	13,7
2 бала	465	23,3
3 бала	481	24,1
4 және одан көп	781	39,1

7а) Олардың қаншасы кәмелетке толмаған

	Жиілігі	%
1 бала	479	24,0
2 бала	534	26,7
3 бала	438	21,9
4 және одан көп	549	27,5

8) Сіз соңғы жылы отбасыңызбен қайда тұрасыз

	Жиілігі	%
Өз пәтерімізде/ата-анамыздың үйінде	1668	83,4
Жалдамалы тұрғын үйде	288	14,4
Жатақханада	14	0,7
Достарымызбен/туыстарымызбен	17	0,9
Саяжайда	8	0,4
Басқа	5	0,3

9) Сіз баланың құқықтары туралы жеткілікті хабардарсыз ба?

	Жиілігі	%
Иә, баланың құқықтары туралы толық көлемде ақпараттандырылғанмын	1280	64,0
Иә, мен негізгі қағидалары, баланың негізгі құқықтарын білемін	520	26,0
Жоқ, хабардар емеспін, бірақ балалардың құқықтары туралы көбірек білгім келеді	134	6,7
Жоқ, хабардар емеспін, өйткені маған бұл ақпарат қажет емес	11	0,6
Жауап беруге қиналамын	55	2,8

10) Балалардың құқықтарына қатысты құқықтық сауаттылық деңгейіңізді 5 баллдық шкала бойынша бағалаңыз:

	Жиілігі	%
1	10	0,5
2	14	0,7
3	171	8,6
4	612	30,6
5	1123	56,2
Барлығы	1930	96,5
Баға беруге қиналамын	70	3,5

11) Сізге белгілі балалардың құқықтарын белгілеңіз

	Өмір сүру құқығы		Жеке өмір сүру құқығы		Өз пікірін еркін білдіру		Ата-аналардың (мемлекеттің) қамқорлығы на алу құқығы)		Өзінің даралығын сақтау құқығы		Өз пікірлерін білдіру құқығы		Ой, ар-ождан және дін бостандығы на құқық	
	жиіл.	%	жиіл.	%	жиіл.	%	жиіл.	%	жиіл.	%	жиіл.	%	жиіл.	%
Мен бұл туралы білемін, мұны баламен талқылай аламын	1741	87,1	1717	85,9	1783	89,2	1628	81,4	1641	82,1	1752	87,6	1699	85,0
Мен бұл туралы аздап білемін (аты мен кейбір ережелері н естідім), бірақ мен баламен талқылай алмаймын	209	10,5	237	11,9	183	9,2	271	13,6	268	13,4	195	9,8	221	11,1
Мен бұл туралы ештеңе білмеймін	50	2,5	46	2,3	34	1,7	101	5,1	91	4,6	53	2,7	80	4,0

12) Баланың құқықтары туралы ақпаратты қайдан аласыз?

	Жиілігі	%
теледидар бағдарламаларынан	442	22,1
мұғалімдермен әңгімелесуден, ата-аналар жиналысында	840	42,0
басқа ата-аналармен қарым-қатынастан	186	9,3
полиция инспекторларынан	70	3,5
интернеттен / әлеуметтік желілерден	900	45,0
мен мұндай ақпаратты алмаймын	103	5,2
сіздің нұсқаңыз	90	4,5
барлығы	2631	

13) Сіз балаларға не нәрсеге тыйым салынғанын білесіз бе:

	Алкоголь өнімдерін сатып алу және тұтыну		Темекі өнімдерін сатып алу және тұтыну		Психоактивті заттарды, рецептсіз таблеткаларды сатып алу және тұтыну		Араздықты, терроризмді қоздыруға, порнографияны таратуға бағытталған өнімдерді тарату		Түнгі уақытта ойын-сауық орындарында болуға (22-ден таңғы 6-ға дейін)		23-00 бастап таңғы 6-00 дейін ата-анасының/қамқоршысының еріп жүруінсіз тұрғын үйден тыс жерде болу	
	Жиі л.	%	Жиі л.	%	Жиі л.	%	Жиі л.	%	Жиі л.	%	Жиі л.	%
Білемін	1904	95,2	1914	95,7	1897	94,9	1862	93,1	1898	94,9	1920	96,0
Адап білемін	67	3,4	42	2,1	55	2,8	76	3,8	47	2,4	56	2,8
Бұл туралы ештеңе білмеймін	29	1,5	44	2,2	48	2,4	62	3,1	55	2,8	24	1,2

14) Сіз осы тыйымдарды дұрыс деп есептейсіз бе?

	Жиілігі	%
Иә, әрине	1929	96,5
Барлық тыйымдар қажет емес	68	3,4
Тыйымдар мүлде қажет емес	3	0,2

15) Сіздің балаңыз (балаларыңыз) өз құқықтарын біле ме:

	Тегін орта білім алуға		Конкурстық негізде грант алған кезде колледжде, ЖОО-да тегін оқуға		Тегін медициналық қызмет көрсету бойынша қызмет ерді алуға		14 жасқа толғаннан кейін қызмет саласын таңдауға, жұмысқа орналасуға, еңбекті қорғауға және төлеуге		Ата-аналарға/қамқоршыларға әлеуметтік қорғау және жәрдемақы төлеу жөніндегі қызметтерге		Егер ӨҚЖ болса, әлеуметтік бейімдеу, оңалту бойынша қызмет ерді алуға		Тұрғын үйге құқық алу		Надандық және ерлерге қызмет ерді алуға		Білікті заң көмегі қызмет ерін алуға		Атына, әкесінің аты мен тегіне, ұлтына және азаматтығына ие болу
	Жиі	%	Жиі	%	Жиі	%	Жиі	%	Жиі	%	Жиі	%	Жиі	%	Жиі	%	Жиі	%	

	л										л									
Иә, мен білетініне сенімдімін	169	84,6	1564	78,1	1552	77,6	1354	67,7	1203	60,2	1118	55,9	116	58,2	1205	60,3	1133	56,7	1770	88,5
Мен оның қаншалықты хабардар екенін білмеймін	242	12,1	245	12,3	312	15,6	386	19,4	460	23,0	507	25,4	451	22,6	477	23,9	501	25,1	149	7,5
Білмейді, бұл ақпарат әзірге қажет емес	67	3,4	191	9,6	136	6,8	260	13,3	337	16,9	375	18,9	385	19,3	318	15,9	366	18,4	81	4,1

16) Сіздің балаңыз (балаларыңыз) отбасындағы өз құқықтары туралы біле ме:

	Отбасында өмір сүру және тәрбиелену, ата-аналардың/қамқоршылардың қамқорлығы мен тәрбиесін алу		Өз ата-анасын және басқа жақын туыстарын білу құқығы		Отбасында жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтарға ие болу		Бөлек тұратын ата-анамен қатынасуға және кездесуге		Ата-аналар бөлек тұрған кезде тұрғылықты жерді белгілеу кезінде баланың пікірін ескеру қажет	
	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%
Иә, мен білетініне сенімдімін	1845	92,3	1720	86,0	1541	77,1	1366	68,3	1385	69,3
Мен оның қаншалықты хабардар екенін білмеймін	109	5,5	211	10,6	270	13,5	253	12,7	256	12,8
Білмейді, бұл ақпарат әзірге қажет емес	46	2,3	69	3,5	189	9,5	381	19,1	359	18,0

17) Сіз балаңыздың (балаларыңыздың) толық физикалық және психологиялық қауіпсіздігіне сенімдісіз бе:

	Көшеде бөгде ересектердің жанында		Көшеде үлкен балалардың жанында		Мектепте/колледжде үлкен балалардың жанында		Көшеде құрдастарының жанында		Мектепте/колледжде құрдастарының жанында		Басқа туыстардың жанында		Мектеп/колледж мұғалімдерінің жанында		Әлеуметтік желілердегі қарым-қатынаста	
	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%
Әрқашан	996	49,8	932	46,6	903	45,2	1185	59,3	1157	57,9	1279	64,0	1293	64,7	827	41,3
Жиі	221	11,1	291	14,6	287	14,4	352	17,6	369	18,5	320	16,0	355	17,8	280	14,0
Өте сирек	196	9,8	310	15,5	260	13,0	247	12,4	177	8,9	233	11,7	128	6,4	374	18,5
Ешқашан	391	19,6	314	15,7	340	17,0	109	5,5	147	7,4	90	4,5	97	4,9	271	13,3
Жауап беруге киналамын	196	9,8	153	7,7	210	10,5	107	5,4	150	7,5	78	3,9	127	6,4	248	12,4

18) Сіздің ойыңызша, балалардың құқықтарын кім жиі бұзады?

	Жиілігі	%
Ата-аналардың өздері	398	19,9
Туыстар	77	3,9
Мұғалімдер	123	6,2
Құрдастар	334	16,7
Полицейлер	40	2,0
Кез келген ересек адамдар	589	29,5
Балалар, жастар топтары	650	32,5
Жауап беруге қиналамын	541	27,1
Барлығы	2752	

19) Құқықтары бұзылған жағдайда, сіздің балаңыз басқа адамдардың физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылығынан қорғау туралы өтінішпен кімге жүгінеді?

	Жиілігі	%
Ата-анасына (қамқоршысына)	1689	84,5
Туыстарына	86	4,3
Мұғалімдерге/мектеп (колледж) әкімшілігіне	298	14,9
Психологқа	163	8,2
Достарына	94	4,7
Полицияға	240	12,0
Балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі тегін желіге (сенім телефоны) - 150	133	6,7
Telegram-дағы «Bala Qorgau» («Бала Қорғау») чат-арнасына	43	2,2
Мектеп инспекторына	137	6,9
Ешкімге емес, ол өз құқықтарын өзі сақтауға және қорғауға тырысады	156	7,8
Сіздің нұсқаңыз	8	0,4
Барлығы	3047	

20) Сіздің балаңыз (балаларыңыз) қандай құқық бұзушылықтарға тап болды?

	Жиілігі	%
Іс-әрекет еркіндігін шектеу, жеке өмірге, хат алмасуға өрескел араласу	139	7,0
Қалыпты даму үшін жағдайлардың болмауы (тұрғын үй, тамақтану, медициналық көмек, демалыс және бос уақыт және т. б.)	62	3,1
Адамның қадір-қасиетін қорлау, жеке адамды қорлау	119	6,0
Пікірді елемеу, ересектердің баланы жеке тұлға ретінде қабылдамауы	96	4,8
Өз пікірін еркін білдіру мүмкіндігінің болмауы, сөз бостандығын бұзу	88	4,4
Физикалық және психикалық зорлық-зомбылық, жазалау әдістерін қолдану	16	0,8
Жұмысқа, ақша табуға мәжбүрлеу	4	0,2
Жыныстық қатынасқа мәжбүрлеу	1	0,1
Спиртті ішімдіктерді ішуге, темекіні пайдалануға мәжбүрлеу	5	0,3
Садақа сұрауға, бөтелкелерді жинауға мәжбүрлеу және т. б.	2	0,1
Балалар алимент және оларға төленетін жәрдемақы шығыстарын бөлуге қатыспайды;	15	0,8
Құқық бұзушылық жасауға мәжбүрлеу	6	0,3
Баспа басылымдарын, бейнематериалдарды, порнографиялық сипат-	2	0,1

тағы бейнелерді жарнамалауға, көпшілік алдында көрсетуге немесе таратуға тарту		
Әскери іс-қимылдарға, қарулы қақтығыстарға қатысуға тарту	2	0,1
Басқа елге заңсыз көшу (ұрлау)	1	0,1
Дінге мәжбүрлеп тарту	4	0,2
Әлеуметтік, нәсілдік, жыныстық кемсітушілік	8	0,4
Білімді әділетсіз бағалау, мұғалімдердің көмегінен бас тарту	40	2,0
Жоғарыда айтылғандардың ешқайсысына тап болған жоқ	1545	77,3
Сіздің нұсқаңыз	10	0,5
Барлығы	2165	

21) Ата-аналардың баланың құқықтарын білуі жөніндегі іс-шаралар мектепте/колледжде өткізіле ме?

	Жиілігі	%
Иә	1568	78,4
Жоқ	187	9,4
Жауап беруге қиналамын	245	12,3

22) Оқушылардың баланың құқықтарын білуі жөніндегі іс-шаралар мектепте/колледжде өткізіле ме?

	Жиілігі	%
Иә	1564	78,2
Жоқ	147	7,4
Жауап беруге қиналамын	289	14,5

23) Сіздің ойыңызша, балалардың құқықтарын сақтау мақсатында жүргізілетін жұмыстардың қандай бағыттары басым болып табылады?

	Жиілігі	%
Балаларды кибербуллингтен қорғау жөніндегі заңнамалық шараларды қабылдау бөлігінде заңнамалық және нормативтік құқықтық базаны жетілдіру;	751	37,6
Білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтерінің қызметін жетілдіру;	521	26,1
Педагог-психологтардың, әлеуметтік педагогтардың біліктілігін арттыру;	512	25,6
Кәмелетке толмағандар арасындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездік, суицид және құқық бұзушылық мәселелері бойынша қызметті үйлестіру және ведомствоаралық өзара іс-қимыл жасау;	305	15,3
Балаларға қатысты суицидтік мінез-құлықты, зорлық-зомбылықты және қатыгездікті тікелей немесе жанама түрде насихаттайтын заңсыз мазмұнды анықтау және бұғаттау бойынша бұқаралық ақпарат құралдарының, оның ішінде интернеттегі әлеуметтік желілердің мониторингі;	365	18,3
Балаларға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездік мәселелері, кәмелетке толмағандар арасындағы суицид және құқық бұзушылық бойынша ақпараттық - түсіндіру қызметін ұйымдастыру және оқыту семинарларын өткізу	540	27,0
Сіздің нұсқаңыз	59	3,0
Барлығы	3053	

24) Сіздің балаңыз интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерімен таныс па?

	Жиілігі	%
Мұғалімдер интернеттегі қандай ақпарат пен контент маған зиян тигізуі мүмкін екенін түсінуге көмектесті	721	36,1
Бала (балалар) пайдаланатын компьютерде тыйым салынған материалдарды бұғаттау, интернеттен зиянды және заңсыз контентті іріктеу құралдары орнатылған, «ата-ана бақылауы» пайдаланылады	351	17,6
Мен балаға (балаларға) электронды қауіпсіздік, онлайн алаяқтық, киберқауіпсіздік деген не және олар қандай зиян келтіруі мүмкін екенін түсіндірдім	852	42,6
Мен мектепте/колледжде заманауи ақпараттық-коммуникативтік ортада (әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде қарым-қатынас) қауіпсіз мінез-құлықты дамыту үшін интернет-ресурстарды қауіпсіз пайдалану сабақтары өткізілгенін білемін	201	10,1
Менің балам (балаларым) интернеттегі балалар арасында қандай ақпарат таратуға тыйым салынғанын біледі және оны бақылаудың қажеті жоқ	404	20,2
Менде бұл туралы ақпарат жоқ	193	9,7
Барлығы	2722	

25) Сіздің балаңыз интернеттегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерін орындай ма?

	Жиілігі	%
Иә, барлығын мүлтіксіз	896	44,8
Дұрысы иә	707	35,4
Білмеймін	267	13,4
Мүлдем орындамайды	130	6,5

26) Сіз балаға (балаларға) бос уақытын өздері қалағандай өткізуге рұқсат бересіз бе?

	Жиілігі	%
Иә, бала (балалар) бос уақытты өз қалауы бойынша басқарады	563	28,2
Иә, ақылға қонымды шектерде	1154	57,7
Жоқ, балаларды құптай беруге болмайды	208	10,4
Бос уақыт жоқ	75	3,8

27) Егер баланың бос уақыты болмаса, неліктен олай?

	Жиілігі	%
Сабаққа дайындық барлық уақытты алады	27	36,0
Үйге, үй шаруашылығына көмектеседі	30	40,0
Кіші балаларға қарайды	4	5,3
Үйірмелер мен секцияларға қатысады	29	38,7
Сіздің нұсқаңыз	3	4,0
Барлығы	93	

28) Сіздің балаңыздың қанша уақытын алады:

	Мектепте оқу		Үйде сабаққа дайындалу		Қосымша үйірмелерге, секцияларға бару		Ата-анаға үйде көмек көрсету	
	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%
Күніне 6 сағаттан артық	888	44,4	111	5,6	62	3,1	136	6,8
Күніне 4-6 сағат	809	40,5	224	11,2	68	3,4	186	9,3

Күніне 2-4 сағат	170	8,5	975	48,8	355	17,8	551	27,6
Күніне 2 сағаттан аз	68	3,4	609	30,5	287	14,4	626	31,3
Аптасына 2-3 рет	25	1,3	56	2,8	592	29,6	316	15,8
Аптасына бір рет	14	0,7	9	0,5	252	12,6	160	8,0
Ешқашан	26	1,3	16	0,8	384	19,2	25	1,3

	Ата-анамен үйден тыс жерде демалу (кино, табиғатқа шығу және т.б.)		Көп ештеңе жасамайды (теледидар көреді, әлеуметтік желілерде сөйлеседі, жатады және т.б.)		Достарымен кездеседі		Басқа	
	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%
Күніне 6 сағаттан артық	135	6,8	74	3,7	75	3,8	70	3,5
Күніне 4-6 сағат	99	5,0	122	6,1	126	6,3	63	3,2
Күніне 2-4 сағат	159	8,0	379	19,0	358	17,9	205	10,3
Күніне 2 сағаттан аз	92	4,6	645	32,3	416	20,8	351	17,6
Аптасына 2-3 рет	309	15,5	197	9,9	461	23,1	214	10,7
Аптасына бір рет	1078	53,9	223	11,2	469	23,5	486	24,3
Ешқашан	128	6,4	360	18,0	95	4,8	611	30,6

29) Менің балам (менің балаларым) мамандық таңдау туралы ойланды ма?

	Жиілігі	%
Иә, шынымен	917	45,9
Аздап	737	36,9
Жоқ	120	6,0
Ол (олар) мамандықты таңдады	225	11,3
Барлығы	1999	100,0
Өткізілді	1	0,1

30) Мамандық таңдауға, кім болу, мұны қалай жасау керектігін анықтауға бізге көмектеседі:

	Жиілігі	%
Мектептегі мұғалімдер	670	33,5
Мектептегі психолог	127	6,4
Мектептегі әлеуметтік педагог	70	3,5
Біздің отбасымыз	1414	70,7
Баланың достары	71	3,6
Ешкім	165	8,3
Барлығы	2517	

31) Менің балам (менің балаларым) мінез-құлық нормаларын басшылыққа алады, басқа адамның мінез-құлқын және өзін-өзі түсінеді, өйткені...

	Жиілігі	%
Ол (олар) көп оқиды, көреді, бұл туралы ойлайды	637	31,9
Біз мұны отбасында талқылаймыз	1304	65,2
Олар мұны мектепте талқылайды	267	13,4
Біздің қоғамда бұл туралы көп айтылады	222	11,1
Барлығы	2430	

32) Мектепте баланың өзін қалай ұстау керектігі туралы жиі айтылады және бұл...

	Жиілігі	%
Жақсы және дұрыс	1967	98,4
Қажет емес және дұрыс емес	33	1,7

33) Менің балам (менің балаларым) біздің қоғамның нормалары мен ережелеріне сәйкес әрекет етеді. Келісесіз бе?

	Жиілігі	%
Иә, дәл солай	1639	82,0
Кейде олай емес	324	16,2
Көбінесе олай емес	28	1,4
Менің балам (менің балаларым) ережелер мен нормаларға мүлдем бағынбайды	9	0,5

34) Мектепте (колледжде) дағдарыс жағдайындағы балаларға психологиялық қолдау көрсетіле ме?

	Жиілігі	%
Иә	1325	66,3
Жоқ	96	4,8
Білмеймін	557	27,9
Сіздің жауабыңыз	22	1,1

35) Психологиялық қолдаудың сапасы мен қол жетімділігін 5 баллдық шкала бойынша бағалаңыз

	Жиілігі	%
1	46	2,3
2	44	2,2
3	234	11,7
4	460	23,0
5	955	47,8
Барлығы	1739	87,0
Баға беруге қиналамын	261	13,1

36) Балаларға мектепте (колледжде) қиын өмірлік жағдайларда әлеуметтік қолдау көрсетіледі ме (әлеуметтік тәрбиеші қиындықтарды жеңуге көмектеседі ме)?

	Жиілігі	%
Иә	1193	59,7
Жоқ	113	5,7
Білмеймін	676	33,8
Сіздің жауабыңыз	18	0,9

37) Әлеуметтік педагогтың тарапынан көрсетілетін әлеуметтік қолдаудың сапасы мен қолжетімділігін бағалаңыз

	Жиілігі	%
1	43	2,2
2	51	2,6
3	216	10,8
4	422	21,1
5	913	45,7
Барлығы	1645	82,3

Баға беруге қиналамын	355	17,8
-----------------------	-----	------

38) Сіздің балаңыз (балаларыңыз) бос уақытында қандай ұйымдарға (спорттық, шығармашылық немесе тілдік үйірмелер және т. б.) барады

	Жиілігі	%
Мектептен/колледжден тыс тегін	668	33,4
Мектептен/колледжден тыс ақылы	455	22,8
Мектепте/колледжде тегін	480	24,0
Ешқайда бармайды	517	25,9
Барлығы	2120	

39) Сіз балаңызға қосымша үйірмелерге, бөлімдерге баруды ұсынбайсыз, себебі:

	Жиілігі	%
Мен ол неге қызығатынын білмеймін	124	14,9
Оның оқудан бос уақыты жоқ	195	23,4
Біз тұратын жерде қандай үйірмелер мен бөлімдер бар екенін білмеймін	78	9,3
Баланың осы үйірмелерге барғаны үшін ақы төлеу маған қымбат	142	17,0
Балаға қызықты үйірмелер менің тұрғылықты жерімнен алыс	312	37,4
Сіздің нұсқаңыз	52	6,2
Барлығы	903	

40) Ұсынылған үйірмелердің, уақытты ұйымдастыру формаларының, мектептегі оқушылардың өзін-өзі басқаруының қол жетімділігі мен сапасын бағалаңыз

	Жиілігі	%
1	56	2,8
2	56	2,8
3	186	9,3
4	479	24,0
5	911	45,6
Барлығы	1688	84,4
Баға беруге қиналамын	312	15,6

41) Сіз мектепке жиі келесіз бе...?

	Жиілігі	%
Иә	864	43,2
Жоқ	351	17,6
Кейде	785	39,3

Мерзімділігі Неліктен_ИӘ_

	Жиілігі	%
Өйткені балаға сенбеймін және оны бақылаймын	143	16,6
Себебі мұғалімдер талап етеді	159	18,4
Өйткені қатысып, көмектескім келеді	590	68,3
Барлығы	892	

Мерзімділігі Неліктен_ЖОҚ_

	Жиілігі	%
Себебі уақыт жоқ	73	20,8
Себебі бәрі жаман	9	2,6

Өйткені балаға сенемін	284	80,9
Барлығы	366	

Мерзімділігі Неліктен_КЕЙДЕ _

	Жиілігі	%
Себебі уақыт жоқ	185	23,6
Себебі бәрі жаман	6	0,8
Өйткені балаға сенемін	622	79,2
Барлығы	813	

42) Мен мектепке келесі мақсаттар үшін жиі келемін немесе мектеп туралы сұраймын...

	Жиілігі	%
Бір нәрсені ұйымдастыруға немесе бір нәрсеге қатысуға	261	13,1
Ата-аналар жиналысына	1348	67,4
Шақырғандықтан	86	4,3
Өйткені бақылау керек	125	6,3
Өйткені көмектескім келеді	180	9,0

43) Мектеп істеріне өзіңіздің қатысу сапаңызды бағалаңыз

	Жиілігі	%
1	50	2,5
2	49	2,5
3	308	15,4
4	555	27,8
5	843	42,2
Барлығы	1805	90,3
Баға беруге қиналамын	195	9,8

44) Мектептің сіздің мектеп істеріне қатысуға қызығушылығын бағалаңыз

	Жиілігі	%
1	52	2,6
2	59	3,0
3	229	11,5
4	517	25,9
5	833	41,7
Барлығы	1690	84,5
Баға беруге қиналамын	310	15,5

45) Құндылықтар

	Мен өзімнің баламда өзінің жағымды қасиеттерін бағалау және өзіне ұнау қабілетін дамытамын (Мен - құндылықпын)		Мен өзімнің баламда басқа адамдарды құрметтеу және оларға сену қабілетін дамытамын (басқа – құндылық ретінде)		Мен өзімнің баламда өмірдегі ең бастысы-адамдарға пайда әкелу екенін дамытамын (қоғамдық пайдалы қызметтің құндылығы)		Мен өзімнің баламда «ғасыр өмір сүр – ғасыр үйрен» ұстамнымын дамытамын (таным құндылық ретінде)	
	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%
Иә	1898	94,9	1829	91,5	1694	84,7	1844	92,2

Сенімді емеспін	86	4,3	140	7,0	236	11,8	127	6,4
Жоқ	16	0,8	31	1,6	70	3,5	29	1,5

БАЛАЛАРДАН СҰХБАТ АЛУДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ

1) Сенің ата-анаң (қамқоршың) осы сауалнама туралы біледі және сенің оған жауап беруіңе қарсы емес пе

	Жиілігі	%
Иә	8226	91,4
Жоқ	774	8,6

2) Жасың

	Жиілігі	%
10-11 жас	1971	21,9
12-13 жас	2853	31,7
14-15 жас	2936	32,6
16-17 жас	1240	13,8

3) Жынысың

	Жиілігі	%
Ер	3648	40,5
Әйел	5352	59,5

4) Оқу орны

	Жиілігі	%
Мектептің 3-4 сыныбы	432	4,8
Мектептің 5-7 сыныбы	3302	36,7
Мектептің 8-9 сыныбы	3330	37,0
Мектептің 10-11 сыныбы	1637	18,2
Колледжде	299	3,3

5) Тұрғылықты облысы

	Жиілігі	%
Астана қ.	536	6,0
Алматы қ.	848	9,4
Шымкент қ.	592	6,6
Ақмола облысы	329	3,7
Ақтөбе облысы	418	4,6
Алматы облысы	732	8,1
Атырау облысы	343	3,8
Абай облысы	262	2,9
Шығыс-Қазақстан облысы	259	2,9
Жамбыл облысы	640	7,1
Жетісу облысы	333	3,7
ЗападноКазахстанская область	282	3,1
Қарағанды облысы	449	5,0
Қостанай облысы	305	3,4

Қызылорда облысы	438	4,9
Маңғыстау облысы	389	4,3
Павлодар облысы	293	3,3
Солтүстік-Қазақстан облысы	194	2,2
Түркістан облысы	1260	14,0
Ұлытау облысы	98	1,1

5а) Елді-мекен түрі

	Жиілігі	%
Қала	5145	57,2
Ауыл	3855	42,8

б) Сен кіммен тұрасың?

	Жиілігі	%
анам	8192	91,0
әкем	6565	72,9
өгей әкем	288	3,2
өгей анам	36	0,4
қамқоршым	197	2,2
атам/әжем	2076	23,1
бауырларым/әпкелерім	5119	56,9
отбасының басқа туыстары	302	3,4
мен интернатта/балалар үйінде/балалар ауылында тұрамын	44	0,5
всего	22 819	

7) Сенің отбасыңда сенімен бірге қанша бала тұрады?

	Жиілігі	%
мен отбасында жалғыз баламын	1028	11,4
біздің отбасымызда 2 бала бар	2420	26,9
біздің отбасымызда 3 бала бар	2419	26,9
біздің отбасымызда 4 және одан да көп бала бар	3133	34,8

8) Сен соңғы жылы қайда тұрасың?

	Жиілігі	%
Өз пәтерімде/ата-анамның үйінде	8184	90,9
Жалдамалы тұрғын үйде	550	6,1
Жатақханада	68	,8
Достарымның/туыстарымның үйінде	128	1,4
Саяжайда	44	0,5
Басқа	26	0,3

9) Саған белгілі балалардың құқықтарын атап өтуінді сұраймын

	Өмір сүру құқығы		Жеке өмір сүру құқығы		Өз пікірін еркін білдіру		Ата-аналардың (мемлекеттің) қамқорлығына алу құқығы)		Өзінің даралығын сақтау құқығы		Өз пікірлерін білдіру құқығы		Ой, ар-ождан және дін бостандығына құқық	
	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%
Мен бұл туралы білемін, маған айтып берді, түсіндіре аламын	6383	70,9	6624	73,6	7218	80,2	6693	74,4	5704	63,4	6785	75,4	6460	71,8
Мен бұл туралы аздап білемін (атауын және кейбір ережелерін естідім), бірақ түсіндіре алмаймын	2163	24,0	1934	21,5	1426	15,8	1740	19,3	2346	26,1	1699	18,9	1894	21,0
Мен бұл туралы ештеңе білмеймін	454	5,0	442	4,9	356	4,0	567	6,3	950	10,6	516	5,7	646	7,2

	Өз пікірлерін білдіру құқығы		Қауымдастықтар мен бейбіт жиналыстар өткізу бостандығы		Жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығы		Ақпаратқа қол жеткізу құқығы		Балаға қатысты кез келген сот талқылауы барысында тыңдау құқығы		Екі ата-анамен де байланыста болу құқығы және өз ата-аналарын білу құқығы	
	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%	жиіл	%
Мен бұл туралы білемін, маған айтып берді, түсіндіре аламын	7332	81,5	4709	52,3	6008	66,8	5923	65,8	4632	51,5	7074	78,6
Мен бұл туралы аздап білемін (атауын және	1309	14,5	2784	30,9	2127	23,6	2224	24,7	2715	30,2	1425	15,8

кейбір ережелерін естідім), бірақ түсіндіре алмаймын												
Мен бұл туралы ештеңе білмеймін	359	4,0	1507	16,7	865	9,6	853	9,5	1653	18,4	501	5,6

10) Сен баланың құқықтары туралы мерзімді түрде қайдан білесің?

	Жиілігі	%
Мектеп/колледж сабақтарынан	5921	65,9
Интернеттен / әлеуметтік желілерден	3403	37,9
Теледидар бағдарламаларынан	692	7,7
Оқулықтар мен оқу құралдарынан	1052	11,7
Ата-аналардан (қамқоршылардан)	4600	51,2
Құрдастарымен қарым-қатынастан	502	5,6
Полиция инспекторларынан	290	3,2
Мектеп/колледж психологтарынан	626	7,0
Мектептің/колледждің әлеуметтік педагогынан	342	3,8
Еш жерден білмеймін	204	2,3
Сенің нұсқаң	48	0,5
Барлығы	17680	

11) Сен өзіңнің балалық міндеттерің бар деген пікірмен келісесің бе?

	Жиілігі	%
Иә, әрине	8129	90,3
Жоқ, мен ештеңе міндетті емеспін	231	2,6
Білмеймін, бұл туралы ойламадым	640	7,1

12) Сенің балалық міндеттеріңе не кіреді деп ойлайсың?

	Жиілігі	%
Қазақстан заңдарын сақтау және ел рәміздерін (Елтаңба, Ту, Әнұран) құрметтеу	4145	51,0
Ата-аналарға көмектесу	5051	62,1
Ата-аналарды тыңдау	4781	58,8
Мұғалімдерді тыңдау	3806	46,8
Мектеп пен мұғалімдерді құрметтеу	4100	50,4
Басқа адамдардың құқықтарын, бостандығын, арнамысы мен қадір-қасиетін құрметтеу	3276	40,3
Еңбекке жарамсыз ата-аналарға қамқорлық жасау	2249	27,7
Тарих және мәдениет ескерткіштерін қорғау	2258	27,8
Табиғатты сақтау және табиғи байлықтарға ұқыптылықпен қарау	3044	37,4
Жоғарыда аталған барлық тармақтар	3679	45,3
Барлығы	36389	

13) Көрсетілгендердің ішінен балаларға не нәрсеге тыйым салынады деп ойлайсың

	Алкоголь өнімдерін сатып алу және тұтыну		Темекі өнімдерін сатып алу және тұтыну		Психоактивті заттарды, рецептсіз таблеткаларды сатып алу және тұтыну		Араздықты, терроризмді үдетуге, порнографияны таратуға бағытталған өнімдерді тарату		Түнгі уақытта ойын-сауық орындарында (22-00 бастап таңғы 6-00 дейін) болу		23-00 бастап таңғы 6-00 дейін ата-анасының/қамқоршысының еріп жүруінсіз тұрғын үйден тыс жерде болу	
	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%
Болмайды	7700	85,6	7703	85,6	7717	85,7	7768	86,3	7492	83,2	7391	82,1
Болады	1300	14,4	1297	14,4	1283	14,3	1232	13,7	1508	16,8	1609	17,9

14) Алдыңғы сұрақта балаларға салынған тыйымдар тізімделген. Сен бұған қалай қарайсың

	Жиілігі	%
Бұл әділ және дұрыс	7886	87,6
Кейбір тармақтарда - қате тыйым салулар көрсетілген	964	10,7
Балаларға ештеңеге тыйым салуға болмайды	150	1,7

15) Аталғандардан сенде қандай құқықтар-мүмкіндіктер бар:

	Жиілігі	%
Тегін орта білім алуға	7377	82,0
Конкурстық негізде грант алған кезде колледжде, ЖОО-да тегін оқуға	4251	47,2
Тегін медициналық қызмет көрсету бойынша қызметтерді алуға	4514	50,2
Он бес жасқа толғаннан кейін қызмет саласын таңдауға, жұмысқа орналасуға, еңбекті қорғауға және төлеуге	3000	33,3
Әлеуметтік қорғау және ата-аналарға/қамқоршыларға жәрдемақы төлеу жөніндегі қызметтерге	2539	28,2
Егер сіз өмірлік қиын жағдайда болса, әлеуметтік бейімдеу бойынша оңалту қызметтерін алуға	2222	24,7
Тұрғын үй алуға құқық	2613	29,0
Сауықтыру және демалыс қызметтерін алуға	2478	27,5
Білікті заң көмегі қызметтерін алуға	2201	24,5
Атына, әкесінің аты мен тегіне, ұлтына және азаматтығына ие болу	5099	56,7
Барлығы	36294	

16) Алдыңғы сұрақта баланың құқықтары көрсетілген. Сенің ойыңша, олар жеткілікті және орындалады ма?

	Жиілігі	%
Иә, солай	6272	69,7
Ішінара солай	2530	28,1
Олар сақталмайды	198	2,2

17) Сен отбасындағы балалардың құқықтары туралы білесің бе?

	Жиілігі	%
Отбасында өмір сүру және тәрбиелену, ата-аналардың/қамқоршылардың қамқорлығы мен	8120	90,2

тәрбиесін алу		
Өз ата-анасын және басқа жақын туыстарын білу құқығы	4290	47,7
Отбасында жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтарға ие болу	2883	32,0
Бөлек тұратын ата-анамен қатынасуға және кездесуге	2558	28,4
Ата-аналар бөлек тұрған кезде тұрғылықты жерді белгілеу кезінде баланың пікірін ескеру қажет	2760	30,7
Барлығы	20611	

18) Алдыңғы сұрақта баланың отбасындағы құқықтары көрсетілген. Сенің ойыңша олар сенің отбасыңда сақталады ма?

	Жиілігі	%
Иә, солай	7692	85,5
Ішінара солай	1197	13,3
Олар сақталмайды	110	1,2
Барлығы	8999	100,0
Өткізілгендер	1	0,0

19) Сенің құқықтарың бұзылған жағдайда, басқа адамдар тарапынан физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылықтан қорғау туралы өтінішпен кімге жүгінесің?

	Жиілігі	%
Ата-анама (қамқоршыларыма)	7574	84,4
Туыстарыма	873	9,7
Мұғалімдерге/мектеп (колледж) әкімшілігіне	2269	25,3
Психологқа	1508	16,8
Достарыма	1486	16,6
Полицияға	2239	24,9
Балалардың құқықтарын қорғау жөніндегі тегін желіге (сенім телефоны) - 150	951	10,6
Telegram-дағы «Bala Qorǵaý» («Бала Қорғау») чат-арнасына	270	3,0
Мектеп инспекторына	789	8,8
Ешкімге емес, мен өз құқықтарымды сақтауға және қорғауға тырысамын	1006	11,2
Сіздің нұсқаңыз	74	0,8
Барлығы	19039	

20) Интернеттегі қауіпсіз әрекет ету ережелерімен таныссың ба?

	Жиілігі	%
Мұғалімдер интернеттегі қандай ақпарат пен контент маған зиян тигізуі мүмкін екенін түсінуге көмектесті	8099	90,0
Бала (балалар) пайдаланатын компьютерде тыйым салынған материалдарды бұғаттау, интернеттен зиянды және заңсыз контентті сүзу құралдары орнатылған, «ата-ана бақылауы» қолданылады	7048	78,3
Ересектер маған электронды қауіпсіздік, онлайн алаяқтық, киберқауіпсіздік деген не және олар қандай зиян келтіруі мүмкін екенін түсіндірді	8294	92,2
Мектепте / колледжде қауіпсіз мінез-құлықты дамыту үшін интернет-ресурстарды қауіпсіз пайдалану сабақтары өткізілді	7681	85,3

Интернеттегі балалар арасында қандай ақпарат таратуға тыйым салынғанын білемін	8296	92,2
--	------	------

21) Ата-анаң сенің интернеттегі іс-әрекетінді бақылай ма?

	Жиілігі	%
Иә, интернетке олардың қатысуымен ғана кіруге рұқсат етіледі	2475	27,5
Иә, интернетке кіруді қорғау үшін арнайы бағдарламаларды орнатты	821	9,1
Иә, кіру және жүктеу журналын тексереді	1086	12,1
Жоқ, олар маған сенеді, мен олардың үмітін ақтаймын	4161	46,2
Жоқ, бақыламайды	457	5,1

22) Сен қандай ақпараттық қауіпсіздік ережелерін сақтайсың?

	Жиілігі	%
Құпия сөзді ата-анаңнан басқа ешкімге ешқашан бермеу	7081	78,7
Интернеттегі бейтаныс адамдармен мекенжайы мен телефон нөмірі сияқты жеке ақпаратты бөліспеу	6039	67,1
Электрондық пошталарда бейтаныс жіберушілердің тіркемелерін немесе сілтемелерін ашпау	4873	54,2
Интернетте бейтаныс адамдармен жеке немесе ата-ана туралы деректерді талқыламау	5029	55,9
Барлығы	23022	

23) Сенің қанша уақытыңды алады:

	Мектепте оқу		Үйде сабаққа дайындалу		Қосымша үйірмелерге, секцияларға бару		Ата-анаға үйде көмек көрсету	
	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%
Күніне 6 сағаттан артық	4308	47,9	375	4,2	232	2,6	1075	11,9
Күніне 4-6 сағат	3827	42,5	673	7,5	319	3,5	1285	14,3
Күніне 2-4 сағат	448	5,0	3863	42,9	1574	17,5	2876	32,0
Күніне 2 сағаттан аз	190	2,1	3626	40,3	1207	13,4	2058	22,9
Аптасына 2-3 рет	63	0,7	237	2,6	2188	24,3	1205	13,4
Аптасына бір рет	53	0,6	94	1,0	784	8,7	388	4,3
Ешқашан	111	1,2	132	1,5	2696	30,0	113	1,3

	Ата-анамен үйден тыс жерде демалу (кино, табиғатқа шығу және т.б.)		Ештеңе жасамаймын (теледидар көремін, әлеуметтік желілерде сөйлесемін, жатамын және т.б.)		Достарыммен кездесемін		Басқа	
	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%	Жиіл.	%
Күніне 6 сағаттан артық	773	8,6	819	9,1	791	8,8	674	7,5
Күніне 4-6 сағат	891	9,9	1120	12,4	1085	12,1	648	7,2

Күніне 2-4 сағат	1045	11,6	2511	27,9	1873	20,8	1716	19,1
Күніне 2 сағаттан аз	431	4,8	2626	29,2	1044	11,6	1858	20,6
Аптасына 2-3 рет	1688	18,8	579	6,4	1991	22,1	852	9,5
Аптасына бір рет	3420	38,0	610	6,8	1687	18,7	1234	13,7
Ешқашан	752	8,4	735	8,2	529	5,9	2018	22,4

24) Менің уақытымның қалай бөлінгеніне қанағаттанамын

	Жиілігі	%
Иә, өте	5269	58,5
Дұрысы иә	2930	32,6
Дұрысы жоқ	616	6,8
Мүлдем жоқ	185	2,1

25) Сен мамандық таңдау туралы ойландың ба

	Жиілігі	%
Иә, шынымен	4217	46,9
Аздап	3119	34,7
Ой жоқ	559	6,2
Мен мамандықты таңдадым	1104	12,3
Барлығы	8999	100,0
Жүйелік	1	0,0

26) Сен қазір қай салада ерекше қызығушылықты сезінесің және бұл болашақ мамандықты таңдауға әсер етуі мүмкін?

	Жиілігі	%
Физика-математика ғылымдары	1849	20,5
Жаратылыстану ғылымдары (геология, экология, ауыл және орман шаруашылығы және т. б.)	856	9,5
Гуманитарлық ғылымдар (филология, саясат және халықаралық қатынастар, философия және дін және т. б.)	915	10,2
Әлеуметтік ғылымдар (тарих, журналистика, жарнама, психология, әлеуметтану, құқықтану және т. б.)	1081	12,0
Педагогика (білім, дефектология)	915	10,2
Медицина	2108	23,4
Шығармашылық (мәдениет және өнер, дизайн)	1777	19,7
Экономика, басқару, маркетинг	702	7,8
Қызмет көрсету саласы (сервис, туризм, қонақ үй ісі және т. б.)	485	5,4
Информатика және есептеу техникасы	841	9,3
Техникалық және технологиялық (металлургия, энергетика, көлік, құрылыс, машина құрастыру, электр техникасы және т. б.)	512	5,7
Тіршілік қауіпсіздігі (дене шынықтыру және спорт, әскери қызмет, ұлттық қауіпсіздік, құқық қорғау қызметі)	1230	13,7
Ештеңе қызықтырмайды	2669	29,7
Барлығы	15940	

27) Мамандық таңдауға, кім болу, мұны қалай жасау керектігін анықтауға маған көмектеседі:

	Жиілігі	%
Мектептегі мұғалімдер	1547	18,2
Мектептегі психолог	313	3,7
Мектептегі әлеуметтік педагог	3503	41,3
Біздің отбасымыз	4036	47,5
Баланың достары	1474	17,4
Ешкім	849	10,0
Барлығы	11722	

28) Сен мамандық таңдау үшін жеткілікті көмек аласың ба

	Жиілігі	%
Иә	5519	61,3
Дұрысы иә	2373	26,4
Дұрысы жоқ	618	6,9
Жеткіліксіз	490	5,4

29) Сен мінез-құлық нормаларын басшылыққа аласың, басқа адамның және өзіңнің мінез-құлқыңды түсінесің, өйткені...

	Жиілігі	%
Мен көп оқимын, көремін, бұл туралы ойланамын	4471	49,7
Біз мұны отбасында талқылаймыз	3984	44,3
Біз мұны мектепте талқылаймыз	1458	16,2
Біздің қоғамда бұл маңызды тақырып	1769	19,7
Барлығы	11682	

30) Сендерге мектепте өзін қалай ұстау керектігі туралы жиі айтылады және бұл...

	Жиілігі	%
Жақсы және дұрыс	8592	95,5
Керек емес және дұрыс емес	408	4,5

31) «Мен өзімді қоғамымыздың нормалары мен ережелеріне сәйкес ұстаймын» деген тұжырыммен келісесің бе.

	Жиілігі	%
Иә, дәл солай	6861	76,2
Кейде олай емес	1871	20,8
Көбінесе олай емес	205	2,3
Мен керісінше, өзімді ережеден тыс ұстаймын	63	0,7

32) Мектептің/колледждің психологиялық қызметіне көмек, қолдау алу үшін жүгіну тәжірибең бар ма?

	Жиілігі	%
Жоқ, мұндай қажеттілік туындаған жоқ	6358	70,6
Жоқ, туындайтын сұрақтарды шешуге маған ата-анам (туыстарым) көмектеседі	1306	14,5
Иә, олар мені тыңдады, бірақ көмектеспеді	341	3,8
Иә, бірақ олар менімен сөйлескен жоқ	162	1,8
Иә, олар мені тыңдап, көмектесті	720	8,0
Сенің нұсқаңыз	113	1,3

33) Қиын өмірлік жағдайда мен мектептің/колледждің психологиялық қызметіне жүгінемін:

	Жиілігі	%
Иә, ықтималдығы жоғары	1422	15,8
Дұрысы, иә	2167	24,1
Жоқ, ықтималдығы төмен	1959	21,8
Жоқ, сөзсіз	1810	20,1
Білмеймін	1642	18,2

34) Сен үйірмелерге/секцияларға барасың ба?

	Жиілігі	%
Иә	5668	63,0
Жоқ	3332	37,0

35) Сен бос уақытты өткізудің қандай ұйымдарына барасың (спорттық, шығармашылық немесе тілдік үйірмелер және т. б.)

	Жиілігі	%
Мектептің/колледждің шегінен тыс тегін	2414	42,6
Мектептің/колледждің шегінен тыс ақылы	1797	31,7
Мектепте/колледжде тегін	1730	30,5
Басқа	338	6,0
Барлығы	6279	

36) Осы уақытқа дейін қатысатын үйірмелерді, секцияларды және қосымша сабақтарды белгілеңіз

	Жиілігі	%
Ғылыми-техникалық бағыт	763	13,6
Спорттық-сауықтыру бағыты	3496	62,1
Тарихи-өлкетану бағыты	301	5,3
Психологиялық бағыт	139	2,5
Көркемдік-эстетикалық бағыт	1172	20,8
Гуманитарлық бағыт	883	15,7
Балалар қозғалысы	225	4,0
Басқа	18	0,3
Барлығы	6997	

37) Сен қосымша үйірмелерге, секцияларға бармайсың, себебі:

	Жиілігі	%
Мен өзімді не қызықтыратынын білмеймін	1179	35,8
Менде оқудан бос уақыт жоқ	1000	30,3
Мен тұратын жерде қандай үйірмелер мен секциялар бар екенін білмеймін	365	11,1
Бұл үйірмелерге барғаным үшін ата-аналарға ақы төлеу қымбатқа түседі	287	8,7
Мені қызықтыратын үйірмелер менің тұрғылықты жерімнен алыс	794	24,1
Сіздің нұсқаңыз	255	7,7
Барлығы	3880	

38) Сенің ата-анаң мектепке келе ме?

	Жиілігі	%
Иә	3882	43,1
Жоқ	1407	15,6
Сирек	3711	41,2

Мерзімділігі Неліктен_ИӘ_

	Жиілігі	%
ИӘ - өйткені олар маған сенбейді және бақылайды	390	10,0
ИӘ – өйткені мұғалімдер талап етеді	869	22,4
ИӘ – өйткені қатысқысы және көмектескісі келеді	2886	74,4
Барлығы	4145	

Мерзімділігі Неліктен_ЖОҚ_

	Жиілігі	%
ЖОҚ – өйткені уақыты жоқ	366	26,0
ЖОҚ – өйткені барлығы жаман	85	6,0
ЖОҚ – өйткені маған сенеді	1061	75,5
Барлығы	1512	

Мерзімділігі Неліктен_СИРЕК_

	Жиілігі	%
СИРЕК – өйткені уақыты жоқ	1310	35,3
СИРЕК – өйткені барлығы жаман	46	1,2
СИРЕК – өйткені маған сенеді	2752	74,1
Барлығы	4108	

39) Көбінесе ата-аналар келесі мақсаттар үшін мектепке келеді немесе мектеп туралы сұрайды...

	Жиілігі	%
Бір нәрсені ұйымдастыру немесе бір нәрсеге қатысу	1293	14,4
Ата-аналар жиналыстарына	5752	63,9
Себебі оларды шақырды	592	6,6
Өйткені олар бақылағысы келеді	252	2,8
Себебі олар маған көмектескісі келеді	1111	12,3

40) Құндылықтар

	Мен өзімнің жағымды қасиеттерімді бағалаймын және өзімді жақсы көремін (Мен-құндылықпын)		Басқа адамдарды құрметтеймін және оларға сенемін (басқа - құндылық ретінде)		Өмірдегі ең бастысы - адамдарға пайда келтіру (әлеуметтік пайдалы қызметтің құндылығы)		Мен «ғасыр өмір сүр-ғасыр үйрен» деген сөзді дұрыс деп санаймын (таным құндылық ретінде)	
	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%	Жиілігі	%
Иә	7203	80,0	6755	75,1	5865	65,2	6743	74,9
Білмеймін	1465	16,3	1799	20,0	2196	24,4	1899	21,1
Жоқ	332	3,7	446	5,0	939	10,4	358	4,0

Д қосымшасы

«АДАМНЫҢ ҮЙЛЕСІМДІ ДАМУЫ
ҰЛТТЫҚ ИНСТИТУТЫ»
КОММЕРЦИЯЛЫҚ ЕМЕС
АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМЫ

050043, Алматы қаласы, Бостандық ауданы,
Дарын-1 ықшам ауданы, №47 үй,
e-mail: nigrch@mail.ru

НЕКОММЕРЧЕСКОЕ
АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО
«НАЦИОНАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ
ГАРМОНИЧНОГО РАЗВИТИЯ
ЧЕЛОВЕКА»

050043, город Алматы, Бостандыкский р-н,
микрорайон Дарын-1, дом №47
e-mail: nigrch@mail.ru

16.08.2023 № 09-38/266

**Председателю Комитета
по охране прав детей РК
Н.Ж. Оспановой**

В ответ на ваше письмо 15-6/4457-И от 25.07.2023 НАО Национальный институт гармоничного развития человека направляет повторное экспертное заключение по вопросам анкетирования детей и родителей в рамках социологического исследования по определению уровня правовой защищенности детей.

Замечания и предложения были внесены исполнителем данного исследования общественным фондом «Форсайт центр», на основании чего рекомендуем использовать анкеты для детей и родителей в социологическом исследовании уровня правовой защищенности детей.

Первый вице-президент

Е. Сакенова

Исп: Таипова М.К.
8777 307 01 58

Рецензия
на методику социологического мониторинга
«Социологическое исследование по определению
уровня правовой защищенности детей»
и пакет диагностических анкет

Методика социологического мониторинга «Социологическое исследование по определению уровня правовой защищенности детей», а также подготовленный комплекс диагностических инструментов ориентирован на сбор социологической информации оценки текущего состояния правовой защищенности детей в Республике Казахстан в различных сферах их жизни.

В методике социологического мониторинга «Уровень правовой защищенности детей» определен через ряд индикаторов: правовая грамотности детей и родителей; информационная безопасность детей; социализация и профориентация несовершеннолетних; воспитанность детей и подростков; эффективность деятельности психологических служб школ и колледжей; вовлеченность в кружки, секции, детское общественное движение, органы ученического самоуправления; вовлеченность родителей в учебно-воспитательный процесс.

Ребенок всегда нуждался, нуждается и будет нуждаться во всесторонней заботе и поддержке со стороны государства и общества. Актуальность заявленных областей исследования не вызывает сомнения – правовая защищенность детей являются одним из приоритетных направлений развития казахстанского общества. И в современных условиях заявленные области изучения являются востребованными и своевременными.

Необходимо отметить, что предложенные методы исследования носят комплексный характер и включают в себя разработанные социологические анкеты для каждой категории выборки, контент-анализ документов и статистических данных, что в совокупности призвано проанализировать субъективную и объективную характеристику изучаемого предмета социологического мониторинга.

В методологии четко прописаны параметры измерения и определяющие их методы исследования. Анкеты для опроса детей и родителей, позволят сопоставить результаты и определить проблемы в правовой защищенности детей, а также сопоставить результаты с предыдущими годами.

Исследовательская выборка составлена с соблюдением репрезентативности типов населенных пунктов, с охватом населенных

«Балалардың құқықтық қорғалу деңгейін анықтау бойынша

әлеуметтік зерттеу» әлеуметтік мониторинг әдістемесіне

пікір және диагностикалық сауалнамалар пакеті

«Балалардың құқықтық қорғалу деңгейін анықтау бойынша әлеуметтік зерттеу» әлеуметтік мониторинг әдістемесі, сондай-ақ диагностикалық құралдардың дайындалған кешені Қазақстан Республикасындағы балалардың өмірінің түрлі салаларындағы құқықтық қорғалуының ағымдағы жай күйін бағалау үшін әлеуметтік ақпарат жинауға бағытталған.

«Балалардың құқықтық қорғалу деңгейі» әлеуметтік мониторинг әдістемесінде бірқатар индикаторлар айқындалған: балалар мен ата-аналардың құқықтық сауаттылығы; балалардың ақпараттық қауіпсіздігі; кәмелетке толмағандарды әлеуметтендіру және кәсіптік бағдарлау; балалар мен жасөспірімдердің тәрбиеленуі; мектептер мен колледждердің психологиялық қызметтері қызметінің тиімділігі; үйірмелерге, секцияларға, балалардың қоғамдық қозғалысына, оқушылардың өзін-өзі басқару органдарына тартылуы; ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне тартылуы.

Бала әрқашан мемлекет пен қоғамның жан-жақты қамқорлығы мен қолдауына мұқтаж болған, мұқтаж және мұқтаж болады. Зерттеудің мәлімделген салаларының өзектілігі күмән тудырмайды – балалардың құқықтық қорғалуы қазақстандық қоғамды дамытудың басым бағыттарының бірі болып табылады. Заманауи жағдайларда зерттеудің мәлімделген салалары сұранысқа ие және уақтылы болып табылады.

Ұсынылған зерттеу әдістері кешенді сипатқа ие және іріктеменің әрбір санаты үшін әзірленген әлеуметтік сауалнамаларды, құжаттар мен статистикалық деректерді контент-талдауды қамтиды, бұл жиынтықта зерттелетін әлеуметтік мониторинг пәнінің субъективті және объективті сипаттамасын талдауға арналған.

Әдістемеді өлшеу параметрлері және оларды анықтайтын зерттеу әдістері нақты көрсетілген. Балалар мен ата-аналарға арналған сауалнамалар нәтижелерді салыстыруға және балалардың құқықтық қорғалуындағы проблемаларды анықтауға, сондай-ақ нәтижелерді өткен жылдармен салыстыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу іріктемесі облыстық және республикалық орталықтарды, шағын қалалар мен ауылдық елді-мекендерді қоса алғанда, әртүрлі үлгідегі ҚР елді-мекендерін қамти отырып, елді-мекендер типтерінің

репрезентативтілігін сақтай отырып жасалған. Іріктемені есептеу сұхбаткерлердің сұранысында мәлімделген жалпы санына барабар және сәйкес келеді.

Ұсынылған әлеуметтанулық сауалнамалар респонденттерге - балалар мен жасөспірімдер үшін де, ересек – ата-аналар үшін де түсінікті тілде құрастырылған. Сұрақтарды түсіну қиындық тудырмауы керек, бұған бастапқы тұжырымдарды түзету мақсатында жүргізілен сынама зерттеу дәлел бола алады. Ұсынылған сұрақтар зерттеу міндетіне жауап береді, сұралғандар арасында қабылданған терминологияны ескере отырып, жас ерекшеліктеріне қарай нақты және анық тұжырымдалған. Ұсынылған жауаптар толық және жеткілікті болып табылады.

Тұтастай алғанда, пікірге ұсынылған құжаттарда мақсаттар, міндеттер мен зерттеу әдістерінің логикалық байланысы бар.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы «Балалардың құқықтық қорғалу деңгейін анықтау бойынша әлеуметтік зерттеу» әлеуметтік мониторинг әдістемесін және тәжірибеде қолдануға арналған диагностикалық сауалнамалар пакетін ұсынуға негіз береді.

Абай облысының

бала құқықтары жөніндегі өңірлік уәкілі

Жунусова Э.А.